

**Augstākās izglītības
modernizācija Eiropā:
finansēšana un sociālais aspekts
2011**

EIROPAS KOMISIJA

**Augstākās izglītības
modernizācija Eiropā:
finansēšana un sociālais aspekts**

2011

Šo dokumentu ir publicējusi Izglītības, audiovizuālās jomas un kultūras izpildaģentūra (EACEA P9 Eurydice).

Publikācija ir pieejama angļu valodā (*Modernisation of Higher Education in Europe 2011: Funding and the Social Dimension*), franču valodā (*La modernisation de l'enseignement supérieur en Europe 2011: financement et dimension sociale*) un vācu valodā (*Modernisierung der Hochschulbildung in Europa: Finanzierung und soziale Dimension*).

ISBN angļu valodas izdevumam: 978-92-9201-205-2
DOI angļu valodas izdevumam: 10.2797/67665
Eiropas kataloga Nr. latviešu valodas izdevumam: EC-32-11-799-LV-C
ISBN latviešu valodas izdevumam: 978-92-9201-450-6
DOI latviešu valodas izdevumam: 10.2797/2406

Publikācija ir pieejama arī internetā: <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice>.

Teksta sagatavošana pabeigta 2011. gada augustā.

© Izglītības, audiovizuālās jomas un kultūras izpildaģentūra, 2011

Dalēja šī dokumenta pārpublicēšana ir atļauta nekomerciālos nolūkos, pirms teksta fragmenta norādot tā izdevēju "Eurydice, Eiropas Izglītības sistēmu informācijas tīkls" un dokumenta publicēšanas datumu.

Atļauju pārpublicēt visu dokumentu var pieprasīt EACEA P9 Eurydice nodaļā.

Education, Audiovisual and Culture Executive Agency
P9 Eurydice
Avenue du Bourget 1 (BOU2)
B-1140 Brussels
Tālrunis: +32 2 299 50 58
Fakss: +32 2 292 19 71
E-pasts: eacea-eurydice@ec.europa.eu
Tīmekļa vietne: <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice>

Tulkojumu latviešu valodā nodrošinājusi Valsts izglītības attīstības aģentūra

© Valsts izglītības attīstības aģentūra, 2013

ISBN 978-9984-881-23-2

PRIEKŠVārds

Šī tikko sākusies desmitgade uzdod Eiropai ļoti grūtus uzdevumus. Stratēģijā gudrai, ilgtspējīgai un integrējošai izaugsmei “Eiropa 2020” pamatoti atzīts, ka izglītībai, t. sk. augstākajai izglītībai, ir galvenā loma, lai varētu sasniegt Eiropas mērķus strauji mainīgajā pasaulē. Tomēr es kā izglītības, kultūras, daudzvalodības un jaunatnes lietu komisāre nebūtu neesmu apmierināta ar to reformu un pārmaiņu apjomu, kāds turpmākajos gados tiek prasīts no mūsu izglītības un augstākās izglītības sistēmām.

Šis *Eurydice* pētījums apstiprina manu pārliecību un piešķir lielāku nozīmi Eiropas augstākās izglītības modernizācijas programmas galvenajām nostādņēm. Pašlaik mēs nepilnīgi izmantojam Eiropā pieejamos talantus un, ja nemainīsimies, pasaules konkurencē būsīm atpalcēji. Šī ilesla dēļ mums steidzami jāpievērš uzmanība augstākās izglītības sociālajam aspektam. Tas nozīmē, ka ir jāuzlabo augstākās izglītības pieejamība pēc iespējas plašākam Eiropas pilsoņu lokam un jāpanāk, lai šīs politikas mērķis būtu mūsu izglītības sistēmu darbības pamatā. Nekavējoties ir arī jāīsteno pasākumi pašreizējās situācijas pārveidošanai un efektīvi jāuzrauga savu darbību ietekme. Tieši tāda mūsu izpratnē ir uz pierādījumiem balstīta politika.

Darba tirgus aizvien vairāk pieprasa speciālistus ar augstākās izglītības sniegtām zināšanām un prasmēm, un mums būs jāveic liels darbs, lai augstākās izglītības sistēmas spētu šo prasību izpildīt. Diemžēl, kā zināms, prasības pieaug, bet valsts finansējums samazinās. Arī šī ziņojuma dati liecina, ka šīs tendences bija manāmas jau pirms globālās finanšu un ekonomikas krīzes. Tagad valdībām ir jāpieņem svarīgi lēmumi par to, kā ierobežotos līdzekļus izmantot vislabāk. Tas ir grūti, bet mana un arī Eiropas Komisijas pārliecība ir tāda, ka valsts un/vai privātā sektora investīcijas izglītībā, t. sk. augstākajā izglītībā, ir jāpalielina.

Man ir prieks, ka šis pētījums uz sociālā aspekta jautājumiem raugās plaši. Tajā ir aplūkoti dažādu valstu atšķirīgie uzskati par šo jautājumu apjomu un būtību. Pētījumā ir nošķirtas tās valstis, kuru darbība ir īpaši vērsta uz augstākajā izglītībā nepietiekami pārstāvētajām sabiedrības grupām, un tās valstis, kas galvenokārt īsteno vispārējus politikas pasākumus. Tajā ir analizēta arī studiju maksas un finansiālā atbalsta mehānismu ietekme; tā aplūkota ne tikai Eiropas pārskata nodaļā, bet arī uzskatāmās nacionālās informācijas lapās, kur redzama studiju maksas un studentu atbalsta saistība katrā sistēmā.

Tāpat kā citas *Eurydice* publikācijas, arī šis ziņojums ir balstīts uz autoritatīviem valstu sniegtiem datiem, un tas dod skaidru un salīdzinošu priekšstatu par katras valsts rīcībpolitiku un darbību. Esmu pārliecināta, ka mēs Eiropā varēsim virzīties uz priekšu, mācoties cits no cita, un pirmais solis šajā ceļā ir savstarpēja sapratne. Uzskatu, ka šis ziņojums daudziem — gan politikas veidotājiem, gan sabiedrībai — palīdzēs spert šo izšķirošo soli, un ar labāku izpratni mēs varēsim pieņemt pareizos lēmumus, lai veidotu labāku nākotni.

Androula Vasiliu (*Androulla Vassiliou*)

Izglītības, kultūras, daudzvalodības un jaunatnes lietu komisāre

SATURA RĀDĪTĀJS

Priekšvārds	3
Satura rādītājs	4
Ievads. Augstākās izglītības sociālais aspekts	6
Sociālā aspekta izpratne	6
Sociālais aspekts un augstākās izglītības modernizācija	6
Sociālā aspekta mērķi Boloņas procesā	8
Augstākās izglītības sociālā aspekta empīriskā analīze	8
Kā politika var mainīt šo empīrisko realitāti?	9
Augstākās izglītības finansēšana un saikne ar sociālo aspektu	10
Studentu līdzfinansējums un sociālais aspekts	11
Nacionālā konteksta nozīme	12
Pētījuma struktūra un pamatojums	12
Metodoloģija	13
1. nodaļa. Sociālā aspekta rīcībpolitika	14
1.1. Nepietiekami pārstāvētās grupas	14
1.2. Atbirums jeb studiju nepabeigšana	21
1.3. Augstākās izglītības studiju elastīgums	22
2. nodaļa. Augstākās izglītības attīstības tendences	30
2.1. Dalības tendences augstākajā izglītībā	30
2.2. Valsts finansējuma līmeņi un finansējuma piešķiršanas prioritātes	34
2.3. Valsts finansējums augstākās izglītības iestādēm — instruments, kas netiek izmantots sociālā aspekta vajadzībām?	36
2.4. Finansējuma formulas un sociālais aspekts	38
2.5. Uz izpildi balstīto mehānismu izmantošana sociālā aspekta mērķu īstenošanā	39
2.6. Ekonomikas krīzes ietekme	40
3. nodaļa. Studiju maksa un studentu atbalsts	43
3.1. Studiju maksas un studentu atbalsta galvenās pieejas	43
3.2. Kas maksā studiju maksu?	46
3.3. Studentu finansiālais atbalsts	48
3.4. Kas saņem studentu finansiālo atbalstu?	49
3.5. Stipendijas piešķiršanas kritēriji	50
3.6. Aizdevumu piešķiršanas kritēriji	51
3.7. Nodokļu atvieglojums un citu veidu atbalsts	52
3.8. Studentu finansiālā atbalsta sistēmas finansēšana	53

Galvenie jautājumi	56
Nacionālās studiju maksas un studentu atbalsta sistēmas, 2009./10. ak. g. ...	60
Nacionālo sistēmu informācijas lapu ceļvedis	60
Pirktspējas standarta aprēķins, 2009. gads	61
Valstu saraksts	62
Atsauces	95
Glosārijs	99
Attēlu saraksts	104
Izdevuma veidotāji	105

IEVADS. AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS SOCIĀLAIS ASPEKTS

Sociālā aspekta izpratne

Sociālajos un ekonomiskajos apstākļos, kuros augstākajā izglītībā iegūtās un uzlabotās prasmes un iemaņas kļūst aizvien nozīmīgākas (*European Commission, 2010*), augstākās izglītības pieejamības nodrošināšana pēc iespējas lielākai iedzīvotāju daļai ir kļuvusi par sociālu nepieciešamību. Šī mērķa sasniegšanas procesu parasti sauc par augstākās izglītības sociālo aspektu. Tas, ka vairums Eiropas augstākās izglītības sistēmu pārveidojas par t. s. masveida un pat universālajām augstākās izglītības sistēmām, ilustrē augstākās izglītības strauji mainīgo būtību. Vienlaikus mainās arī rīcībpolitika.

Pēdējo gadu laikā sociālā aspekta jēdziens ir bijis centrālais jautājums daudzos svarīgos starptautiskā mēroga politikas dokumentos. Tajos visos ir uzsvērts, ka augstākās izglītības sociālais aspekts galvenokārt nozīmē centienus nodrošināt visiem sabiedrības locekļiem iespēju iegūt augstāko izglītību.

Kaut arī šis termins tika plaši lietots, līdz 2007. gadam nebija precīzas un vispārpieņemtas definīcijas, kas formulētu sociālo aspektu augstākajā izglītībā. Boloņas procesā, ko var uzskatīt par svarīgāko augstākās izglītības mainīšanas līdzekli Eiropā, sociālais aspekts ir minēts visos ministru komunikē kopš 2001. gada (*EACEA/Eurydice, 2010, 14. lpp.*), tomēr tikai 2007. gada Londonas komunikē tas tika definēts kā mērķis, lai

“studentu kopums, kas uzsāk, piedalās un sekmīgi pabeidz augstākās izglītības studijas, pilnībā atspoguļotu iedzīvotāju daudzveidību”, un tika apstiprināts, ka “ir būtiski, lai studentiem tiktu nodrošinātas iespējas pabeigt studijas bez to sociālās vai ekonomiskās izcelšanās radītiem šķēršļiem” (*London Communiqué, 2007, 5. lpp.*).

Kopš 2007. gada Boloņas procesā ar sociālo aspektu saprot procesu, kas vērsts uz šī visaptverošā mērķa sasniegšanu (*BFUG, 2007, 11. lpp.*), tādējādi tas ir liels pasākumu kopums, kura ietvaros valdības var īstenot savu rīcībpolitiku.

Eiropas Savienībā 2010. gada 11. maija Padomes Secinājumos sociālais aspekts ir definēts kā

“vienlīdzīgas iespējas piekļūt kvalitatīvai izglītībai, kā arī taisnīgums attieksmē, tostarp pielāgojoties individuālām vajadzībām”, savukārt vienlīdzīguma izglītības un mācību sistēmās “mērķis ir nodrošināt iespējas, piekļuvi, zināšanu apguvi un rezultātus neatkarīgi no sociāli ekonomiskās izcelsmes un citiem faktoriem, kuri var būt par cēloni nepietiekamai izglītībai” (¹).

Līdzīgi arī Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (ESAO) vienlīdzīgas augstākās izglītības sistēmas ir definējusi kā

“sistēmas, kas garantē to, ka pieejamība, dalība un rezultāti augstākajā izglītībā balstās tikai uz indivīdu iedzimtajām spējām un centieniem mācībās. Tās garantē to, ka izglītības potenciāla izmantošana augstākajā izglītībā nav saistīta ar personiskajiem un sociālajiem apstākļiem, t. sk. sociāli ekonomisko statusu, dzimumu, etnisko izcelsmi, imigranta statusu, dzīvesvietu, vecumu vai invaliditāti” (*OECD, 2008, 14. lpp.*).

Sociālais aspekts un augstākās izglītības modernizācija

Augstākās izglītības reforma Eiropas sadarbības darba kārtībā ir jau ilgāku laiku. Uzdevumu “modernizēt augstāko izglītību” 2006. gadā pārliecinoši izvirzīja Eiropas Komisija. Tā uzsvēra, ka

(¹) 2010. gada 11. maija Padomes Secinājumi par izglītības un apmācības sociālo dimensiju, OV C 135, 26.05.2010., 2. lpp.

“universitātēm ir liela nozīme Eiropas nākotnes veidošanā un veiksmīgas pārejas nodrošināšanā uz tādu ekonomiku un sabiedrību, kas balstās uz zināšanām. Tomēr, ja Eiropa nevēlas zaudēt globālajā konkurencē izglītības, pētniecības un jauninājumu jomā, šai ekonomiski un sociāli izšķiroši svarīgajai nozarei ir vajadzīga padziļināta pārstrukturēšana un modernizācija” (*European Commission*, 2006, 11. lpp.).

Šī pieeja sasaista augstākās izglītības modernizāciju ar ekonomisko un sociālo mērķu sasniegšanu uz zināšanām balstītā ekonomikā. Svarīgs šī paziņojuma elements bija aicinājums samazināt finansējuma atšķirību starp nepieciešamo un piešķirto, kā arī pārbaudīt pašreizējo studiju maksas un studentu atbalsta mehānismu kombināciju, ņemot vērā to faktisko efektivitāti un taisnīgumu. Komisija aicināja dalībvalstis koncentrēt finansējumu “uz būtiskiem rezultātiem, nevis uz ieguldījumiem”, vadoties pēc skaidri definētiem mērķiem un rādītājiem, kā arī salīdzinošiem starptautiskiem rādītājiem. Tam būtu jānodrošina “līdzsvars starp pamatfinansējumu, uz konkurenci balstītu finansējumu un uz rezultātiem balstītu finansējumu” (turpat, 7.–8. lpp.). Patlaban Komisija gatavo jaunu paziņojumu par 2011. gada modernizācijas programmu, un šī pētījuma nolūks ir sniegt mērķtiecīgu ieguldījumu šajā darbā.

Politiskajās diskusijās par augstākās izglītības nākotni sociālais aspekts kļūst aizvien nozīmīgāks. 2007. gada Padomes Rezolūcijā par universitāšu modernizāciju, lai veicinātu Eiropas konkurētspēju pasaules zināšanu ekonomikā, teikts, ka “augošas mūžizglītības iespējas, labāk pieejama augstākā izglītība visiem, tostarp “netradicionālajiem” studentiem, un uzlabota nodarbinātība ir būtiskākie augstākās izglītības politikas mērķi gan Eiropas, gan valstu mērogā” (*Council*, 2007, 3. lpp.). Padome dalībvalstīm lūdza īstenot konkrētas ierosmes, lai mudinātu augstākās izglītības iestādes uzņemt vairāk “netradicionālo” studentu un uzlabot mācību vidi.

Apstiprinot šo nostāju, 2009. gada Padomes Secinājumos par stratēģisku sistēmu Eiropas sadarbībai izglītības un apmācības jomā (“*ET 2020*”) tika noteikti četri stratēģiskie mērķi. Trešais stratēģiskais mērķis ir “veicināt taisnīgumu, sociālo kohēziju un pilsonisko aktivitāti”, lai radītu iespēju

“visiem iedzīvotājiem, neatkarīgi no viņu personīgajiem, sociālajiem un ekonomiskajiem apstākļiem, dzīves laikā iegūt, atjaunināt un pilnveidot ar darbu saistītas prasmes un pamatiemaņas, kas vajadzīgas viņu nodarbinātības iespējām, un veicināt turpmāku mācīšanos, pilsonisko aktivitāti un kultūru dialogu”⁽²⁾.

Konkrētāk — Padome pieņēma kritēriju par augstskolas līmeņa izglītības sasniegumiem, saskaņā ar kuru “līdz 2020. gadam tādu 30–34 gadus vecu personu īpatsvaram, kam ir augstākā izglītība, būtu jābūt vismaz 40%”⁽³⁾. Padome noteica arī galvenos modernizācijas programmas uzdevumus, īpaši uzsverot augstākās izglītības finansēšanas ilgtspēju un augstākās izglītības nodrošinājuma diversifikāciju. Padome aicināja dalībvalstis “veicināt paplašinātu piekļuvi, [...] izstrādāt politiku, lai palielinātu absolventu skaitu [.. un] sekmēt īpašas programmas pieaugušajiem studentiem un citiem “netradicionālajiem” studējošiem”⁽⁴⁾.

Pēc tam 2010. gada 11. maija Padomes Secinājumos par izglītības un apmācības sociālo dimensiju bija ietverts aicinājums veikt “dažādu finansēšanas sistēmu struktūras un ietekmes” analīzi, lai atbalstītu sociālo aspektu augstākajā izglītībā (un citās jomās)⁽⁵⁾. Padome norāda, ka, “lai veicinātu vienlīdzīgu piekļuvi izglītībai, būtiska nozīme — īpaši augstākajā izglītībā — var būt studentu atbalsta sistēmām, piemēram, stipendijām, kredītiem un papildu nefinansiāliem labumiem”.

⁽²⁾ 2009. gada 12. maija Padomes Secinājumi par stratēģisku sistēmu Eiropas sadarbībai izglītības un apmācības jomā, (“*ET 2020*”) OV C 119/02, 4. lpp.

⁽³⁾ Turpat, 9. lpp.

⁽⁴⁾ 2010. gada 11. maija Padomes Secinājumi par izglītības un apmācības sociālo dimensiju, OV C 135/02, 6. lpp.

⁽⁵⁾ Turpat, 4. lpp.

Sociālā aspekta mērķi Boloņas procesā

Lēvenā Boloņas procesā iesaistītie ministri apņēma "noteikt izmērāmus mērķus, lai paplašinātu vispārējo dalību un uzlabotu nepietiekami pārstāvēto grupu dalību augstākajā izglītībā, kas būtu jāveic līdz nākamās desmitgades beigām" (*Leuven/Louvain-La-Neuve Communiqué*, 2009).

Pagājušajā gadā *Eurydice* pētīja sociālo aspektu Eiropas augstākās izglītības telpā (*EACEA/Eurydice*, 2010, no 27. lpp.) un secināja, ka kopš 1999. gada augstākās izglītības sistēmās ir notikušas būtiskas izmaiņas, bet problēmas ir joprojām, īpaši:

- dažādās valstīs ir atšķirīga izpratne par augstākās izglītības sociālo aspektu;
- tikai dažās valstīs sociālā aspekta politika ir saistīta ar Boloņas procesā pausto apņemšanos palielināt nepietiekami pārstāvēto grupu dalību tādā mērā, lai augstākās izglītības ieguvēji atspoguļotu sabiedrības vispārējo struktūru;
- tikai dažās valstīs ir noteikti īpaši mērķi, lai uzlabotu nepietiekami pārstāvēto grupu dalību augstākajā izglītībā, un tikai aptuveni pusē Boloņas procesa dalībvalstu sistemātiski tiek uzraudzīta to dalība.

Analīzes rezultāti liecināja, ka Eiropas līmenī liela uzmanība tiek veltīta tam, lai Eiropas augstākā izglītība kļūtu taisnīgāka un iekļaujošāka, tomēr vēl ir atklāti jautājumi par šo politisko paziņojumu ietekmi. Kas ir darīts nacionālā līmenī, lai augstākās izglītības sistēmas būtu iekļaujošākas? Vai finansēšanas sistēmas ir izstrādātas tā, lai tiktu sekmēta noteikto sociālo mērķu sasniegšana? Īpaši svarīgi tas ir tajā sfērā, kur Eiropas Komisijai nav tiešas juridiskās kompetences, bet kur nacionālā attīstība tiek veicināta ar atbalsta pasākumiem.

Augstākās izglītības sociālā aspekta empīriskā analīze

Jautājumi par sociālā aspekta būtību augstākajā izglītībā ir aplūkoti arī zinātniskajā un politikai veltītajā literatūrā. Jaunākajos pētījumos augstākās izglītības sociālo aspektu ir analizējuši ne tikai zinātnieki, bet arī galvenās ieinteresētās puses, piemēram, Eiropas Universitāšu asociācija, Eiropas Studentu apvienība, kā arī starptautiskās institūcijas bez tiešas politikas veidošanas pieredzes, piemēram, ESAO.

Empīriskie pētījumi par augstākās izglītības pieejamību un dalību tajā liecina, ka vairumā valstu augstākās izglītības sistēmas vēl ne tuvu nav sasniegušas Eiropas politiskajos paziņojumos izvirzīto mērķi. P. Klensijs (*Clancy*, 2010) uzsver joprojām pastāvošās pieejamības, dalības un absolvēšanas atšķirības Eiropas valstu lielākajā daļā. Arī Dž. Brenans, R. Naidū un K. Patela (*Brennan, Naidoo and Patel*, 2009, 148.–149. lpp.) secina, ka "kopumā joprojām pastāv liela nevienlīdzība, kaut arī uzņemto studentu skaits ir ievērojami palielinājies". Pēc J. Kouckija u. c. (*Koucký et al.*, 2010, 25. lpp.) domām, rādītājs, kas nosaka augstākās izglītības sasniegumus, ir abu vecāku darba pieredzes un izglītības ietekme. Pamatojoties uz Eiropas Sociālā apsekojuma datiem, viņi pierāda, ka studentiem ar lieliem ienākumiem joprojām ir labākas izredzes absolvēt augstākās izglītības iestādi nekā studentiem ar maziem ienākumiem.

Vienlaikus šie autori uzsver, ka ir mainījusies dažādu sociālo slāņu dalība augstākajā izglītībā. P. Klensijs apgalvo, ka augstākās izglītības ieguvēju skaita palielināšanās uzlabo visu sociālo grupu piekļuvi augstākajai izglītībai, lai arī dažādu sociālo slāņu pārstāvju dalība aizvien ir atšķirīga. Pēc Dž. Brenana, R. Naidū un K. Patelas (*Brennan, Naidoo and Patel*, 2009, 148. lpp.) domām, dažās valstīs nevienlīdzība mazinās. Tas ir saistīts ar faktu, ka izglītības līmenis Eiropā pēdējo desmitgažu laikā ir ievērojami uzlabojies, tomēr tas nav

raksturīgi visām dalībvalstīm un tendences ne vienmēr ir vērstas vienā virzienā. Dažās valstīs pat izskatās, ka augstākās izglītības pieejamības nevienlīdzība palielinās, kaut gan no 1950. gada līdz 1980. gadam tā ievērojami samazinājās. Pētījums turklāt liecina, ka dažādās valstīs izglītības un profesionālo faktoru ietekme uz augstākās izglītības pieejamību un ieguvu ir ļoti atšķirīga (*Koucký et al.*, 2010, 26.–27. lpp.). Arī *Eurostudent* un *Eurostat* ziņojumā par sociālo aspektu (2009, 66.–69. lpp.) ir konstatēts, ka vairumā ES dalībvalstu augstākās izglītības iestādes absolvēšanas iespējamība pēdējos gados ir palielinājusies, bet dažādās ES dalībvalstīs tā ir ļoti atšķirīga.

Kā politika var mainīt šo empīrisko realitāti?

Kaut arī Eiropas valstīm ir raksturīgas dažādas attīstības tendences, izšķirošs ir jautājums, kāda rīcībpolitika valstīm būtu jāīsteno, lai uzlabotu vienlīdzību augstākajā izglītībā. Augstākās izglītības politikas pamatā Eiropā ir divas atšķirīgas vienlīdzības un taisnīguma koncepcijas. Pirmā ir saistīta ar formālu vienlīdzību un pievēršas nosacījumu vienlīdzībai, proti, lai pret visiem būtu vienlīdzīga attieksme neatkarīgi no izcelsmes. Šajā kontekstā galvenais mērķis ir izveidot sistēmu, kurā neviens netiktu diskriminēts. Tas ir balstīts uz pieņēmumu, ka labākais veids, kā uzlabot pieejamību, dalību un absolvēšanu, ir šķēršļu un diskriminējošas prakses novēršana (*Stamm and Viehhauser*, 2009, 421. lpp.). Šī būtībā meritokrātiskā pieeja tomēr var ignorēt to dalības nelīdzsvarotību, ko izraisījusi sociālā un izglītības iespēju netaisnība pirms augstākās izglītības.

Otrā koncepcija ir vairāk saistīta ar rezultātu, nevis nosacījumu vienlīdzību. Šīs pieejas piekritēji iestājas par pozitīvo diskrimināciju vai pozitīvo rīcību, kas izlabotu sociālo nevienlīdzību un apliecinātu, ka valsts finansējumam un politikas pasākumiem ir jāatbalsta nelabvēlīgā situācijā esošie sabiedrības locekļi (*Fried et al.*, 2007, 631. lpp.). Viņi norāda, ka balstīšanās galvenokārt uz finansiālajiem apstākļiem, sākot augstākās izglītības studijas, faktiski ir netieša diskriminācija par labu tiem indivīdiem, kuru dzīves pieredze nodrošina sociālās un kulturālās priekšrocības (*Stamm and Viehhauser*, 2009, 422. lpp.).

Abas koncepcijas un pieejas, visticamāk, izraisīs radikāli atšķirīgas augstākās izglītības vienlīdzības rīcībpolitikas izstrādi, tomēr H. de Bērs, J. Enders un B. Jongbloeds (*De Boer, Enders and Jongbloed*, 2009, 67. lpp.) uzsver, ka neatkarīgi no augstākās izglītības sistēmas koncepcijas plašāku sociālo mērķu, piemēram, taisnīguma un pieejamības, sasniegšana ir pietiekams iemesls, lai valsts iesaistītos. Arī P. Teišeira (*Teixeira*, 2009, 57.–58. lpp.) apgalvo, ka “jo vairāk valsts stiprina tirgus lomu augstākajā izglītībā, jo vairāk uzmanības tai [valstij] ir jāpievērš [...] taisnīguma pakāpei”.

ESAO pārskatā par taisnīguma rīcībpolitiku augstākajā izglītībā ir noteiktas trīs jomas, kurās politika var palīdzēt sasniegt sociāli iekļaujošas un taisnīgas augstākās izglītības sistēmas izveidi (*OECD*, 2008).

Pirmkārt, pieejamību un taisnīgumu uzlabotu elastīgāka augstākās izglītības sistēmas organizācija (*Guri-Rosenbitt*, 2010, 32. lpp.). Tā paredz augstākās izglītības pieejamības veidu dažādošanu (*OECD*, 2008, 61. lpp.), veicot tādus pasākumus kā iepriekš iegūtās neformālās un ikdienējās izglītības vai profesionālās pieredzes atzīšana par derīgu kritēriju, lai iestātos augstākās izglītības iestādē. Augstākās izglītības diversifikācija, kas gan tiek izprasta dažādi (*Reichert*, 2009, 122. lpp.), ir vēl viena iespēja, kā augstāko izglītību darīt pieejamu lielākai iedzīvotāju daļai (sal. *Jongbloed*, 2004). Lielāka diversifikācija un elastīgums var ne tikai uzlabot augstākās izglītības pieejamību, bet arī radīt jaunas iespējas augstākās izglītības iestādēs. Te viens no galvenajiem mērķiem varētu būt lielāks elastīgums, pārejot no vienas augstākās izglītības iestādes uz citu (*OECD*, 2008, 49. lpp.).

Otrkārt, sistēmas taisnīgumu ietekmē augstākās izglītības studentu uzņemšanas un atlases kārtība (*Harman*, 1994, 314. lpp.). Ja tiek ņemtas vērā tikai sekmes vidusskolā vai rezultāti iestājekšāmenos,

uzņemšanas sistēmai ir raksturīgas sociāli ekonomiskās izslēgšanas pazīmes (*Astin and Oseguera, 2004*), turklāt pārāk selektīva sistēma ierobežo daudzu reflektantu iespējas un var negatīvi ietekmēt vispārējo motivāciju iegūt augstāko izglītību. Starp alternatīvām pieejām minama mērķtiecīga komplektēšana (bieži ar pozitīvās rīcības elementiem), kas augstākās izglītības iestādes stimulē uzņemt nepietiekami pārstāvēto grupu vai minoritāšu pārstāvjus, vai īpašu imatrikulācijas kritēriju izmantošana, lai mazinātu dažas sociālo un ekonomisko apstākļu radītās nevienlīdzības (*Council, 2007, 5. lpp.; OECD, 2008, 53.–56. lpp.*).

Trešā ESAO noteiktā politikas darbības joma ir absolventu īpatsvars, t. i., augstākās izglītības rezultāti. Studentiem no nepietiekami pārstāvētām vai nelabvēlīgā situācijā esošām iedzīvotāju grupām studējot bieži ir lielākas grūtības nekā citiem studentiem. Šo problēmu, iespējams, var risināt, sniedzot plašāku un mērķa auditorijai labāk pielāgotu akadēmisko un karjeras atbalstu, speciālu atbalstu un konsultācijas, kā arī nodrošinot dzimumu līdztiesību un adekvātu atbalsta infrastruktūru (*OECD, 2008, 57.–66. lpp.*).

Tā kā šīs trīs jomas ir neaizstājamas sociālā aspekta politikas mērķu sasniegšanā — līdzeklis, kas tiešām var ietekmēt sociālo aspektu, —, šiem pasākumiem ir nepieciešams atbilstošs finansējums. Šis aspekts ir uzsvērts ESAO pārskatā par taisnīgumu, un tam ir jāpievērš lielāka uzmanība.

Augstākās izglītības finansēšana un saikne ar sociālo aspektu

Visās ES dalībvalstīs lielākajai daļai augstākās izglītības iestāžu galvenais ienākumu avots ir valsts finansējums. Vairāk nekā 70% no augstākās izglītības iestāžu finansējuma nāk no valsts budžeta līdzekļiem (*Eurydice, 2008, 47. lpp.*), un finansējums valstīm ir būtisks augstākās izglītības stratēģiskais mehānisms (*Lepori et al., 2007, 85. lpp.*). Valstis izmanto savas stratēģiskās pilnvaras, piemēram, lai augstāko izglītību dažādotu (*Jongbloed, 2004*), lai uzlabotu izpildes pārvaldību (*Frølich et al., 2010*) vai lai augstākās izglītības nodrošinājumu pielāgotu t. s. zināšanu ekonomikas prasībām (*Johnstone, 2009*).

Augstākās izglītības vispārējā finansēšana un īpaši augstākās izglītības iestāžu finansēšana ir pētīta vairākos darbos (piem., *EACEA/Eurydice, 2008*). Dž. Salmi un A. Hauptmans (*Salmi and Hauptmann, 2006, 2. lpp.*) atklāja, ka aizvien vairāk tiek izmantoti “inovatīvi finansēšanas mehānismi”, īpaši uz izpildi balstīti pasākumi un finansējuma formulas. Analizējot vēsturisko attīstību, viņi konstatēja trīs sekmīgas finansēšanas pieejas, kas uzlabo dalību augstākajā izglītībā:

- augstākās izglītības valsts finansējuma palielināšana un salīdzinoši mazas studiju maksas noteikšana;
- lielākas studiju maksas noteikšana un ievērojami lielākas stipendijas un aizdevuma piešķiršana;
- privātās augstākās izglītības sektora paplašināšana, lai samazinātu spiedienu uz valsts finansējumu (turpat, 33. lpp.).

Tomēr viņi uzsver arī to, ka valsts finansējuma saņemšanas vienlīdzīgums augstākās izglītības iestādēs ir atkarīgs no finansēšanas mehānismu izvēles un lielākas izredzes uz pozitīvu ietekmi ir tiešam valsts finansējumam, ko studenti saņem stipendijas, valsts galvotā finansējuma kupona (“vaučera”) vai aizdevuma veidā (turpat, 65. lpp.). To apstiprina P. Teišeira (*Teixeira, 2009, 57.–58. lpp.*), kurš konstatē spriedzi starp tirgus mehānismiem augstākajā izglītībā un nepieciešamību pēc valsts īstenotas vadības, lai sasniegtu sociālos mērķus. Finansēšanas nastas uzkrāšana indivīdiem un viņu ģimenēm galvenokārt efektivitātes, nevis sociālā taisnīguma nolūkos, ko propagandē, piemēram, Dž. Salmi, A. Hauptmans (*Salmi and Hauptman, 2006*) un N. Bārs (*Barr, 2004*), ir politiski diskutabla pieeja, kā to apliecina nerimstošās diskusijas

vairākās Eiropas valstīs (sk. jau *Eurydice*, 1999, 185. lpp.). Savukārt citās valstīs virzība uz sistēmu, kas ir vairāk orientēta uz tirgu, progresē. Balstoties uz nesenojām finansēšanas reformām Dānijā, Norvēģijā un Portugālē, N. Frēlihs u. c. (*Frølich et al.*, 2010) konstatē virzību uz finansēšanas pieejām, kas orientētas uz rezultātiem un tirgu, ieskaitot studiju maksas ieviešanu. Viņi parāda, ka finansēšanas reformu galvenais stimuls ir efektivitāte, kvalitāte un atbildība, turpretī sociālais aspekts vai pieejamības paplašināšana ir mazāk izteikti faktori (turpat, 17. lpp.).

Lai nepieļautu situāciju, ka valsts finansējuma samazināšanas dēļ augstākās izglītības finansējums ir nepietiekams, finansiālais slogs aizvien vairāk tiek pārcelts uz studentiem (piem., *Browne*, 2010; *Carr*, 2004). Tā dēļ radušās sociālās problēmas (sal. *Marcucci/Johnstone*, 2007) ir jākompensē. N. Bārs (*Barr*, 2004) to iesaka veikt, kombinējot atliktos maksājumus visiem un tiešu atbalstu neaizsargātajām grupām, kam var trūkt informācijas, lai veiktu apzinātu izvēli par investēšanu augstākajā izglītībā.

Studentu līdzfinansējums un sociālais aspekts

Pēdējos gados ievērojama daļa pētnieku un institūciju ir iestājušies par lielāku izmaksu dalīšanu starp valsts iestādēm un privātpersonām (*Salmi and Hofmann*, 2006; *Joengbloed*, 2004; *Barr*, 2004; *OECD*, 2008a, 173. lpp.; *Johnston*, 2009). 2010. gadā augstākās izglītības iestāžu ekonomiskās problēmas bija arī viens no tematiem gadskārtējā konferencē par ESAO institucionālās vadības programmu. Šīs konferences debatēs nepieciešamība palielināt privāto līdzfinansējumu faktiski netika apstrīdēta. Ekonomiskās lejupslīdes rezultātā valsts finansējums ir samazinājies, savukārt pieprasījums pēc augstākās izglītības turpina palielināties, un tagad pastāv jau vispārpieņemts uzskats, ka šo trūkstošo finansējumu segs privātais līdzfinansējums. Līdz ar to rodas jautājums, kā studentu privātā līdzfinansējuma (piem., studiju maksas) ieviešana ietekmē sociālo aspektu, jo ir pamats uzskatīt, ka finansēšanas sistēmas izmaiņas ietekmēs studentu vēlmi un/vai iespējas sākt augstākās izglītības studijas.

A. Ašers un E. Servenana (*Usher and Cervenana*, 2005) veica pētījumu 16 valstīs un konstatēja, ka saiknes starp privāto līdzfinansējumu un sociālo aspektu nepavisam nav vienkāršas. Pasaulē tiešām ir maz empīrisku zināšanu par izmaksu dalīšanas (un studiju maksas) ietekmi uz augstākās izglītības pieejamību un uzņemšanas procesu (*Marucci and Johnstone*, 2007, 38. lpp.). To apstiprina arī R. Asplunda u. c. (*Asplund et al.*, 2008, 265. lpp.), kas apgalvo, ka "izskatās, ka galvenie taisnīguma argumenti par labu studiju maksas lietderīgumam saņem diezgan nepārliciecināmu empīrisku atbalstu. Pat esošie empīriskie pierādījumi par studiju maksas ietekmi uz studentu uzņemšanu ir nepilnīgi un diezgan neskaidri" (turpat, 270. lpp.).

Viens no argumentiem par labu privātajam līdzfinansējumam saistībā ar taisnīguma veicināšanu ir tas, ka publiskās subsīdijas, kas paredzētas augstākajai izglītībai, ir balstītas uz nodokļiem, līdz ar to līdzekļi pāriet no indivīdiem ar zemu ienākumu līmeni pie indivīdiem ar augstu ienākumu līmeni, jo augstāko izglītību vairāk iegūst turīgāko sociālo slāņu pārstāvji. No otras puses, ja netiek veikti atbalsta pasākumi, finansiālās nastas uzkrāšana studentiem var negatīvi ietekmēt to grupu vēlmi sākt augstākās izglītības studijas, kam ir zemāks sociāli ekonomiskais statuss (*Asplund et al.*, 2008, 270. lpp.). Apvienotajā Karalistē iegūto datu salīdzinājums ar atšķirīgo pieredzi, kas gūta Austrālijā, Holandē, Jaunzēlandē un Amerikas Savienotajās Valstīs, liecina, ka nelabvēlīgā situācijā esošo studentu nepatika pret parādiem ir izšķirošs faktors, kas liecina par studentu aizdevuma sistēmas ietekmi uz taisnīgumu (turpat).

Ir liela vienprātība par to, ka studentu līdzfinansējumu augstākajā izglītībā ir jāpavada atbalsta pasākumiem, kas nodrošinātu sociālo taisnīgumu. L. R. Teslers u. c. (*Tessler et al.*, 2010) apgalvo, ka speciālas atbalsta

sistēmas var uzlabot nepietiekami pārstāvēto grupu akadēmiskos rezultātus. Plaši ir pārstāvēts uzskats, ka zemāko sociāli ekonomisko slāņu pārstāvju dalību augstākajā izglītībā vislabāk var veicināt studiju maksa apvienojumā ar atlikto maksājumu. Tas nozīmē, ka par studijām ir jāmaksā nevis studiju laikā, bet tikai pēc augstākās izglītības ieguves, kad viņi parasti pelna vairāk par vidējiem ienākumiem (*Barr, 2004, 269. lpp.*). To apliecina arī formāla analīze par to, kā optimāli finansēt (indivīdam) riskantu universitātes izglītību (*Asplund et al., 2008, 266. lpp.*). Šis pētījums demonstrē arī to, ka nav iespējams novērtēt studentu līdzfinansējuma ietekmi uz sociālo aspektu izolēti: ir jāņem vērā arī sistēmiskā informācija par studentu finansiālo atbalstu, īpaši par stipendiju un aizdevumu.

Eiropas valstīs dažādie studentu atbalsta instrumenti — stipendija, aizdevums, subsidētie pakalpojumi, ģimenes pabalsts un nodokļu atvieglojums — tiek kombinēti atšķirīgi. Vairākumā valstu izplatītākais studentu atbalsta instruments joprojām ir stipendija (*Asplund et al., 2008, 267. lpp.*). Stipendijas piešķiršanu lielā mērā nosaka vecāku ienākumi (turpat, 268.–269. lpp.), tādējādi izskatās, ka stipendija palīdz risināt vienu no augstākās izglītības nevienlīdzības pamatproblēmām (sal. *Koucky et al., 2010*). Kopumā Vidusjūras reģionā un tajās Eiropas valstīs, kur oficiālā ir franču valoda, stipendija ir paredzēta mazai studentu daļai, turpretī Nīderlandē un Ziemeļvalstīs tā tiek piešķirta vairumam studentu (*Asplund et al., 2008, 267. lpp.*). Tas liecina, ka Eiropas valstīs tiek izmantotas ļoti dažādas pieejas.

Nacionālā konteksta nozīme

Pēc P. Klensija domām (*Clancy, 2010*), situācijā, kad augstākā izglītība vairs nav paredzēta tikai elitei, bet kļūst aizvien masveidīgāka un paredz vispārēju dalību, svarīgākais ir mācīties no citām valstīm. P. Klensijs (*Clancy, 2010*) pierāda, ka relatīvi vienkārši rādītāji, piemēram, imatrikulēto studentu īpatsvars tipiskajā 17–24 gadus veco iedzīvotāju grupā, veicot salīdzināšanu, ir maznozīmīgi. Sagatavojot salīdzinošos pārskatus, ir skaidri jāparāda un jāņem vērā valstu raksturīgās iezīmes. Arī S. Guri-Rozenbilda (*Guri-Rosenbilt, 2010, 32. lpp.*) apgalvo, ka valstu “unikālais vēsturiskais fons [...] lielā mērā ietekmē to kultūru, kas dominē šo valstu augstākās izglītības sistēmā”. Tā savukārt var ietekmēt augstākās izglītības iestāžu finansēšanas modeli, kā arī studentu atbalsta pasākumus, kas sekmē augstākās izglītības pieejamību, ieguvu un absolvēšanu. Valstu kultūras un vēsturisko sakņu ietekme uz studentu atbalsta sistēmām ir izklāstīta *Eurydice* pētījumā (1999, 152.–239. lpp.), kurā aplūkoti šīm struktūrām raksturīgie šķēršļi un iespējas.

Pētījuma struktūra un pamatojums

Šis pētījums nodrošina objektīvu empīrisko bāzi, uz kuras pamata var veikt datu salīdzinošo analīzi par augstākās izglītības sociālo aspektu. 2007. gadā Eiropas Savienības Padome aicināja dalībvalstis “palīdzēt pārraudzīt augstākās izglītības sociālo aspektu, lai šajā jautājumā būtu pieejami starptautiski salīdzināmi dati” (*Council of the European Union, 2007, 5. lpp.*). Eiropas Komisija (*European Commission, 2006, 7. lpp.*), P. Klensijs (*Clancy, 2010*), J. Kouckijs u. c. (*Koucký et al., 2010*), *Eurostudent* un *Eurostat* (2009), kā arī H. Eginsa (*Eggins, 2009*) — visi uzsver, ka, balstoties uz nesen iegūtajiem datiem, ir jāveic vairāk salīdzinošu pētījumu par augstākās izglītības sociālo aspektu, ko savukārt varētu izmantot politikas veidotāji. Šajā pētījumā minētās prasības ir ņemtas vērā un ir sniegti salīdzinoši administratīvie dati par augstākās izglītības sociālo aspektu un finansēšanu *Eurydice* dalībvalstīs.

Balstoties uz minētajiem apsvērumiem, sociālā aspekta analīzei ir jāaplūko:

- izpratne par šīs problēmas apmēru un būtību [dažādās valstīs];
- iesaistītās grupas (šķiriskā, etniskā, reģionālā piederība, dzimums u. c.);

- imatrikulācijas politika un prakse;
- augstākās izglītības sistēmas diferencēšanas apjoms un būtība;
- galvenais uzsvars (uz uzņemšanu, noturēšanu vai rezultātiem);
- studentu pieredzes kvalitāte un studiju maksas un finansiālā atbalsta mehānismu loma (sal. *Brennan, Naidoo and Pate, 2009, 145. lpp.*).

Tālāk pētījumā ir aplūkoti visi šie aspekti, galvenokārt pievēršoties valsts augstākās izglītības sistēmai, nevis privātajām augstākās izglītības iestādēm. Pirmajā nodaļā ir pētīts, kādas ir nacionālās pieejas augstākās izglītības sociālajam aspektam. Tajā ir analizēts jautājums par to, kā tiek izstrādāta rīcībpolitika taisnīguma uzlabošanai un pieejamības paplašināšanai, un par to, kurām grupām būtu jāpievērš īpaša uzmanība (un vai tas vispār būtu jādara). Tas tiek pētīts, aplūkojot uzņemšanas un atlases politiku un praksi. Otrā nodaļa pievēršas augstākās izglītības attīstības tendencēm pēdējās desmitgades laikā; īpaši ir analizētas dalības un finansēšanas tendences augstākajā izglītībā. Trešā nodaļa ir veltīta studiju maksas un studentu atbalsta kombinēšanai kā vienam no galvenajiem sociālā aspekta politikas faktoriem, kas var tikt ietekmēts valdības līmenī. Nodaļā "Galvenie jautājumi" ir izklāstīti šī ziņojuma būtiskākie jautājumi un secinājumi.

Ziņojuma beigās ir iekļautas nacionālās informācijas lapas par visām pētījumā iesaistītajām valstīm. Tajās ir aprakstītas studiju maksas un atbalsta sistēmas galvenās iezīmes. Šajos nacionālajos aprakstos ir aplūkots valsts finansējums augstākajai izglītībai, studentu līdzfinansējuma sistēma un pieeja studentu atbalstam. Tas ļauj saskatīt kontekstu valstu dažādajām pieejām sociālajam aspektam. Nacionālajos aprakstos ir apkopoti būtiskie dati par valstu pieeju sociālajam aspektam, un tie palīdz kvalitatīvi un sistēmiski integrēt datus no citiem avotiem.

Metodoloģija

Šis pētījums ir balstīts uz administratīvajiem datiem, ko apkopojušas *Eurydice* tīkla nodaļas no 2010. gada maija līdz septembrim. Balstoties uz iepriekš aplūkoto literatūru un agrāk veiktajiem pētījumiem par augstākās izglītības politiku (*EACEA/Eurydice, 2010; EACEA/Eurydice, 2009; Eurydice, 2008; Eurydice, 2007*), *Eurydice* Eiropas nodaļa izstrādāja anketu. Lai nodrošinātu politikas forumu konsekvenci, anketas izstrādē tika ņemtas vērā arī Boloņas procesa Starptautiskās vadības grupas diskusijas. Anketas projekts tika iesniegts *Eurydice* tīkla nodaļām komentēšanai.

Eurydice tīklā tika savākta kvalitatīvā informācija par atsauces gadu, t. i., 2009./10. ak.g., un pētījums aptver 31 valsti (visas ES dalībvalstis, kā arī Islandi, Lihtenšteinu, Norvēģiju un Turciju), tomēr informācija par Luksemburgu un Portugāli ir nepilnīga, jo dati netika iesniegti informācijas vākšanas laikā. *Eurostat* dati — galvenokārt par augstākās izglītības finansiālajiem aspektiem — tika apkopoti 2010. gada beigās un 2011. gada sākumā. Šie dati papildina nacionālo administratīvo datu analīzi. Ņemot vērā metodoloģisko kavēšanos, kas *Eurostat* ir nepieciešama pirms datu publicēšanas, šajā pētījumā var būt ietverti tikai dati par periodu pirms 2008. gada ekonomikas krīzes, tomēr, kad vien iespējams, ir ņemti vērā arī jaunāki dati.

Tā kā šis pētījums ir balstīts uz informāciju, kas ir apkopota centrālās pārvaldes līmenī, tas nepretendē uz realitātes atainošanu no augstākās izglītības iestāžu studentu skatpunkta. Šajā pētījumā arī nav izmantoti jauni vai novatoriski dalības vai taisnīguma mērījumi. Pētījumā ir apkopoti *Eurostat* dati par pieejamību, dalību un absolvēšanu augstākajā izglītībā un kontekstuālā analīze, kas pievēršas nacionālajai augstākās izglītības politikai, kura orientēta uz taisnīguma uzlabošanu valsts augstākās izglītības sistēmās, tādējādi šī pētījuma nolūks ir sniegt informāciju par ļoti sarežģītu politikas jomu.

1. NODAĻA. SOCIĀLĀ ASPEKTA RĪCĪBPOLITIKA

Lai gan “augstākās izglītības sociālais aspekts” ir kļuvis par būtisku jautājumu Eiropas debatēs par augstāko izglītību, šī jēdziena ietilpības un daudzveidības dēļ ir bijis grūti identificēt uz sociālā aspekta mērķu sasniegšanu vērsto rīcībpolitiku un salīdzināt tās izpausmes Eiropas mērogā. Šajā nodaļā ir pētīts, kas kavē skaidru pierādījumu nodrošināšanu par centieniem sasniegt sociālā aspekta politikas mērķus nacionālajās finansēšanas sistēmās, bet 3. nodaļā tiks aplūkota Eiropas studiju maksas un studentu atbalsta sistēmu daudzveidības loma un ietekme.

Šī nodaļa pievēršas valstu vispārējai politikai sociālā aspekta jautājumā. Valstis tika aicinātas sniegt informāciju par to īstenoto politiku saistībā ar pēdējo Boloņas procesa ministru komunikē (*Budapest-Vienna Declaration*, 2010, 2. lpp.), kurā bija uzsvērtā nepieciešamība vēl vairāk stiprināt sociālo aspektu, īpašu uzmanību veltot nepietiekami pārstāvētajām grupām.

1.1. Nepietiekami pārstāvētās grupas

Gandrīz visas valstis apgalvo, ka cenšas īstenot politikas mērķi, kas paredz palielināt un paplašināt dalību augstākajā izglītībā. Tikai piecas valstis (Latvija, Slovākija, Islande, Lihtenšteina un Turcija) savā augstākās izglītības politikā šo mērķi patlaban nav skaidri definējušas. Pastāv divas galvenās pieejas. Pirmā pieeja ir saistīta ar noteiktiem pasākumiem, kas vērsti uz nepietiekami pārstāvēto grupu dalību augstākajā izglītībā, savukārt otrās pieejas nolūks ir palielināt un paplašināt vispārējo dalību augstākajā izglītībā, tā, domājams, palielinot arī dalībnieku skaitu no sociāli nelabvēlīgajām grupām.

Dažas valstis, ieskaitot Ziemeļvalstis un Beļģiju (flāmu kopienu), uzsver, ka to sistēmas ir izstrādātas tā, lai tās būtu pieejamas visplašākajam iedzīvotāju lokam, neveicot īpašus pasākumus, tāpēc noteiktām grupām paredzēti pasākumi nav nepieciešami.

Daudzās valstīs tiek izmantoti dažādi aspekti no abām minētajām pieejām. Valstu lielākajā daļā vispārējā politikas pieeja paredz palielināt un paplašināt dalību augstākajā izglītībā, kā arī novērst piekļuves šķēršļus. Daudzās no šīm valstīm nepietiekami pārstāvētās grupas nav īpaši izceltas, bet ir pieņemtas vispārējas tiesību normas par vienlīdzīgu attieksmi neatkarīgi no dzimuma, etniskās izcelsmes, reliģiskās piederības un citiem uzskatiem, invaliditātes, seksuālās orientācijas un vecuma. Tas atbilst visaptverošajiem Eiropas līmeņa tiesību aktiem par diskriminācijas apkarošanu, kā arī “formālās vienlīdzības” izpratnei, kas ir raksturīga daudzām (augstākās) izglītības sistēmām un kas ir aprakstīta šī pētījuma ievadā. Tas nozīmē, ka galvenā uzmanība tiek veltīta vienlīdzīgiem nosacījumiem un pret visiem ir vienlīdzīga attieksme neatkarīgi no izcelsmes. Noteicošais princips ir tas, ka šķēršļu un diskriminējošas prakses novēršana ir labākais veids, kā palielināt pieejamību, dalību un absolvēšanu.

Oficiālajos dokumentos vairums valstu tomēr arī definē vai apraksta atsevišķas grupas, kam varētu būt jāpievērš īpaša uzmanība. Visbiežāk šādu grupu identificēšanai tiek izmantoti termini “sociāli ekonomiskais statuss”, “dzimums”, “invaliditāte” un “etniskā izcelsme”. Dažās valstīs, piemēram, Grieķijā, Kiprā un Rumānijā, noteiktu nepietiekami pārstāvēto grupu locekļiem tiek rezervētas vairākas studiju vietas, savukārt Bulgārijā noteiktu sociāli atstumto vai nelabvēlīgo grupu pārstāvjiem augstākās izglītības iestādēs tiek vienkāršota uzņemšana kārtība. Ungārijā “netradicionālajiem” studentiem (tiem, kas ir vecāki par 25 gadiem) un citām nepietiekami pārstāvētajām sociālajām grupām uzņemšanas procesā tiek piešķirti papildu punkti. Īrijā Augstākās izglītības pieejamības veicināšanas plāns nodrošina studiju vietas, pamatojoties uz sociāli ekonomiskajiem kritērijiem, bet Augstākās izglītības pieejamības plāns

invalīdiem — pamatojoties uz invaliditātes kritērijiem. Apvienotajā Karalistē (Ziemeļīrijā) ar nepietiekamu pārstāvību ir nepārprotami saistīta reliģiskā piederība, jo kā nepietiekami pārstāvēta grupa ir definēti “jaunie protestantu un strādnieku šķiras vīrieši”.

1.1.1. Sociāli ekonomiskais statuss

Eiropas līmenī nav kopīgas sociāli ekonomiskā statusa definīcijas, tāpēc dažādās valstīs tiek ņemti vērā daudzi atšķirīgi aspekti. Attiecībā uz augstākās izglītības pieejamību termins “sociāli ekonomiskais statuss” parasti ietver nelabvēlīgā situācijā esošo studentu grupas, piemēram, studentus no ģimenēm ar maziem ienākumiem un/vai ģimenēm, kur vecākiem nav augstākās vai pat vidējās izglītības. Kā īpaša sociāli ekonomiskā grupa, kam ir tiesības saņemt palīdzību, bieži ir klasificēti studenti ar bērniem (Dānijā, Ungārijā un Apvienotajā Karalistē) vai bāreņi (Igaunijā un Lietuvā). Dažās valstīs šis statuss tiek attiecināts arī uz jauniešiem, kas dzīvo mazapdzīvotās teritorijās (Ungārijā) un lauku teritorijās (Igaunijā un Rumānijā). Beļģijā (franču kopienā) daļa no finansiālajām subsīdijām, kas paredzētas augstākās izglītības iestādēm, kuras nav universitātes (*hautes écoles*), ir jāatvēl tiem darbiniekiem un pasākumiem, kas sniedz palīdzību pirmās paaudzes studentiem (t. i., tiem, kam nevienam no vecākiem nav augstākās izglītības). Čehijā tiek veicināta sociālās atstumtības riskam pakļauto studentu integrācija, izmantojot dažādu kursu un programmu studentu sadarbību. Tā mērķis ir sekmēt vienotību, solidaritāti un piederības sajūtu izglītības iestādē.

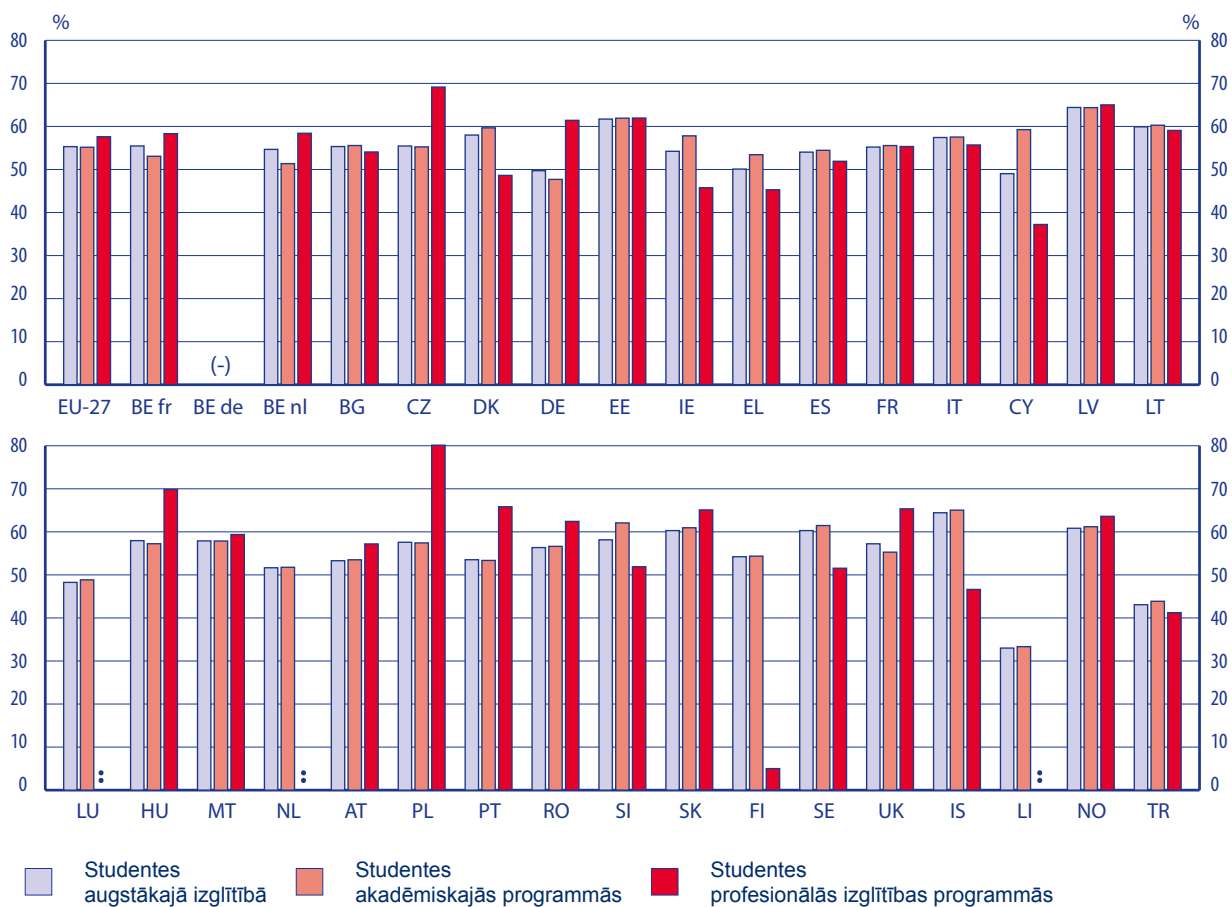
Visās valstīs sociāli ekonomiskā statusa ietekmi lielā mērā var mainīt studiju maksas un studentu atbalsta sistēma. Tas, kā Eiropas valstis risina šo jautājumu, ir pētīts 3. nodaļā.

1.1.2. Dzimums

Vairākās valstīs dzimums tiek uztverts kā nepietiekamas (vai pārāk lielas) pārstāvības faktors, un daudzas no tām norāda, ka dzimumu līdzsvars augstākajā izglītībā pēdējā laikā ir ievērojami mainījies. Kopumā studējošo sieviešu ir vairāk nekā vīriešu, bet starp pasniedzējiem sieviešu joprojām ir mazāk. Vairākas valstis piemin vēsturisku pārbīdi uz sieviešu līdzdalības palielināšanos, un ir paredzams, ka nākamajos gados augstākajā izglītībā šī tendence turpināsies. Kā redzams 1.1. attēlā, tikai piecās valstīs (Vācijā, Kiprā, Luksemburgā, Lihtenšteinā un Turcijā) studējošo īpatsvars augstākajā izglītībā ir mazāks par 50%, turklāt pirmajās trīs no šīm valstīm minētais rādītājs ir 48,26–49,72%, tātad ļoti tuvs 50%. Vēl viens pieminēšanas vērts fakts ir tas, ka mazās valstīs, tādās kā Kipra, Lihtenšteina un Luksemburga, vairākums jauniešu studē ārzemēs un tāpēc valsts statistikas datus nav iekļauti.

Šīs pārbīdes vairāk tiek attiecinātas uz sociālajām izmaiņām, nevis uz speciāliem valsts politikas pasākumiem, tomēr daudzas valstis pievērš uzmanību dzimumu stereotipiem un tradicionālajam dzimumu iedalījumam saistībā ar studiju programmas izvēli. Saskaņā ar *Eurostat* datiem 2008. gadā ES-27 valstīs studējošo sieviešu īpatsvars sasniedza 55,31% no visiem augstākās izglītības studentiem (*ISCED 5–6*) (sk. 1.1. att.), un sieviešu dalības pieauguma tendence ir nemainīga jau daudzus gadus. No otras puses, starp matemātikas, dabaszinātņu un tehnoloģiju (MDT) studentiem sieviešu īpatsvars ir tikai 30,15%. Sieviešu nepietiekamo pārstāvību MDT priekšmetos līdzsvaro vīriešu nepietiekamā pārstāvība citos priekšmetos. “Jomas, kurās lielā mērā dominē sievietes, ir izglītība un apmācība, veselība un labklājība, kā arī humanitārās zinātnes un māksla” (*EACEA/Eurydice*, 2010, 97. lpp.).

◆◆◆ 1.1. attēls. Augstākajā izglītībā imatrikulēto sieviešu īpatsvars, *ISCED 5–6*, 2008. g.

	ES-27	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LT
Studentes augstākajā izglītībā	55,3	55,5	(-)	54,7	55,3	55,5	58,0	49,7	61,7	54,2	50,1	54,0	55,2	57,4	49,0	64,4	59,9
Studentes akadēmiskajās programmās	55,2	53,1	(-)	51,4	55,6	55,3	59,7	47,7	61,9	57,8	53,4	54,5	55,6	57,5	59,3	64,4	60,3
Studentes profesionālās izglītības programmās	57,6	58,3	(-)	58,4	54,1	69,1	48,6	61,4	61,9	45,8	45,3	51,9	55,3	55,7	37,2	65,0	59,1
	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	NO	TR
Studentes augstākajā izglītībā	48,3	58,0	57,9	51,7	53,3	57,6	53,5	56,3	58,1	60,3	54,2	60,3	57,2	64,4	33,0	60,8	43,1
Studentes akadēmiskajās programmās	48,8	57,2	57,9	51,8	53,5	57,4	53,4	56,6	62,1	60,9	54,4	61,5	55,3	65,0	33,3	61,2	43,9
Studentes profesionālās izglītības programmās	:	69,9	59,4	:	57,2	80,1	65,8	62,4	51,9	65,1	5,0	51,5	65,3	46,6	:	63,6	41,2

Avots: Eurostat

Piezīmes

Beļģija. Dati par neatkarīgajām privātajām izglītības iestādēm nav iekļauti.

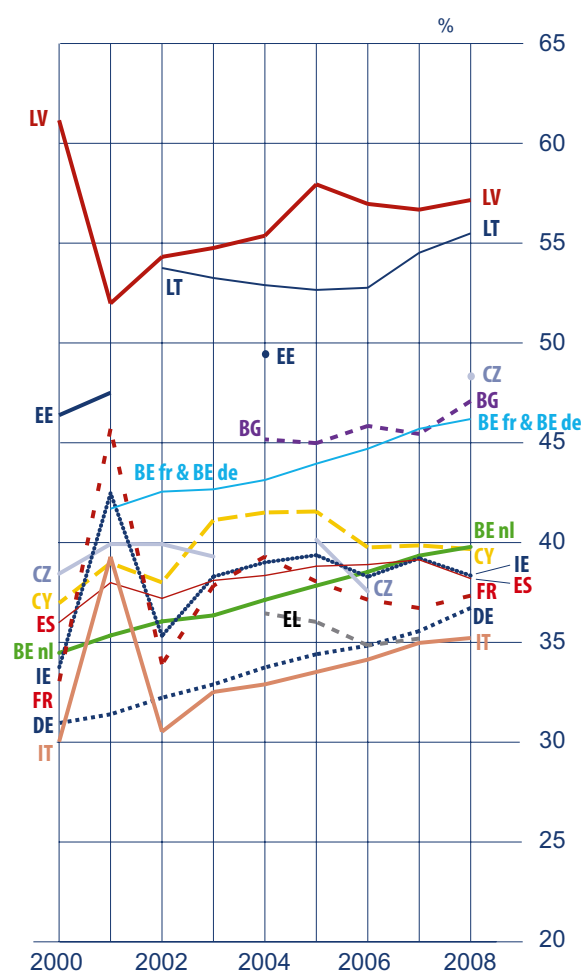
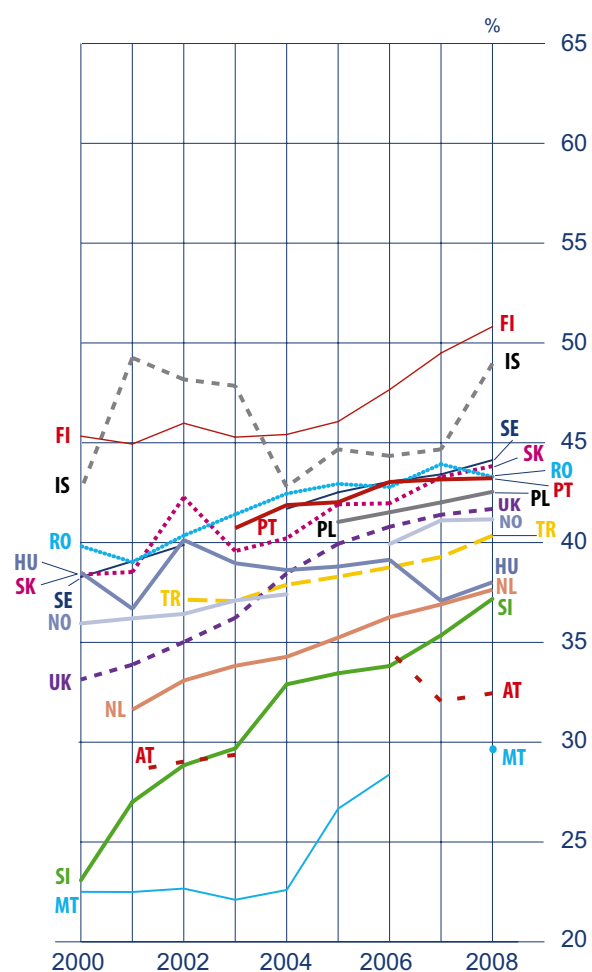
Vācija. Dati par *ISCED 6* nav iekļauti.

Kipra, Luksemburga un Lihtenšteina. Vairums jauniešu studē ārzemēs un datus nav iekļauti.

Luksemburga. Dati ir nepilnīgi, jo nav ietvertas visas *ISCED 5A* un *ISCED 5B* programmas.

◆◆◆ 1.2. attēls. Pasniedzēju sieviešu īpatsvars augstākajā izglītībā, /ISCED 5–6, 2000.–2008. g.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BE (*)	:	41,7	42,6	42,7	43,1	44,0	44,7	45,7	46,2
BE nl	34,5	35,3	36,1	36,4	37,1	37,8	38,5	39,3	39,8
BG	:	:	:	:	45,2	45,0	45,8	45,4	47,1
CZ	38,4	39,9	39,9	39,3	:	40,1	37,6	:	48
DK	:	:	:	:	:	:	:	:	:
DE	31,0	31,4	32,2	32,9	33,7	34,4	34,8	35,6	36,7
EE	46,4	47,5	:	:	48,8	:	:	:	:
IE	33,7	42,5	35,3	38,3	39,0	39,4	38,3	39,2	38,3
EL	:	:	:	:	36,5	36,0	34,8	35,2	:
ES	36,0	38,0	37,2	38,1	38,4	38,8	38,9	39,1	38,2
IT	30,0	39,3	30,5	32,5	32,9	33,5	34,1	35,0	35,2
CY	37,0	39,0	38,0	41,1	41,5	41,6	39,8	39,9	39,7
LV	61,2	52,0	54,3	54,8	55,4	57,9	57,0	56,7	57,2
LT	:	:	53,8	53,3	52,9	52,7	52,8	54,5	55,5
LU	:	:	:	:	:	:	:	:	:

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
HU	38,5	36,7	40,1	39,0	38,6	38,8	39,1	37,1	38,0
MT	22,5	22,5	22,7	22,1	22,6	26,7	28,4	:	29,9
NL	:	31,6	33,1	33,8	34,3	35,2	36,3	36,9	37,6
AT	:	28,6	29,0	29,4	:	:	34,6	32,1	32,5
PL	:	:	:	:	:	41,0	41,5	42,0	42,5
PT	:	:	:	40,7	41,9	42,0	43,0	43,2	43,2
RO	39,8	39,0	40,4	41,4	42,5	42,9	42,8	43,9	43,3
SI	23,1	27,0	28,8	29,7	32,9	33,5	33,8	35,4	37,2
SK	38,4	38,5	42,3	39,6	40,2	41,9	42,0	43,3	43,8
FI	45,3	44,9	46,0	45,3	45,4	46,1	47,7	49,5	50,8
SE	38,3	39,1	39,9	:	41,7	42,5	43,1	43,4	44,1
UK	33,1	33,9	35,0	36,2	38,5	39,9	40,8	41,4	41,7
IS	42,6	49,3	48,2	47,9	42,8	44,7	44,3	44,7	49,0
LI	:	:	:	:	:	:	:	:	:
NO	35,9	36,2	36,4	37,1	37,4	:	39,9	41,1	41,2
TR	:	:	37,1	37,1	37,9	38,3	38,8	39,3	40,3

Avots: Eurostat

BE (*) = BE fr un BE de

Vairākās valstīs ir veikti īpaši pasākumi, lai palielinātu sieviešu dalību matemātikas un dabaszinātņu studijās. 2008. gadā Vācijā tika sākta programma, kuras mērķis bija palielināt sieviešu skaitu starp studentiem un pasniedzējiem matemātikā, datorzinātnēs, inženierzinātnēs un dabaszinātnēs. Arī Austrija cenšas palielināt sieviešu skaitu starp profesoriem un pētniekiem dabaszinātnēs, tāpēc visos amatos ir noteikusi 40% kritēriju. Polijā ir sākta kampaņa masu informācijas līdzekļos, lai pievērstu uzmanību nepietiekamajai sieviešu pārstāvībai MDT priekšmetos. Eiropas valstīs tiek īstenoti arī vairāki citi projekti un iniciatīvas, lai novērstu horizontālo un vertikālo segregāciju augstākajā izglītībā (*EACEA/Eurydice*, 2010, 97.–107. lpp.).

Apvienotajā Karalistē (Skotijā) par problēmu tiek uzskatīti dzimumu stereotipi, kā arī atdarināšanas vērtu piemēru trūkums izglītības un sociālajā jomā. Lai novērstu dzimumu nelīdzsvarotību, tur tiek īstenots mērķa auditorijai pielāgots finansiālais atbalsts, mentoringa plāni un kopienas projekti.

Lai gan starp augstākās izglītības pasniedzējiem joprojām dominē vīrieši, valstu lielākajā daļā sieviešu īpatsvars starp akadēmiskajiem darbiniekiem ir ievērojami palielinājies, turklāt Lietuvā, Latvijā un Somijā tas pārsniedz 50% (sk. 1.2. att.). Tomēr sieviešu īpatsvars starp akadēmiskajiem darbiniekiem būtu jāvērtē uzmanīgi, jo šādos statistikas datus bieži ir apvienoti dati par dažādu akadēmisko pakāpju (jaunākajiem un vecākajiem) darbiniekiem, tā apslēpjot ievērojamas atšķirības sadalījumā pēc dzimuma (*EACEA/Eurydice*, 2010, 104. lpp.).

Lai gan daudzas valstis ziņo par dzimumu nelīdzsvarotību, bieži tā tiek uzskatīta par sociālo tendenci rezultātu, ko ir grūti novērst ar speciāliem pasākumiem; tomēr valstis pieliek lielas pūles, lai to veiktu ar īpašu programmu palīdzību. Īstenojot dzimumu nelīdzsvarotības mazināšanas pasākumus, pamatā uzmanība tiek pievērsta nepietiekamai sieviešu, nevis vīriešu pārstāvībai noteiktās jomās, kaut arī faktiski mazāks vīriešu īpatsvars starp studentiem ir konstatēts biežāk.

1.1.3. Invaliditāte

Valstis regulāri ziņo, ka nepietiekami pārstāvēta grupa ir invalīdi, tomēr priekšstats par invaliditāti dažādās valstīs var atšķirties, jo Eiropas Savienībā nav kopīgas invaliditātes definīcijas (*European Commission*, 2010a, 4. lpp.). Šī iemesla dēļ bieži nav zināms, cik lielā mērā šo mērķa grupu var salīdzināt un cik lielā mērā dažādu valstu rīcībpolitika ir līdzvērtīga.

Dažas valstis uzsver nepieciešamību ņemt vērā studentu invalīdu īpašās vajadzības, piemēram, nodrošināt atbilstošu izglītības iestāžu pieejamību. Galvenā uzmanība pamatā tiek veltīta fiziskās pieejamības nodrošināšanai, kā arī mācību infrastruktūras un aprīkojuma pielāgošanai. Īpaša mācību aprīkojuma trūkumu kā prioritāri risināmu jautājumu ir minējusi Ungārija un Slovēnija. Apvienotajā Karalistē augstākās izglītības iestādēm ir tiesību aktos noteikts pienākums veikt "atbilstošus pielāgojumus" studentu invalīdu īpašo vajadzību nodrošināšanai. Šis pienākums ir īstenojams savlaikus, tāpēc jau iepriekš ir jāizstrādā plāni, kā novērst studentiem invalīdiem iespējamus šķēršļus.

Igaunija ir paudusi bažas, ka studentu invalīdu vajadzības bieži tiek slikti izprastas — pasniedzējiem un studentiem kopumā ir vāja izpratne par invalīdu vajadzībām, tāpēc atbilstoši pasākumi netiek veikti.

Dānijā un Apvienotajā Karalistē (Anglijā, Velsā un Ziemeļīrijā) tiek īstenota interesanta ideja — studenti ar fiziskiem un psiholoģiskiem traucējumiem var saņemt ievērojamu atbalstu no studentu atbalsta sistēmas, bet tikai tad, ja viņi identificē savus individuālos šķēršļus un vajadzības. Dānijā studentu atbalsta sistēma nevis veic vispārējus studentiem invalīdiem paredzētus pasākumus, bet cenšas atsaucīgi īstenot mērķa auditorijai pielāgotu un individuālu atbalstu. Tā mērķis ir nodrošināt visiem studentiem vienlīdzīgas iespējas progresēt un pabeigt studijas ar vienlīdzīgiem noteikumiem. Savukārt Apvienotajā Karalistē izglītības

iestādēm ir ne vien pienākums nodrošināt atbilstošus pielāgojumus studentiem invalīdiem, bet arī sniegt viņiem īpašu finansiālo atbalstu studentu invalīdu pabalsta formā.

Dažas valstis ir minējušas arī mērķa auditorijai pielāgota karjeras atbalsta un konsultēšanas nodrošināšanu. Austrijā un Vācijā daudzās universitātēs ir studentu invalīdu atbalsta speciālists, kurš konsultē studentus invalīdus, sniedz viņiem atbalstu diskriminācijas gadījumā un informē viņus par papildu finansiālā atbalsta pasākumiem. Arī Slovēnijā vairumā augstākās izglītības iestāžu ir darbinieks, kas sniedz atbalstu studentiem ar īpašām vajadzībām. Studentu potenciāla stiprināšanai tiek organizētas arī studentu un pasniedzēju vadītas privātstundas. Mērķa auditorijai pielāgoti pasākumi tiek veikti arī Grieķijā, kur studentiem ar veselības problēmām ir tiesības tikt pārceltiem uz savai dzīvesvietai tuvāko universitāti. Apvienotajā Karalistē (Anglijā, Velsā un Ziemeļīrijā) institucionālais finansēšanas mehānisms paredz piemaksu par pieejamības paplašināšanu, kas universitātēm palīdz uzlabot nodrošinājumu studentiem ar mācību grūtībām un studentiem invalīdiem (sk. arī 2. nodaļu).

1.1.4. Etniskā izcelsme

Etniskums dažādās valstīs un pat valstu daļās tiek saprasts dažādi, tāpēc ar terminu “etniskā izcelsme” saistītās kategorijas var būt problemātiskas. “Etnisko grupu” kategorijas ir kulturāli un vēsturiski nosacītas; tās nav tik konkrētas kā, piemēram, dzimuma kategorijas. Tomēr, par spīti daudzajām kultūras izpratnes atšķirībām, termins “etniskā izcelsme” ļoti bieži tiek lietots, runājot par studentiem imigrantiem vai otrās paaudzes imigrantiem.

Īpašu etnisko grupu dalības veicināšana augstākajā izglītībā ir izteiktāka Ziemeļeiropā, kur dažas valstis ir sasniegušas ļoti labus rezultātus. Piemēram, Norvēģijā 2010. gadā studijas sāka 16% imigrantu, savukārt starp otrās paaudzes imigrantiem (19–24 g.v.) šis rādītājs bija 38%. Salīdzinot to ar 30% imatrikulēto no visiem iedzīvotājiem kopā, redzams, ka starp otrās paaudzes imigrantiem augstākās izglītības ieguve norit aktīvāk nekā starp pamatnācijas pārstāvjiem. Otrās paaudzes imigrantiem ir arī tendence izvēlēties “prestīžākas” studijas, piemēram, medicīnu, zobārstniecību, biznesa vadību, jurisprudenci un tehnoloģijas, bet mazāk — sociālās zinātnes un pedagoģiju. Norvēģijas Izglītības un pētniecības ministrija ir organizējusi kampaņas, lai pedagoģijas studijās iesaistītu vairāk studentu imigrantu un otrās paaudzes imigrantu. Tā kā imigrācijas procesi pastiprinās, studentu imigrantu iesaistīšana tiek uzskatīta par īpaši svarīgu, lai nākotnē skolotāju etniskais sastāvs atbilstu skolēnu etniskajam sastāvam.

Somija ir izvirzījusi mērķi panākt, lai imigrantu īpatsvars augstākajā izglītībā atbilstu imigrantu īpatsvaram visā sabiedrībā, kā arī cenšas pievērst pienācīgu uzmanību kultūras vērtību apguvei un valodas prasmju uzlabošanai. Valoda uzmanības centrā ir arī Igaunijā, kur ir paredzēts finansējums valsts valodas apguves veicināšanai, lai uzlabotu valsts valodas eksāmena rezultātus. Apvienotā Karaliste (Skotija) ir pieņēmusi Rasu vienlīdzības metodiskos norādījumus, kas “mudina izglītības iestādes izstrādāt korporatīvo stratēģiju, lai atsevišķiem lektoriem un katedrām palīdzētu risināt rasu vienlīdzības jautājumus”⁽⁶⁾.

Bulgārijā, Ungārijā un Rumānijā par nepietiekami pārstāvētu grupu tiek uzskatīti romu tautības pārstāvji. Bulgārijā tiek piedāvāti īpaši kursi romu tautības iedzīvotāju sagatavošanai studijām universitātē.

⁽⁶⁾ <http://www.universities-scotland.ac.uk/raceequalitytoolkit/>

1.1.5. Vecums

Dažas valstis kā īpašu faktoru saistībā ar nepietiekamu pārstāvību uzsver arī vecumu; tās īsteno politikas pasākumus pieaugušo izglītības ieguvēju dalības veicināšanai augstākajā izglītībā. Salīdzinot dažādu valstu praksi šajā jomā, redzams, ka izpratne par to, kādi ir "tipiskie" augstākās izglītības studenti, ievērojami atšķiras. Piemēram, Īrijā un Maltā pieaugušais izglītības ieguvējs ir students, kas, iestājoties koledžā, ir vecāks par 23 gadiem; tas ir saistīts ar faktu, ka studenti pārsvarā ir 18–22 gadus veci. Turpretī Norvēģijā 2010. gadā tikai 54% no visiem reģistrētajiem studentiem bija 25 gadus veci vai jaunāki, savukārt 11,6% studentu bija vismaz 41 gadu veci.

Var izšķirt pasākumus, kas ir vērsti uz darbaspējīgā vecuma iedzīvotājiem, un pasākumus, kas pievēršas aizvien pieaugošajai sabiedrības daļai — pensionāriem.

Attiecībā uz pirmo kategoriju Čehijā Augstākās izglītības iestāžu plānā 2006.–2010. gadam bija uzsvērtā nepieciešamība radīt lielāku augstākās izglītības iestāžu atvērtību vecāka gadagājuma nodarbinātiem vai ekonomiski neaktīviem iedzīvotājiem. Arī Slovēnijā tiek veikti šādi pasākumi: augstākās izglītības iestādes organizē īsas bezdiploma studijas pieaugušajiem un 2010. gadā tika publicēts Pieaugušo izglītības ģenerālplāns, kura nolūks ir atsaukties uz demogrāfiskajām prognozēm par novecojošu sabiedrību. Savukārt Nīderlandē ir ieviesta īsā cikla augstākā izglītība — asociētā grāda programmas, kas īpaši paredzētas pieaugušajiem izglītības ieguvējiem, —, bet Vācijā augstākās izglītības pieejamību nodrošina strādājošajiem cilvēkiem paredzētas vakarskolas beigšanas dokuments. Spānijā pieaugušie studenti tiek iedalīti trijās kategorijās — vecāki par 25 gadiem, par 40 gadiem un par 45 gadiem —, un ir dažādas iespējas iestājoties ņemt vērā profesionālo pieredzi. Beļģijā gan franču, gan flāmu kopienas augstākās izglītības sistēmā ir programmas, kas paredzētas pieaugušajiem izglītības līmeņa celšanai.

Vairākas valstis atzīst, ka ir jāuzlabo augstākās izglītības pieejamība vecākajai paaudzei, un dažas valstis to jau īsteno saistībā ar mūžizglītības stratēģijām. Spānijā ir izveidota t. s. "senioru programma", bet Čehijā un Slovākijā — "trešā dzīves posma universitātes". To mērķa grupa ir pensionāri, kuri pēc studiju programmas apguves saņem izglītības dokumentu, nevis zinātnisko grādu.

1.1.6. Uzraudzība

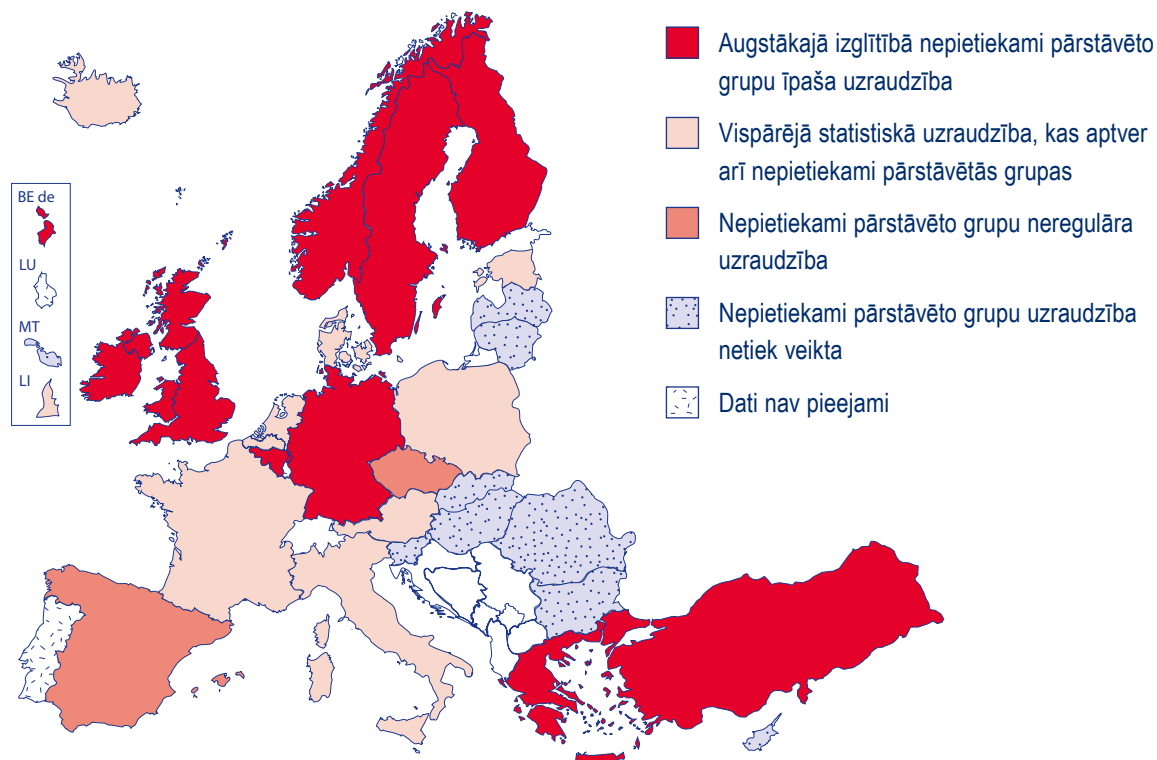
Lai gan visas valstis ziņo, ka tās veic studentu kopuma sastāva uzraudzību, parasti tās pievēršas tikai dažām studentu grupām. Turklāt sistemātiskas sakarības starp uzraudzību un šīs uzraudzības faktisko ietekmi ne vienmēr ir pamanāmas.

Vairumā valstu ir izstrādāta sistēma dažādu studentu kopuma sastāva aspektu uzraudzīšanai. Parasti tā tiek īstenota kā valsts regulārās statistiskās uzraudzības procesa daļa, un daudzās valstīs tiek apkopoti dati par noteiktām nepietiekami pārstāvētām grupām. Apkopotie dati parasti ir saistīti ar studentu sociālajiem un ekonomiskajiem apstākļiem, dzimumu, vecumu, etnisko piederību un invaliditāti. Spānija, Malta un Norvēģija piemin arī to, ka tiek apkopota informācija par vecāku izglītību un profesionālo pieredzi, ko var analizēt saistībā ar studentu izvēlētajās studiju programmas līmeni.

Parasti augstākās izglītības iestādes apkopo datus studentu reģistrācijas laikā. Tie tiek izmantoti studentu skaita tendenču izvērtēšanai un to ietekmes noteikšanai, piemēram, nacionālās vienlīdzības un daudzveidības politikas izstrādāšanai un īstenošanai. Uzraudzība ir tikpat svarīga arī pētniecības pasākumu veikšanā, finansējuma piešķiršanā un dažās valstīs — to studiju vietu izmantošanas uzraudzībā, ko augstākās izglītības iestādes ir rezervējušas īpašām nepietiekami pārstāvēto studentu kategorijām,

piemēram, invalīdiem. Grieķijā un Kiprā likumā ir paredzēta konkrēta studiju vietu procentuālā īpatsvara rezervēšana noteiktām reliģiskajām grupām. Dažās valstīs ir izveidotas īpašas valsts iestādes vai datubāzes, kas apkopo informāciju par augstāko izglītību, piemēram, Augstākās izglītības novērošanas punkts Beļģijā (franču kopienā) vai Augstākās izglītības statistikas aģentūra Apvienotajā Karalistē.

◆◆◆ 1.3. attēls. Studentu kopuma sastāva uzraudzība, 2009./10. ak. g.

Avots: Eurydice

1.2. Atbirums jeb studiju nepabeigšana

Vairāk nekā pusē valstu ir izstrādāta rīcībpolitika, kuras nolūks ir celt absolvēšanas līmeni, un vēl vairāk valstīs tiek prasīts, lai augstākās izglītības iestādes sniegtu informāciju par absolventu īpatsvaru. Šīs ziņas parasti tiek sniegtas tai ministrijai, kura ir atbildīga par augstāko izglītību. Tomēr tikai Dānijā, Austrijā, Somijā, Apvienotajā Karalistē un Norvēģijā šie dati ir publiski pieejami tiešsaistē. Divās valstīs (Bulgārijā un Īrijā) ir izstrādāta īpaša rīcībpolitika, kuras nolūks ir paaugstināt absolventu īpatsvaru, bet netiek prasīts, lai augstākās izglītības iestādes par to ziņotu, tāpēc izpratne par rīcībpolitikas efektivitāti var būt nepilnīga.

Vairumā to valstu, kurās ir īpaša rīcībpolitika absolventu īpatsvara palielināšanai, augstākās izglītības iestādes tiek arī stimulētas. Piemēram, Apvienotajā Karalistē finansējums, kas paredzēts, lai paplašinātu izglītības pieejamību nepietiekami pārstāvētajām grupām (sk. 2. nodaļu), ir izmantojams to papildu izdevumu segšanai, ko radījuši papildu atbalsta sniegšana, lai uzlabotu studentu noturēšanu. Ir arī tādas valstis, kur šī politika nav definēta, bet tiek īstenota netieši. Piemēram, Islande apgalvo, ka tai nav konkrētas politikas, tomēr absolventu skaits tiek iekļauts augstākās izglītības iestādes turpmākā finansējuma formulā. Vēl viena pieeja ir koncentrēšanās uz to, cik studentu kārto eksāmenus, tādējādi vairāk uzmanības pievēršot studentu progresam, nevis rezultātiem. Savukārt Ungārijā augstākās izglītības iestādes saņem finansējumu,

balstoties uz rādītājiem, starp kuriem ir izglītības iestādē imatrikulēto studentu skaits, nevis absolventu skaits. To varētu uztvert kā negatīvu stimulu augstākās izglītības iestādēm, jo tas liek tām paturēt studentus pēc iespējas ilgāk.

Kopumā piecpadsmit izglītības sistēmas ir īpaši norādījušas, ka absolventu īpatsvars ietekmē augstākās izglītības iestāžu finansējumu, jo šis rādītājs tiek izmantots finansējuma formulā vai arī iestādes saņem piemaksu atkarībā no absolventu skaita. Spānijā ir pieņemta vēl stingrāka politika: atbirums un noteiktā studiju ilguma pārsniegšana ir svarīgi faktori, kuru dēļ programma var netikt akreditēta. Turklāt daudzos Francijas un Spānijas reģionos studiju maksa ievērojami palielinās, ja students otro vai trešo reizi apgūst to pašu kursu. Līdzīgi arī Čehijā, Īrijā, Latvijā, Polijā un Slovākijā tiek prasīta studiju maksa no tiem studentiem, kas atkārtoti studiju gadu programmā, kura parasti ir bez maksas.

Daudzas valstis arī apgalvo, ka, cenšoties uzlabot absolventu īpatsvaru, ir sākušas sniegt vai ir uzlabojušas studentu akadēmisko konsultāciju pakalpojumus un karjeras atbalstu. Norvēģija ir izstrādājusi Individuālās izglītības plānu — dokumentu, kas reģistrējoties ir jāaizpilda visiem studentiem. Studenti norāda, vai viņi plāno pilna vai nepilna laika studijas, kurus kursus viņi plāno apmeklēt un cik *ECTS* kredītpunktus plāno saņemt semestrī un gadā. Daudzas augstākās izglītības iestādes organizē individuālas pārrunas ar studentiem, kas ievērojami atpaliek no plānā paredzēto mērķu sasniegšanas.

Studiju pabeigšanu sekmē arī akadēmisko grādu ciklu reorganizācija un bakalaura un maģistra programmu izveide. To īpaši norādīja Čehija un Itālija, bet neapšaubāmi tā ir arī daudzu citu sistēmu iezīme.

1.3. Augstākās izglītības studiju elastīgums

Kā uzsver Eiropas Komisija, “universitātēm ir liela nozīme Eiropas nākotnes veidošanā un veiksmīgas pārejas nodrošināšanā uz tādu ekonomiku un sabiedrību, kas balstās uz zināšanām” (*European Commission*, 2006, 11. lpp.). Vispārīgāk runājot, augstākās izglītības iestādēm ir jāsāk piedāvāt elastīgas mācības un jāizveido jauni piekļuves veidi, kas ļautu uzlabot nelabvēlīgā situācijā esošo grupu dalību un palielinātu studentu kopskaitu. Augstākās izglītības vispārējā modernizācija, īpaši alternatīvu piekļuves veidu izveidošana, daudzām valstīm tomēr aizvien ir sarežģīts uzdevums (sk. 1.4. att.), turklāt lielāku augstākās izglītības studiju elastīgumu pieprasa gan darba tirgus, gan plašāka sabiedrība. Līdz ar to dalībvalstis tiek aicinātas veikt nepieciešamos pasākumus saistībā ar augstākās izglītības pieejamību un pielāgot augstākās izglītības sistēmas jaunajām kompetences prasībām (turpat, 12. lpp.).

Šo centienu galīgais mērķis ir padarīt Eiropas augstākās izglītības telpu pievilcīgu un atvērtu. Tas var palīdzēt izveidot zināšanu sabiedrību, kas spēj atrisināt ļoti mainīgās ekonomikas radītās problēmas. Jo atvērtākas un pieejamākas kļūst augstākās izglītības sistēmas un jo vairāk tās cilvēkiem dzīves laikā ļauj sākt un atkārtoti sākt augstākās izglītības studijas, jo vairāk augsti izglītotu personu var sekmēt šo mērķu sasniegšanu.

Gandrīz visās valstīs augstākās izglītības politika paredz noteikumus vai citus pasākumus elastīgas augstākās izglītības veicināšanai. Viens no izplatītākajiem ir neformāli un ikdienēji iegūto zināšanu un pieredzes atzīšana (iepriekš iegūtās izglītības atzīšana) un nepilna laika studijas (sk. atsevišķas sadaļas tālāk).

Augstākās izglītības elastīgumu ir uzlabojusi arī pastāvīgā jauno tehnoloģiju attīstība. Tālmācība, e-studijas un atvērtās universitātes, kas pēdējā laikā ir izveidotas daudzās valstīs, t. sk. Grieķijā, Spānijā, Kiprā, Nīderlandē un Norvēģijā, demonstrē to, kā mainās tradicionālā augstākās izglītības iestāžu sistēma. Arī

esošās augstākās izglītības iestādes sāk piedāvāt tālmācības un e-studiju programmas, tā radot plašākas studiju iespējas galvenokārt — bet ne tikai — strādājošiem pieaugušajiem.

Vairākas valstis kā ievērojamu ieguldījumu studiju elastīguma sekmēšanā min arī augstākās izglītības divu ciklu sistēmu, kas studentiem ļauj iegūt bakalaura grādu un pēc tam vai nu iekļauties darba tirgū, vai turpināt studijas maģistra programmā. Tas varētu samazināt atbirumu iepriekšējās maģistra studiju programmās, kas nepiedāvāja iespēju pāriet uz darba tirgu bakalaura līmenī, un tāpēc bija nepieciešams ilgāks laiks akadēmiskā grāda iegūšanai. Valstis norāda arī to, ka noderīgs, sevišķi neaizsargātajām grupām, ir lielāks studentu elastīgums kursa slodzes organizēšanā atbilstoši savām vajadzībām.

1.3.1. Augstākās izglītības pieejamības veidi

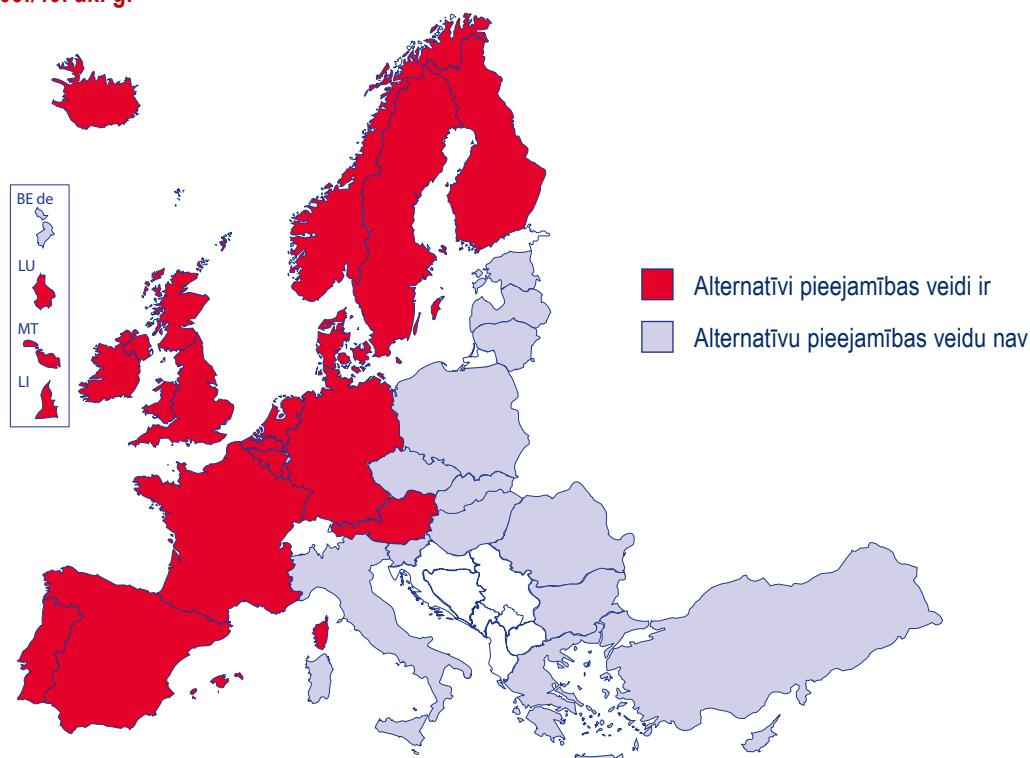
Augstākās izglītības sistēmu elastīguma pakāpi var noteikt arī pēc augstākās izglītības pieejamības veidiem. Pirmkārt, Eiropas valstis var iedalīt tajās, kas piedāvā garantētas tiesības uz augstāko izglītību, un tajās, kas to nepiedāvā. Puse no tām valstīm, kas iesniedza datus, ziņoja, ka indivīdiem, kuri atbilst augstākās izglītības studiju sākšanas kritērijiem, nav garantētu tiesību uz augstāko izglītību. Garantētas tiesības galvenokārt ir izglītības filozofijas jautājums, un daudzās sistēmās priekšroka tiek dota institucionālās atlases saglabāšanai. Praksē izplatītākais ierobežojums ir noteiktais finansēto studiju vietu skaits dažās vai visās studiju jomās. To parasti nosaka publiskās pārvaldes iestādes. Augstākās izglītības iestādēm bieži ir arī sava imatrikulācijas kārtība visās vai atsevišķās studiju jomās. Veselības aprūpes profesijās, piemēram, medicīnā un zobārstniecībā, parasti tiek izmantotas nacionālās kvotas (*numerus clausus*) un atlases procedūras. Atlases procedūras parasti tiek izmantotas arī mākslas priekšmetos (vizuālajā un skatuves mākslā).

Lai uzlabotu augstākās izglītības iestāžu pieejamību, daudzās valstīs tiek apsvērti dažādi iestāšanās veidi. Visizplatītākais joprojām ir dokuments par vidējās izglītības otrā posma apguvi. Daudzās valstīs piekļūvi augstākajai izglītībai nodrošina arī vidējā profesionālā izglītība. Piemēram, Igaunijā 2009./10. akadēmiskajā gadā 10,9% profesionālās izglītības un apmācības iestāžu absolventu turpināja studijas augstākās izglītības iestādē.

1.4. attēlā ir redzamas tās valstis, kurās ir vismaz viens alternatīvs (netradicionāls) augstākās izglītības studiju sākšanas veids. Mākslas izglītības jomā studentu uzņemšana, eksaminēšana un vērtēšana bieži tiek veikta individuāli, ļaujot reflektantiem demonstrēt savu talantu, tāpēc attēlā nav redzamas tās valstis, kurās alternatīvs studiju sākšanas veids ir nodrošināts tikai šajā jomā.

Vairākas valstis kā iespējamo augstākās izglītības ieguves sākšanas veidu minēja iepriekš iegūtās izglītības atzīšanu (sk. 1.3.2. nodaļu) un individuālu vērtēšanu, ko veic universitāte. Īrijā, Spānijā, Nīderlandē un Norvēģijā pieaugušajiem, kuri ir pārsnieguši noteiktu vecumu, ir ļauts iegūt augstāko izglītību bez formāla vidējās izglītības ieguves dokumenta, ja reflektanti atbilst noteiktām prasībām, piemēram, viņiem ir prasītā ilguma darba pieredze vai viņi ir sekmīgi apguvuši obligātu mācību kursu. Dažās valstīs nepietiekami pārstāvēto grupu locekļi augstākās izglītības imatrikulācijas procesā saņem papildpunktus vai citas priekšrocības (sk. 1.1. nodaļu).

◆◆◆ 1.4. attēls. Alternatīvi augstākās izglītības pieejamības veidi “netradicionālajiem” reflektantiem, 2009./10. ak. g.

Avots: Eurydice

Paskaidrojums

Alternatīvi pieejamības veidi ir: ir vismaz viens alternatīvs augstākās izglītības studiju sākšanas veids kādā jomā, izņemot mākslas izglītību. Līdz ar to augstākās izglītības studiju sākšanai nav nepieciešams dokuments par vispārējās izglītības otrā posma apguvi vai vidējās profesionālās izglītības ieguvi.

Alternatīvu pieejamības veidu nav: lai sāktu augstākās izglītības studijas, ir nepieciešams dokuments par vispārējās vidējās izglītības otrā posma apguvi vai vidējās profesionālās izglītības ieguvi.

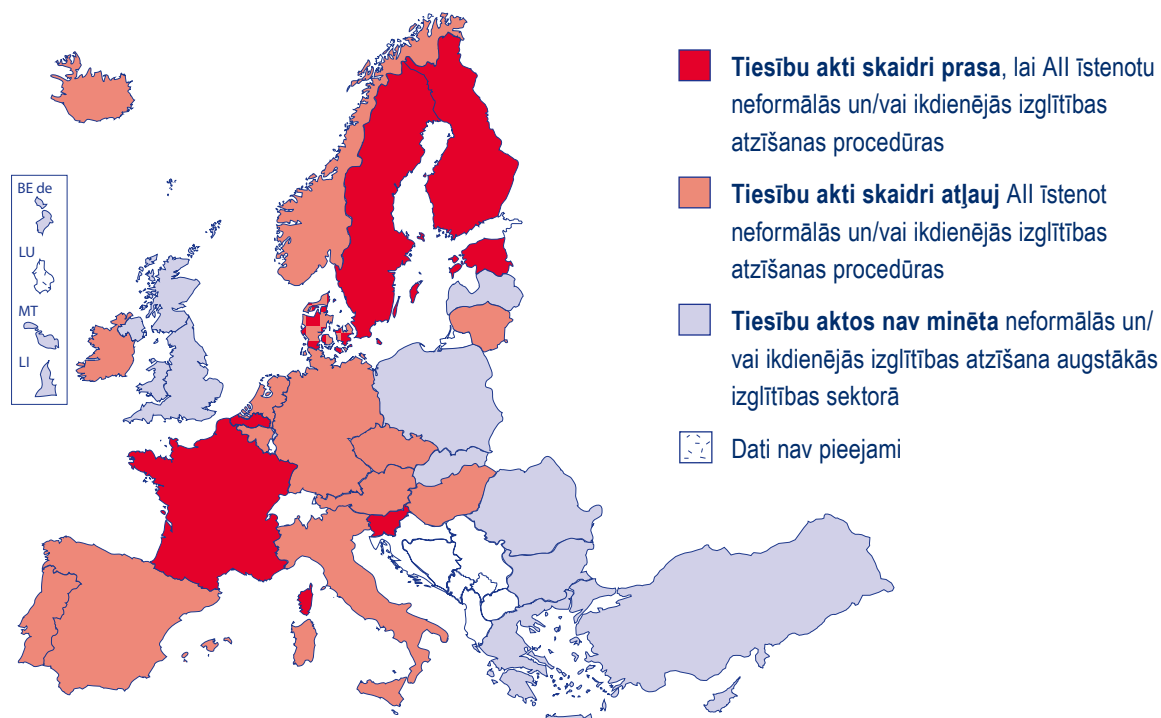
1.3.2. Iepriekš iegūtās izglītības atzīšana

Iepriekš iegūtās izglītības atzīšanu (IIIA) aizvien vairāk uzskata par mehānismu, kas veicina progresu un labāk pielāgo augstākās izglītības nodrošinājumu dažādajām izglītības ieguvēju vajadzībām. IIIA arī uzlabo augstākās izglītības pieejamību, vai tā pati ir atsevišķs piekļuves veids. Pēdējās desmitgades laikā valstu skaits, kurās ir spēkā šāda tiesību norma, ir palielinājies, un citās valstīs, piemēram, Grieķijā vai Rumānijā, par to notiek diskusijas. Maltā patlaban notiek ar neformālās un ikdienējās izglītības atzīšanu saistīts izmēģinājuma projekts. Tā kā IIIA “izglītības ieguvējam var piešķirt tiesības sākt augstākās izglītības studijas, [...] studijas turpināt vai iegūt pilnvērtīgu akadēmisko grādu, nav brīnums, ka viedokļi šajā jautājumā bieži ir diezgan atšķirīgi” (EACEA/Eurydice, 2011, 45. lpp.).

Salīdzinot 1.4. un 1.5. attēlu, redzams, ka sešās valstīs, kurās nav alternatīva augstākās izglītības studiju sākšanas veida, ir spēkā tiesību akti, kas augstākās izglītības iestādēm (AII) ļauj atzīt iepriekš iegūto izglītību. Igaunijā un Slovēnijā, kuras ir starp tām valstīm, kurās nav alternatīva augstākās izglītības studiju sākšanas veida, tomēr tiek prasīts, lai augstākās izglītības iestādes IIIA akceptētu. Deviņas pārējās valstis, kurās nav ne alternatīva augstākās izglītības studiju sākšanas veida, ne tiesību aktu, kas šo jautājumu regulētu, paļaujas uz augstākās izglītības iestāžu praksi un noteiktu sistēmu studentiem nenodrošina.

Aplūkojot situāciju saistībā tieši ar iepriekš iegūtās izglītības atzīšanu, redzams, ka vairumā valstu ir pieņemti tiesību akti vai vadlīnijas, kas nosaka vispārējās IIIA pamatnostādnes, bet augstākās izglītības iestādēm ir autonomija konkrētās kārtības un kritēriju noteikšanā. IIIA parasti nozīmē to, ka zināšanas, prasmes un iemaņas ir iegūtas kā neformālā izglītība, ikdienējā izglītība un darba pieredze. Tomēr Dānijā, Īrijā, Spānijā, Slovēnijā un Norvēģijā IIIA definīcijā ir iekļauta arī formālā izglītība, kas vēlreiz apliecina to, ka noteikts termins Eiropas valstīs var tikt izprasts ļoti dažādi.

◆◆◆ 1.5. attēls. Iepriekš iegūtās neformālās un ikdienējās izglītības atzīšana augstākās izglītības sektorā — tiesiskais regulējums, 2009./10. ak. g.

Avots: Eurydice

Piezīme

Dānija. Par augstāko izglītību ir atbildīgas Izglītības ministrija, Zinātnes, tehnoloģiju un inovāciju ministrija, kā arī Kultūras ministrija. Izglītības ministrijas pārraudzībā esošajās programmās tiesību akti prasa, lai imatrikulācijas procesā augstākās izglītības iestādes atzītu reflektantu iepriekš iegūto neformālo un ikdienējo izglītību. Zinātnes, tehnoloģiju un inovāciju ministrijas un Kultūras ministrijas pārraudzībā esošajās programmās izglītības iestādēm ir atļauts (bet tas nav obligāti) studentu imatrikulācijas procesā ieviest šādas procedūras.

Ir jānošķir iespēja piekļūt studiju programmai, izmantojot IIIA, un iespēja studiju programmas apguves laikā iegūt kredītpunktus, balstoties uz IIIA. Eiropas valstīs šī situācija ir atšķirīga un ne visur tiek pieļautas abas iespējas. Kopumā valstu lielākajā daļā ar augstāko izglītību saistītie tiesību akti ļauj augstākās izglītības iestādēm būt autonomām iepriekš iegūtās neformālās un ikdienējās izglītības atzīšanas procedūru īstenošanā. Igaunijā, Francijā, Slovēnijā, Somijā, Zviedrijā un daļēji arī Beļģijā un Dānijā tiesību aktos ir paredzēts augstākās izglītības iestāžu pienākums īstenot IIIA procedūras. Savukārt trešdaļā valstu tiesību akti AI iestādēm skaidri atļauj neformālās un ikdienējās izglītības atzīšanas procedūru īstenošanu. Vienpadsmit valstīs un Beļģijas vācu kopienā tiesību aktos IIIA augstākās izglītības sektorā nav minēta. Ir arī tādas valstis (piem., Polija un Apvienotā Karaliste), kur iepriekš iegūtās neformālās un ikdienējās izglītības atzīšana ir izplatīta prakse (EACEA/Eurydice, 2011, 47. lpp.), lai gan tiesību akti to neparedz.

Dažos gadījumos IIIA var izmantot, lai atzītu visu studiju programmu. Piemēram, Beļģijā (flāmu kopienā) students pat var iegūt bakalaura vai maģistra grādu, ja, balstoties uz iepriekš iegūto kvalifikāciju un atzīto iepriekš iegūto izglītību, izglītības iestāde uzskata, ka konkrētā persona ir ieguvusi nepieciešamo kompetenci. Arī Francijā iepriekš iegūtās izglītības atzīšanas (*validation des acquis de l'expérience*) nolūks ir daļēja vai pilnīga kvalifikācijas piešķiršana, ieskaitot augstākās izglītības grādus. Tā ir pieejama visiem reflektantiem, kuri var apstiprināt vismaz trīs gadus ilgu attiecīgu pieredzi — apmaksātu vai neapmaksātu darbu vai brīvprātīgo darbu.

Attiecībā uz augstākās izglītības pieejamību dažās valstīs ir spēkā noteikumi, kas paredz IIIA saistību ar vecumu. Spānijā ir trīs pieaugušo studentu kategorijas: vecāki par 25 gadiem, par 40 gadiem un 45 gadiem. Reflektanti, kas ir vecāki par 25 gadiem un atbilst tradicionālajām iestāšanās prasībām, var tikt uzņemti augstākās izglītības iestādē pēc tam, kad ir sekmīgi nokārtots īpašs iestājekšāmens. Tie, kas ir vecāki par 40 gadiem un kam nav studiju sākšanai nepieciešamā izglītības dokumenta, var lūgt līdzšinējās profesionālās pieredzes atzīšanu, ja tā ir saistīta ar paredzētajām studijām. Reflektanti, kas ir vecāki par 45 gadiem un kam nav studiju sākšanai nepieciešamā izglītības dokumenta, var tikt uzņemti pēc tam, kad ir sekmīgi nokārtots īpašs pārbaudes darbs. Nīderlandes tiesību aktos ir noteikts, ka personas, kas ir vecākas par 21 gadu, var tikt uzņemtas augstākās izglītības iestādē, pamatojoties uz eksāmena rezultātiem, un eksāmena komisijas tiek īpaši rosinātas ņemt vērā IIIA. Norvēģijā vismaz 23 gadus vecie reflektanti, kam ir piecus gadus ilga darba pieredze vai apvienota izglītība un darba pieredze un kas ir sasnieguši noteikto līmeni sešos priekšmetos (norvēģu valodā, angļu valodā, matemātikā, dabaszinātnēs, sociālajās zinībās un vēsturē), atbilst vispārējām (minimālajām) uzņemšanas prasībām, lai sāktu augstākās izglītības studijas. Turklāt vismaz 25 gadus vecajiem reflektantiem augstākā izglītība ir pieejama, balstoties uz IIIA, pēc neformālās un ikdienējās izglītības atzīšanas.

Dažās valstīs ir noteikti IIIA ierobežojumi, kas ir saistīti ar programmas ilgumu vai paredzēto kredītpunktu skaitu. Beļģijā (franču kopienā) tiem augstskolu (*hautes écoles*) studentiem, kas ir apliecinājuši trīs gadus ilgu attiecīgu profesionālo pieredzi, var tikt piemērots atbrīvojums, balstoties uz IIIA, bet tas nedrīkst pārsniegt 20% no kopējās programmas. Vācijā IIIA var sasniegt 50% no augstākās izglītības studiju programmas. Itālijā augstākās izglītības iestādes nedrīkst atzīt vairāk par 60 kredītpunktiem bakalaura programmā un 40 kredītpunktiem maģistra programmā. Čehijā augstākās izglītības iestādes var atzīt neformālos kursus iegūtus kredītpunktus līdz 60% no grāda iegūšanai vajadzīgo kredītpunktu skaita, tomēr praksē IIIA tiek izmantota reti.

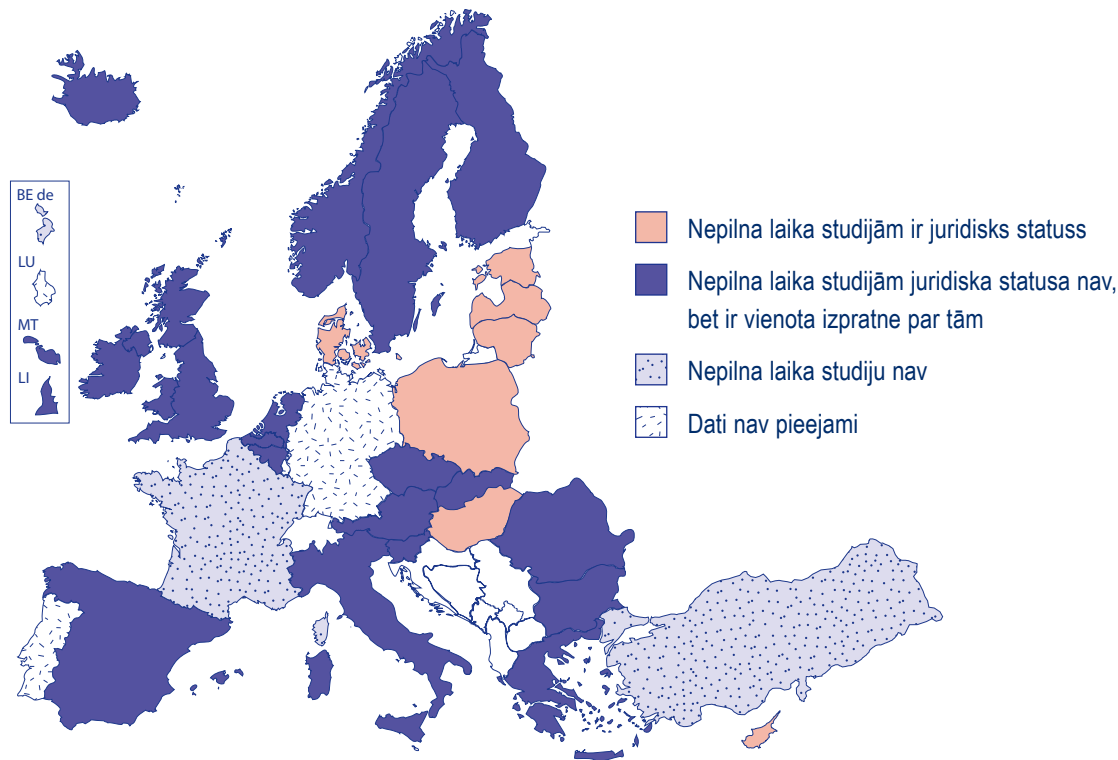
IIIA var izmantot, ne vien lai piekļūtu studiju programmai un to pilnīgi vai daļēji izpildītu, bet arī kā vienu no kritērijiem augstākās izglītības iestādes atlases procedūrā. Igaunijā, lai iestātos augstākās izglītības iestādē, indivīdam ir vajadzīgs formālās izglītības dokuments, bet prasmju apliecinājums, piemēram, godalgas zinātniskos konkursos vai izstādēs, var labvēlīgi ietekmēt lēmumu par imatrikulāciju. Arī Slovēnijā studiju programmās ar uzņemšanas ierobežojumiem (*numerus clausus*) iepriekš iegūtā izglītība atlases procedūrā var tikt noteikta kā papildu kritērijs.

1.3.3. Nepilna laika studijas

Mazāk nekā pusē valstu nepilna laika studijām ir juridisks statuss (sk. 1.6. att.). Lielākajā daļā pārējo valstu ir vienota izpratne par nepilna laika studijām, un parasti tas nozīmē mazāku *ECTS* kredītpunktu skaitu vai samazinātu studiju ilgumu salīdzinājumā ar pilna laika studijām — parasti 75–50% apmērā. Dažas valstis nepilna laika studijas raksturo nevis saistībā ar studijām veltīto laiku, bet ar atšķirīgu studiju organizāciju. Tipiskie elementi ir nodarbības vakarā vai nedēļas nogalē, kā arī bloka studijas (piem., Rumānijā viena vai divas dienas nedēļā vai katru otro nedēļu). Dažās valstīs nepilna laika studijām juridiska statusa nav

tāpēc, ka studentiem ir dota liela brīvība pielāgot studiju slodzi individuālajām vajadzībām. Tajās valstīs, kur nepilna laika studijām ir juridisks statuss, tiek lietoti tie paši definīcijas elementi, kā norādīts iepriekš.

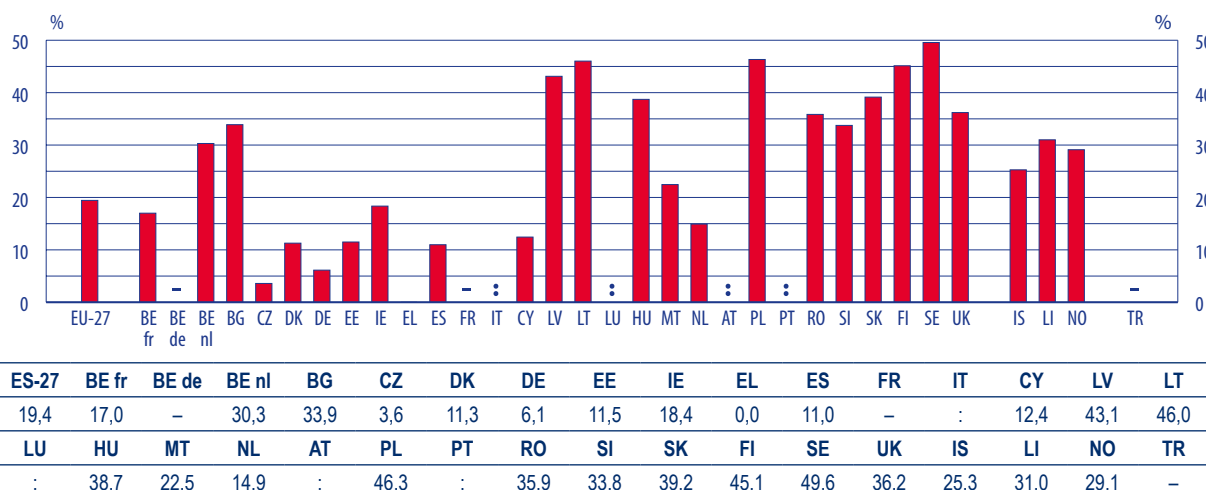
◆◆◆ 1.6. attēls. Nepilna laika studijas Eiropā, 2009./10. ak. g.

Avots: Eurydice

◆◆◆ 1.7. attēls. Nepilna laika studentu īpatsvars, ISCED 5–6, 2008. g.

Avots: Eurostat

Paskaidrojums

Pilna un nepilna laika studenta definīcija ir atkarīga no tā, kā tiek mērīta studiju slodze. Ideālā variantā studiju slodze būtu jāmēra kā akadēmiskā vērtība vai progress, bet to var mērīt arī kā ieguldīto laiku vai līdzekļus vai klasē pavadīto laiku. To, kuru no šīm metodēm valstis izmanto, lai iedalītu studentus pilna vai nepilna laika studentos, nosaka nacionālo datu pieejamība (UNESCO/OECD/Eurostat, 2010).

Analizējot nepilna laika studentu īpatsvaru dažādās valstīs (sk. 1.7. att.), redzams, ka ES-27 vidējais rādītājs ir 19,44%, tomēr vienpadsmit ES izglītības sistēmās, kā arī Lihtenšteinā tas pārsniedz 30% un piecās no tām (Latvijā, Lietuvā, Polijā, Somijā un Zviedrijā) šis rādītājs ir lielāks par 40%. Šajās valstīs tomēr ir dažāds tiesiskais regulējums attiecībā uz nepilna laika studijām, jo dažās no tām ir izstrādāta definīcija, bet citās ir tikai noteikts termins vai pastāv vienota izpratne, kas galvenokārt paredz samazinātu kredītpunktu skaitu noteiktā periodā. Interesants un pieminēšanas vērts ir arī fakts, ka, lai gan Itālija, Luksemburga un Austrija norāda uz vienotu izpratni par nepilna laika studijām, *Eurostat* sistēmā nav datu par nepilna laika studentu īpatsvara rādītājiem. Citas valstis, kurās ir vienota izpratne par nepilna laika studijām, ir sniegušas šādus datus, un tie ir redzami 1.7. attēlā.

Gandrīz visās valstīs augstākās izglītības iestādēm ir autonomija izlemt — piedāvāt nepilna laika studiju iespēju vai nepiedāvāt, tomēr vairumā no tām nepilna laika studiju iespēja tiek piedāvāta.

Beļģija (flāmu kopiena) ir vienīgā valsts, kurā visām augstākās izglītības iestādēm nepilna laika studijas ir jāpiedāvā, jo visām akadēmiskā grāda programmām ir jābūt elastīgām. Tādējādi, kopš stājies spēkā Likums par individuāli pielāgotām studiju iespējām (2004. g.), augstākās izglītības iestādēm savas programmas ir jāpiedāvā saskaņā ar trim galvenajiem izglītības līguma veidiem — kā akadēmiskā grāda līgums, kredītpunktu līgums vai eksāmenu līgums. Saskaņā ar akadēmiskā grāda līgumu ir iespējami dažādi izglītošanās veidi, kas studentiem ļauj izvēlēties studiju programmas intensitāti. Programmas vērtība var būt 60 kredītpunktu akadēmiskajā gadā (pilna laika programma) vai mazāk par 54 kredītpunktiem akadēmiskajā gadā (nepilna laika programma); kā alternatīva ir pieejama arī individuāla studiju programma. Saskaņā ar kredītpunktu līgumu studenti tiek uzņemti noteikta kredītpunktu skaita ieguvei, lai saņemtu izglītības dokumentu ar kredītpunktu norādi par vienu vai vairāku programmas komponentu apguvi. Saskaņā ar eksāmenu līgumu studenti iestājas tikai, lai nokārtotu eksāmenus un iegūtu akadēmisko grādu vai saņemtu izglītības dokumentu ar kredītpunktu norādi par vienu vai vairāku programmas komponentu apguvi.

Tikai dažas valstis ziņo par finanšu instrumentiem, kas ir īpaši paredzēti nepilna laika studentu atbalstam, kuriem var nebūt tiesību uz tādu pašu atbalstu kā pilna laika studentiem. Pielāgoti finanšu pasākumi tiek īstenoti Apvienotajā Karalistē: no ienākumiem atkarīgā stipendija (Anglijā, Velsā un Ziemeļīrijā), stimulējošā stipendija un atbrīvojums no studiju maksas nepilna laika studentiem (Skotijā). Nīderlandē darba devējiem un darba ņēmējiem ir paredzēti nodokļu atvieglojumi, kuru mērķis ir nepilna laika studiju veicināšana.

Sešās valstīs (Igaunijā, Kiprā, Ungārijā, Somijā, Zviedrijā un Norvēģijā) ir izstrādātas tiesību normas saistībā ar apmaksātā darba apjomu pilna laika vai nepilna laika studentiem. Tomēr Igaunijā aizdevums ir pieejams tikai pilna laika studentiem, tāpēc praksē studenti vairāk izvēlas pilna laika studijas. Kiprā ir skaidri noteiktas maksimums 20 darba stundas nedēļā semestra laikā un līdz 38 stundām nedēļā brīvlaikā; abos gadījumos ir nepieciešama darba atļauja, ko izsniedz Darba un sociālās apdrošināšanas ministrija (7). Somijā, Zviedrijā un Norvēģijā dažiem studentu finansiālās palīdzības aspektiem ir nosacījumi, kuri saistīti ar atlīdzības apmēru, kas studiju laikā saņemts apmaksātā darbā.

Ungārijā ir pieņemti noteikumi par studentu darbu, bet to mērķis galvenokārt ir pasargāt studentus no nelikumīgas nodarbināšanas, nevis tieši ierobežot studentiem atļauto darba laiku.

2008. gada ekonomikas krīzes ietekmē Īrijā ir izveidotas dažādas elastīgas nepilnas slodzes darbavietas, lai tikko darbā pieņemtām personām dotu iespēju pārkvalificēties un celt kvalifikāciju.

(7) Sīkāku informāciju par studentu atbalstu sk. 3. nodaļā.

1.3.4. Darba devēju un augstākās izglītības iestāžu attiecības elastīgu mācību veicināšanā

Puse valstu nav norādījušas nekādus pasākumus saistībā ar darba devēju un augstākās izglītības iestāžu attiecībām elastīgu mācību veicināšanā. Tas liecina, ka šajā jomā vēl ir daudz darāmā.

Tomēr dažās valstīs starp augstāko izglītību un darba devējiem ir izveidotas ciešas attiecības, un Eiropā ir redzami daži interesanti sadarbības modeļi. Latvijā un Zviedrijā augstākās izglītības iestādes sadarbojas ar vietējiem uzņēmumiem un citām sabiedrības ieinteresētajām pusēm, piemēram, jaunu kursu un praktikantu apmācības programmu izstrādē. Līdzīgi citās valstīs tiek slēgti līgumi starp augstākās izglītības iestādēm un darba devējiem, lai nodrošinātu studiju un/vai apmācības kursus mūžizglītības ietvaros. Spānijā, Latvijā un Ungārijā, izstrādājot un sākot īstenot jaunu studiju programmu, ir pat obligāti jākonsultējas ar darba devējiem. Spānijā un Apvienotajā Karalistē (Skotijā) darba devēji ir ievērojami pārstāvēti universitāšu pārvaldes institūcijās.

Interesants un pieminēšanas vērts piemērs saistībā ar augstāko izglītības iestāžu un darba devēju sadarbību ir Apvienotajā Karalistē (Anglijā, Velsā un Ziemeļīrijā), kur var iegūt "pamatgrādus". Šo divgadīgo pirmā cikla izglītību ir kopīgi izstrādājušas augstākās izglītības iestādes un darba devēji, un tā ļauj apgūt vispārējas prasmes, kas ir noderīgas jebkādam darbam, un īpašas darba prasmes. Šajās programmās ne vienmēr tiek prasīta tradicionālo iestāšanās prasību izpilde, tāpēc pamatgrādu studijas ir pievilcīgas visu vecumu cilvēkiem, kuri citos apstākļos neapsvērtu augstākās izglītības ieguves sākšanu. Šī izglītība tika ieviesta, lai atrisinātu vidējā līmeņa prasmju trūkuma jautājumu, kā arī lai paplašinātu dalību augstākajā izglītībā. Šī izglītība ļauj vai nu turpināt studijas bakalaura grāda iegūšanai, vai iekļauties darba tirgū. Tā ir līdzvērtīga Nacionālajam augstākās izglītības diplomam, kas tiek izsniegts Skotijā par pirmā cikla studiju īsā cikla apguvi.

Francijā ir spēkā īpašas tiesību normas, proti, darba līgums, kas veicina darba pieredzes iegūvi studiju programmas apguves laikā. Ir divu veidu tiesiskais regulējums: mācekļa līgums (*contrat d'apprentissage*) un darba pieredzes līgums (*contrat de professionnalisation*). To abu uzdevums ir stingri uzraudzīt studiju programmas apguves laikā gūto darba pieredzi.

2. NODAĻA. AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS ATTĪSTĪBAS TENDENCES

Šajā nodaļā ir analizētas galvenās tendences Eiropas augstākās izglītības attīstībā pēdējos desmit gados, īpašu uzmanību pievēršot dalībai augstākajā izglītībā, valsts finansējumam un ekonomikas krīzes ietekmei. Nodaļā ir izmantoti *Eurostat* statistikas dati un *Eurydice* informācija par valstu rīcībpolitiku, izceļot vairākus faktorus, kas lielā mērā ietekmē augstākās izglītības pieejamības rīcībpolitiku un dalību augstākajā izglītībā.

2.1. Dalības tendences augstākajā izglītībā

Viena no svarīgākajām tendencēm Eiropas augstākajā izglītībā pēdējos desmit gados ir sektora ievērojamā paplašināšanās. 2.1.attēlā ir redzami *Eurostat* dati par studentu skaita izmaiņām no 2000. gada līdz 2008. gadam, kuri liecina, ka salīdzinājumā ar 2000. gadu ES-27 studentu skaits ir palielinājies par 20 %. Tomēr starp valstīm ir ievērojamas atšķirības. Studentu skaits ir strauji pieaudzis gan ES valstīs — Čehijā (55 %), Grieķijā (51 %), Kiprā (147 %), Lietuvā (68 %), Ungārijā (35 %), Maltā (50 %), Polijā (37 %), Rumānijā (133 %), Slovēnijā (38 %) un Slovākijā (69 %) —, gan ārpus ES robežām — Islandē (72 %) un Turcijā (149 %). Turpretim Beļģijā, Vācijā, Īrijā, Francijā, Itālijā un Austrijā studentu skaita pieaugums ir salīdzinoši mazs, proti, par aptuveni 10 %. Portugāle demonstrēja statisku attīstību, bet Spānija bija vienīgā valsts, kur studentu skaits samazinājās par 2,6 %.

Eiropas studentu skaita pastāvīgā palielināšanās atbilst arī globālajām tendencēm, proti, augstākā izglītība kļūst par “masveida” izglītību. Ir svarīgi apzināties arī to, ka dažos citos pasaules reģionos paplašināšanās tendences ir vēl būtiskākas un straujākas nekā Eiropā (*Altbach, Reisberg and Rumbley, 2009, 38. lpp.*).

Vairumā valstu 2000.–2008. gadā ir reģistrēts progresējošs studentu skaita pieaugums, tomēr citās valstīs attīstība ir bijusi nevienmērīga. Piemēram, Bulgārijā un Austrijā studentu skaits šajā periodā sākotnēji samazinājās, bet pēc tam pieauga⁽⁸⁾. Turpretim Vācijā un Īrijā studentu skaits sākumā strauji pieauga, bet pēc tam samazinājās.

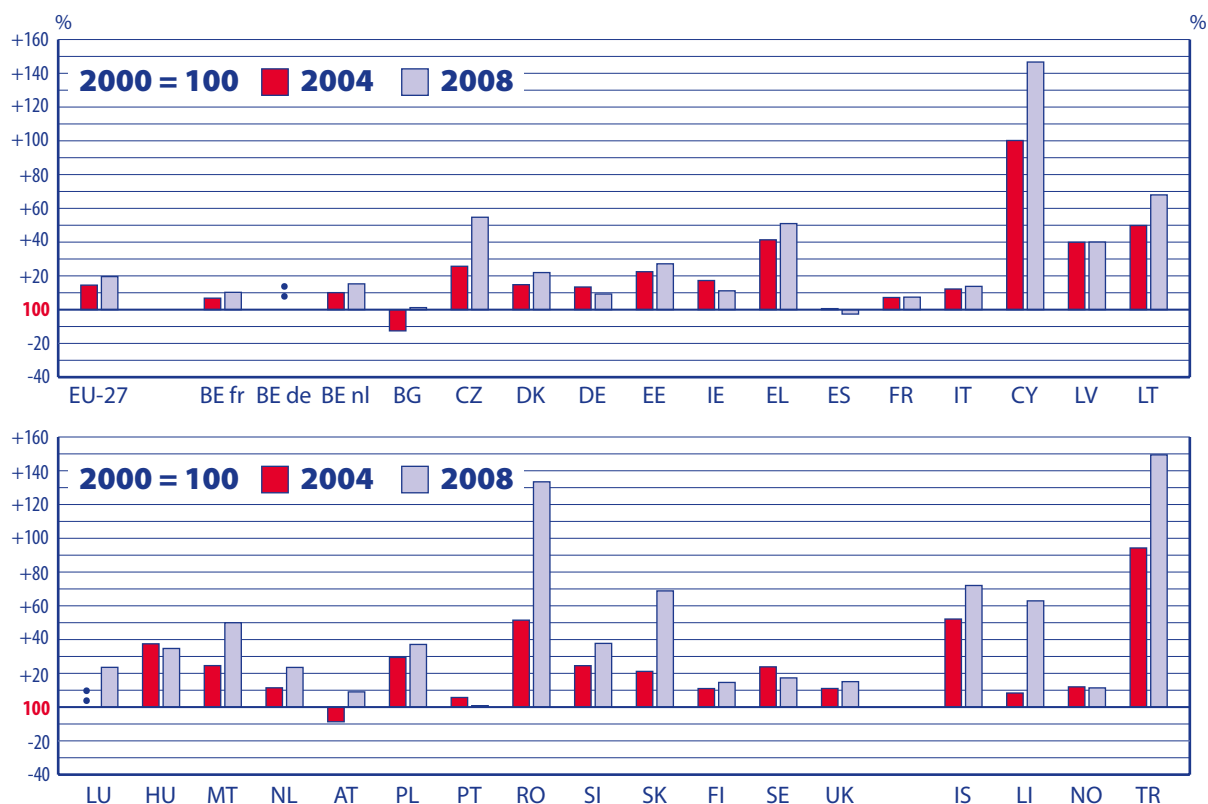
Līdz ar studentu skaita palielināšanos Eiropā ir palielinājies arī augstākās izglītības iestāžu skaits. Visā Eiropā lielā mērā ir pieaudzis to iestāžu skaits, kurās var apgūt profesionālās augstākās izglītības programmas. Augstākās izglītības sektorā ir ievērojami pieaudzis arī valsts atzīto privāto augstākās izglītības iestāžu skaits. Vairums jauno privāto izglītības iestāžu ir nelielas, un parasti tās atrodas Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs.

Augstākās izglītības iestāžu skaita palielināšanās tomēr nav universāla. Vairākas augstākās izglītības sistēmas ir ziņojušas par izglītības iestāžu skaita samazināšanos, ko parasti ir izraisījusi cita tendence, proti, augstākās izglītības iestāžu apvienošanās, lai radītu lielāku kritisko masu.

Lai iegūtu vispusīgāku priekšstatu par studentu skaita dinamiku, studentu absolūtā skaita izmaiņas būtu jāanalizē kopā ar informāciju par studentu īpatsvaru tipiskākajā vecuma grupā no 18 līdz 34 gadiem.

⁽⁸⁾ Austrijā studentu skaita izmaiņas augstākajā izglītībā, kā arī dalības tendences ir saistītas ar studiju maksas ieviešanu 2000. gadā un ar daļēju šīs studiju maksas atcelšanu 2009. gadā.

◆◆◆ 2.1. attēls. Studentu skaita tendences augstākajā izglītībā salīdzinājumā ar 2000. g., 2000.–2008. g.

2000. g. = rādītājs 100

%	ES-27	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LT
2004. g.	+14,5	+6,8	:	+10,1	-12,6	+25,7	+14,8	+13,4	+22,5	+17,2	+41,4	+0,6	+7,2	+12,2	+100,2	+39,9	+49,8
2008. g.	+19,6	+10,2	:	+15,3	+1,2	+54,7	+22	+9,3	+27,1	+11,1	+51	-2,6	+7,4	+13,8	+146,7	+40	+68
	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	NO	TR
2004. g.	:	+37,5	+24,6	+11,4	-8,7	+29,4	+5,7	+51,5	+24,6	+21,2	+11	+23,9	+11	+52,2	+8,4	+12	+94,3
2008. g.	+23,6	+34,7	+50	+23,5	+9	+37,1	+0,8	+133,4	+37,7	+68,8	+14,6	+17,3	+15,1	+72	+62,9	+11,4	+149,4

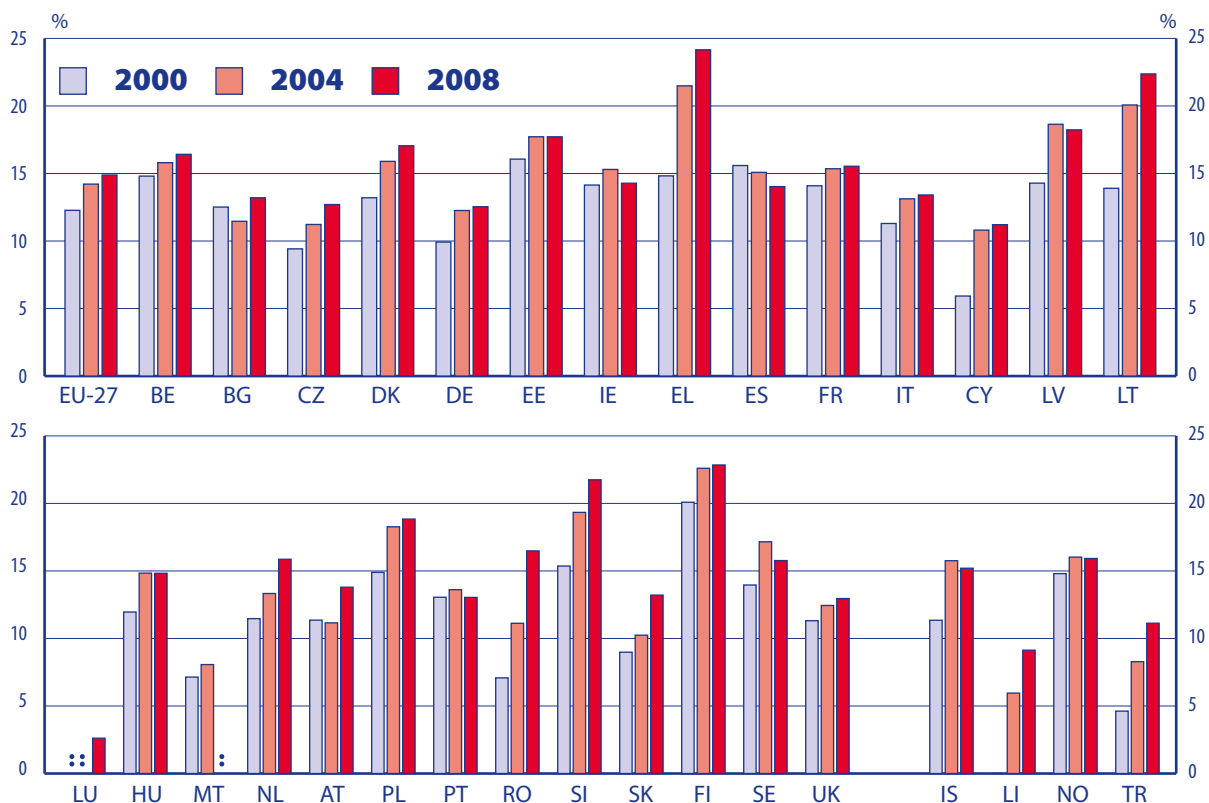
Avots: Eurostat

Piezīmes**Beļģija.** Dati par neatkarīgajām privātajām izglītības iestādēm nav iekļauti.**Čehija.** Datus par augstāko izglītību ir ietverti apkopotie dati par *vysoké školy (ISCED 5A)* un *vyšší odborné školy (ISCED 5B)*.**Kipra, Luksemburga un Lihtenšteina.** Vairums jauniešu studē ārzemēs un datus nav iekļauti.**Luksemburga.** Dati ir nepilnīgi, jo nav aptvertas visas *ISCED 5A* un *ISCED 5B* programmas.

2.2. attēlā ir redzamas studentu īpatsvara tendences 18–34 gadus veco iedzīvotāju grupā, tomēr tas neatspoguļo faktisko situāciju. Studentu īpatsvara tendences kopumā apstiprina studentu absolūtā skaita tendences. No 2000. gada līdz 2008. gadam studentu īpatsvars Eiropas Savienībā palielinājās par 2,6 procentpunktiem, 2008. gadā — pēdējā gadā, par kuru ir pieejami dati, — sasniedzot gandrīz 15%. Grieķijā, Lietuvā, Slovēnijā un Somijā šis rādītājs ir vislielākais, proti, 22–24%. Turklāt Grieķijā, Lietuvā, Slovēnijā un Turcijā ir reģistrēts visstraujākais pieaugums — par 6–10 procentpunktiem. Turpretī Spānijā jauno iedzīvotāju īpatsvars augstākajā izglītībā ir samazinājies, bet Portugālē palicis nemainīgs.

Dalību augstākās izglītības ieguvē ietekmē dažādi faktori — izglītības pieejamības rīcībpolitika, finansiālā atbalsta pieejamība, augsti kvalificētu darbinieku pieprasījums darba tirgū, kā arī demogrāfiskā un vispārējā ekonomiskā situācija.

◆◆◆ 2.2. attēls. Augstākās izglītības studentu īpatsvara tendences 18–34 gadus veco iedzīvotāju grupā, 2000.–2008. g.

	ES-27	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LT	LU
2000. g.	12,3	14,8	12,5	9,4	13,2	9,9	16,1	14,1	14,8	15,6	14,1	11,3	5,9	14,3	13,9	:
2004. g.	14,2	15,8	11,5	11,2	15,9	12,3	17,7	15,3	21,5	15,1	15,4	13,1	10,8	18,6	20,1	:
2008. g.	14,9	16,4	13,2	12,7	17,1	12,5	17,7	14,3	24,2	14,0	15,5	13,4	11,2	18,2	22,4	2,6
	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	NO	TR
2000. g.	12,0	7,1	11,5	11,4	14,9	13,1	7,1	15,4	9,0	20,1	14,0	11,3	11,3	:	14,8	4,6
2004. g.	14,8	8,1	13,3	11,2	18,3	13,6	11,1	19,3	10,2	22,6	17,2	12,4	15,8	6,0	16,0	8,3
2008. g.	14,8	:	15,9	13,8	18,8	13,0	16,5	21,7	13,2	22,8	15,8	13,0	15,2	9,1	15,9	11,1

Avots: Eurostat

Piezīmes

Beļģija. Dati par neatkarīgajām privātajām izglītības iestādēm nav iekļauti.

Čehija. Sk. piezīmi 3.1.attēlā.

Vācija, Itālija un Polija. Dati par *ISCED 6* nav iekļauti.

Īrija. 30–34 gadus veco iedzīvotāju grupā ir ietverti arī tie, kam ir 35 gadi un vairāk.

Grieķija. Studentu lielo īpatsvaru daļēji var izskaidrot ar Kipras studentu lielo skaitu un īpatsvaru Grieķijā.

Kipra. Vairums jauniešu studē ārzemēs un datus nav iekļauti.

Luksemburga. Dati ir nepilnīgi, jo nav aptvertas visas *ISCED 5A* un *ISCED 5B* programmas.

Malta. Par 2008. gadu trūkst datu par studentu vecumu.

Austrija. Sk. piezīmi 3.1.attēlā.

Polija. *ISCED 5:* imatrikulācijas datus ir ietverti arī dati par 17 gadus veciem studentiem. *ISCED 5B:* trūkst imatrikulācijas datu par 26–28 gadus veciem studentiem. *ISCED 5:* imatrikulācijas datus par 30–34 gadus veciem studentiem ir ietverti arī dati par tiem studentiem, kam ir 35 gadi un vairāk.

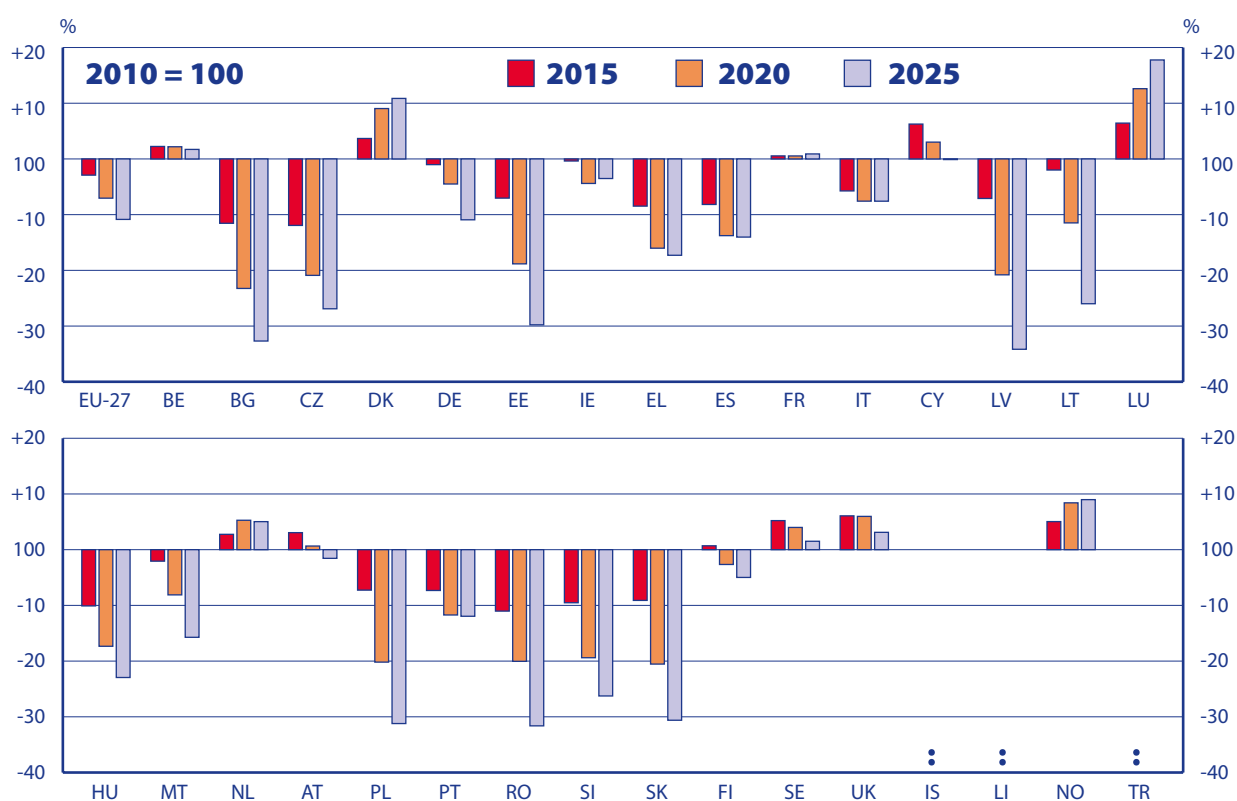
Lihtenšteina. Vairums jauniešu studē ārzemēs un datus nav iekļauti.

Pēdējās desmitgadēs iedzīvotāju skaita samazināšanās un iedzīvotāju novecošanās ir radījušas bažas dažādās politikas jomās. Augstākajā izglītībā demogrāfiskās izmaiņas, īpaši jauniešu pieaugšana un skaita samazināšanās, var ievērojami ietekmēt studentu īpatsvaru, izdevumus un pedagoģisko personālu.

2.3. attēlā ir atspoguļotas paredzamās 18–34 gadus veco iedzīvotāju īpatsvara izmaiņas no 2010. gada līdz 2025. gadam. Saskaņā ar šīm prognozēm demogrāfiskā lejupslīde ievērojami ietekmēs Centrāleiropas, Austrumeiropas un Dienvideiropas valstis, kur minētā vecuma grupa varētu samazināties vidēji par 20%. Tomēr Bulgārijā, Latvijā, Polijā, Rumānijā un Slovākijā līdz 2025. gadam ir paredzama jauniešu īpatsvara samazināšanās par vairāk nekā 30%. Turpretim vairākās citās Eiropas valstīs ir paredzamas pozitīvas jauniešu īpatsvara tendences. Lielākais pieaugums būs Dānijā, Luksemburgā, Nīderlandē, Apvienotajā Karalistē un Norvēģijā, bet pozitīvas prognozes ir izteiktas arī par Beļģiju, Franciju, Zviedriju un Kipru.

◆ ◆ ◆ 2.3. attēls. Prognozētās iedzīvotāju īpatsvara izmaiņas 18–34 gadus veco iedzīvotāju grupā, 2010.–2015. g., 2010.–2020. g. un 2010.–2025. g.

2010. g. = 100 %	ES-27	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LT	LU
2015. g.	-2,9	2,2	-11,6	-11,9	3,7	-1,0	-7,0	-0,4	-8,5	-8,2	0,5	-5,7	6,3	-7,1	-2,0	6,4
2020. g.	-7,0	2,2	-23,2	-20,9	9,0	-4,5	-18,8	-4,4	-16,0	-13,8	0,5	-7,6	3,0	-20,8	-11,5	12,6
2025. g.	-10,9	1,7	-32,7	-26,9	10,9	-10,9	-29,8	-3,5	-17,3	-14,0	0,9	-7,6	-0,1	-34,2	-26,0	17,8
2010. g. = 100 %	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	NO	TR
2015. g.	-10,1	-2,1	2,8	3,1	-7,3	-7,3	-11,0	-9,5	-9,1	0,7	5,2	6,1	:	:	5,0	:
2020. g.	-17,3	-8,1	5,3	0,7	-20,2	-11,7	-20,0	-19,4	-20,5	-2,7	4,0	6,0	:	:	8,4	:
2025. g.	-22,9	-15,7	5,0	-1,6	-31,2	-12,0	-31,6	-26,3	-30,6	-5,0	1,5	3,1	:	:	9,0	:

Avots: Eurostat

Piezīme

Čehija. Sk. piezīmi 3.1. attēlā.

Eiropas valstu lielākā daļa ziņo, ka demogrāfiskās tendences un prognozes tiek ņemtas vērā, veicot vidēja termiņa un ilgtermiņa stratēģisko plānošanu saistībā ar kapacitātes pilnveidošanu un finansēšanu. Beļģijā, Grieķijā, Spānijā, Kiprā, Austrijā, Apvienotajā Karalistē (Anglijā un Ziemeļīrijā), Slovākijā un Islandē demogrāfiskās prognozes tomēr nav tieši integrētas augstākās izglītības sektora stratēģijas dokumentos. No šīm valstīm Grieķijā, Spānijā un Slovākijā ir paredzama augstākās izglītības studentu tipiskā vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanās.

Pēc dažu Eiropas valstu domām, demogrāfisko izmaiņu ietekme uz politikas attīstību būs divējāda. Pirmkārt, tā izpaudīsies kā lielāks atbalsts mūžizglītībai un lielāka uzmanība izglītības pieejamībai un studentu kopuma dažādošanai. Otrkārt, šīs demogrāfiskās tendences radīs nepieciešamību pielāgot kapacitāti un finansējumu.

Tās valstis, kam, iespējams, būs raksturīga gan darbaspējīgā vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanās, gan pieaugošs pieprasījums pēc augstākās izglītības absolventiem darba tirgū, plāno palielināt mūžizglītības iespējas. Dažas valstis paredz veikt pasākumus augstākajā izglītībā nepietiekami pārstāvēto grupu dalības palielināšanai, piemēram, palielināt imigrantu izcelsmes studentu skaitu Somijā un ārvalstīs dzīvojošo pilsoņu dalību Latvijā un Polijā.

Balstoties uz demogrāfiskajām prognozēm, var pieņemt, ka dažās valstīs studentu īpatsvara palielināšanos varētu kompensēt attiecīgās vecuma grupas samazināšanās. Reaģējot uz negatīvajām demogrāfiskajām tendencēm, ir paredzama arī augstākās izglītības iestāžu konsolidācija un kopīgu papildu programmu izstrāde. Tajās valstīs, kurās ir paredzama jauniešu skaita palielināšanās, piemēram, Norvēģijā un Turcijā, valdība plāno palielināt augstākās izglītības kapacitāti un nodrošināt papildu finansējumu.

2.2. Valsts finansējuma līmeņi un finansējuma piešķiršanas prioritātes

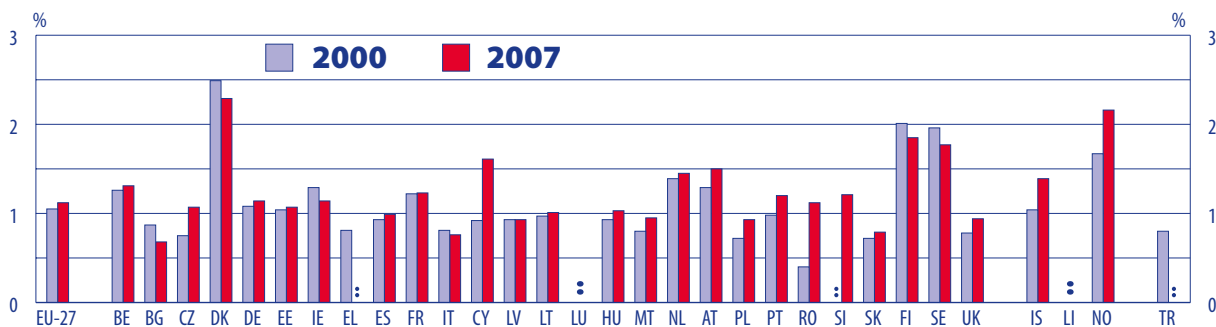
Eiropas augstākās izglītības iestādes galvenokārt tiek finansētas no valsts budžeta līdzekļiem, lai gan dažās valstīs ievērojama augstākās izglītības finansējuma daļu veido arī privātais finansējums.

Kopumā valsts finansējums veido vairāk nekā 85% no augstākās izglītības kopējā finansējuma (*European Commission*, 2008, 6. lpp.). 2.4. attēlā ir redzami valsts budžeta kopējie izdevumi par augstāko izglītību kā īpatsvars no IKP 2000.–2007. gadā. Lai gan šis rādītājs Eiropas valstīs ievērojami atšķiras, vairums no tām ir piedzīvojušas izdevumu stagnāciju. Sešas valstis pat ziņoja par izdevumu samazināšanos šajā periodā. Būtisks izņēmums ir Kipra un Rumānija, kur augstākajai izglītībai atvēlētā valsts finansējuma īpatsvara stabilo pieaugumu daļēji var saistīt ar šīs sistēmas ievērojamo paplašināšanos minētajā periodā. Citās valstīs, piemēram, Itālijā, Latvijā, Ungārijā, Polijā, Slovākijā un Apvienotajā Karalistē, finansējuma līmenis ir bijis stabils, bet samērā zems, savukārt Bulgārijā tas ir krities no 0,9 procentiem 2000. gadā uz 0,7 procentiem 2007. gadā.

2007. gadā Eiropas valstīs augstākās izglītības vajadzībām tērēja vidēji 1,12% no IKP. Ziemeļvalstīs valsts finansējums bija ievērojami lielāks par vidējo, un to lielā mērā noteica labi attīstītā studentu atbalsta sistēma (sk. 3. nodaļu). Arī Beļģijā, Kiprā, Nīderlandē un Austrijā augstākajai izglītībai paredzētais valsts finansējums bija lielāks par ES vidējo finansējuma apmēru, turpretī Bulgārijā, Itālijā, Latvijā, Polijā, Slovākijā un Apvienotajā Karalistē valsts finansējums augstākajai izglītībai bija mazāks par 1% no IKP.

Valsts finansējuma apmēra stagnēšana līdz 2008. gadam līdz ar pašreizējās ekonomikas krīzes ietekmi liecina, ka izredzes uz ievērojama augstākās izglītības finansējuma palielināšanos nav lielas, ja vien netiek īstenota īpaša politiskā apņemšanās. Vienlaikus ir skaidrs, ka noturīgs valsts finansējums ir izšķiroši svarīgs, lai šis sektors varētu turpināt attīstīties, kā arī lai paplašinātu izglītības pieejamību un panāktu studentu skaita palielināšanos.

◆◆◆ 2.4. attēls. Kopējais valsts finansējums augstākajai izglītībai, īpatsvars no IKP, 2000.–2007. g.

	ES-27	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LT	LU
2000. g.	1,05	1,26	0,87	0,75	2,49	1,08	1,04	1,29	0,81	0,93	1,22	0,81	0,92	0,93	0,97	:
2007. g.	1,12	1,31	0,68	1,07	2,29	1,14	1,07	1,14	:	0,99	1,23	0,76	1,61	0,93	1,01	:
	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	NO	TR
2000. g.	0,93	0,80	1,39	1,29	0,72	0,98	0,40	:	0,72	2,01	1,96	0,78	1,04	:	1,67	0,80
2007. g.	1,03	0,95	1,45	1,50	0,93	1,20	1,12	1,21	0,79	1,85	1,77	0,94	1,39	:	2,16	:

Avots: Eurostat

Piezīmes

ES-27. Aplēstās vērtības.

Beļģija. Nav ietverti dati par neatkarīgajām privātajām iestādēm un vācu kopienu. 2000. gads: nav datu par aprēķinātajiem pensijas izdevumiem.

Čehija. Sk. piezīmi 3.1. attēlā.

Dānija. 2007. gads: dati par izdevumiem par pēcnodrošinājuma izglītību (kas nav augstākā izglītība) ir daļēji iekļauti izdevumos par vidējās izglītības otro posmu un augstāko izglītību; izdevumi par pētniecību un attīstību nav iekļauti.

Īrija un Spānija. 2000. gads: dati par izdevumiem par papildu pakalpojumiem nav pieejami.

Grieķija. 2000. gads: dati par aprēķinātajiem pensijas izdevumiem nav pieejami.

Kipra. Ir iekļauti dati par finansiālo atbalstu skolēniem un studentiem ārzemēs.

Lietuva. Dati par valsts sektora pārskaitījumiem "citām privātajām institūcijām" nav iekļauti.

Portugāle. 2000. gads: dati par izdevumiem par papildu pakalpojumiem un vietējā mēroga izdevumiem nav pieejami; dati par aprēķinātajiem pensijas izdevumiem nav pieejami.

Slovākija. 2000. gads: dati par izdevumiem par *ISCED 5B* izglītību nav iekļauti.

Apvienotā Karaliste. 2000. gads: dati par izdevumiem par papildu pakalpojumiem nav pieejami; kopējais valsts finansējums ir pielāgots finanšu gadam, kas ilgst no 1. aprīļa līdz 31. martam; dati par izdevumiem par papildu nodrošinājumu nav iekļauti.

Islande. 2000. gads: dati par izdevumiem par papildu pakalpojumiem nav pieejami. 2007. gads: dati par izdevumiem par pēcnodrošinājuma izglītību (kas nav augstākā izglītība) ir daļēji iekļauti izdevumos par augstāko izglītību.

Turcija. 2000. gads: dati par vietējās un reģionālās pārvaldes izdevumiem nav iekļauti.

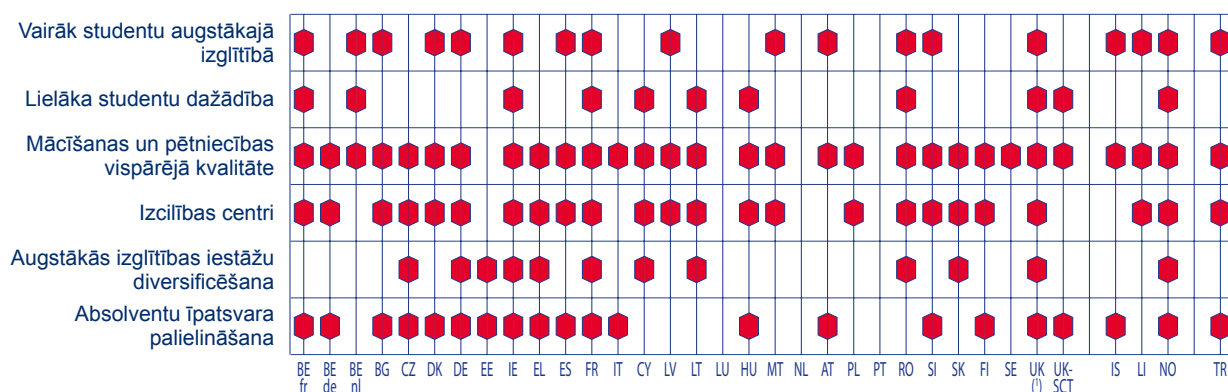
2.5. attēlā redzamie dati liecina par pašreizējām politikas prioritātēm valsts finansējuma piešķiršanā.

Lūgtas no saraksta izvēlēties svarīgākos politikas mērķus, kas nosaka valsts finansējumu augstākās izglītības iestādēm, valstis bieži izvēlas vismaz četras kategorijas. Īrija, Francija, Apvienotā Karaliste (Anglija, Velsa un Ziemeļīrija), kā arī Norvēģija atzīst, ka, piešķirot valsts finansējumu, ir svarīgi visi minētie mērķi.

No piedāvātajām kategorijām valstis visbiežāk min nepieciešamību uzlabot mācīšanas un pētniecības vispārējo kvalitāti. Interesanti, ka šīs rūpes par kvalitāti un pētniecību tiek paustas laikā, kad valsts ieguldījums augstākajā izglītībā tiek arvien vairāk iegrožots. Bieži tiek minēta arī nepieciešamība izveidot un uzturēt pedagoģiskās izcilības un/vai pētniecības centrus, kā arī palielināt to studentu īpatsvaru, kuri augstāko izglītību iegūst paredzētajā laikā. Šie elementi nosaka arī sistēmas kvalitāti un liecina, ka otrs būtiskais jautājums, veidojot augstākās izglītības politiku, ir efektivitāte.

Turpretī mērķi, kas vistiešāk ir saistīti ar sociālo aspektu, proti, lielākas studentu dažādības panākšana un augstākās izglītības iestāžu diversificēšana, par prioritāti tiek uzskatīti visretāk: studentu kopuma dažādība kā prioritāte ir minēta tikai 13 nacionālajās sistēmās (t. sk. četrās Apvienotās Karalistes sistēmās), un arī augstākās izglītības iestāžu diversificēšana ir minēta tikai 13 nacionālajās sistēmās. Tas liecina, ka, par spīti Eiropas mēroga politikas diskusijām un paustajai apņēmībai, sociālā aspekta uzlabošana ne vienmēr tiek uzskatīta par būtiskāko nacionālo prioritāti.

◆◆◆ 2.5. attēls. Svarīgākie politikas mērķi saistībā ar valsts finansējumu augstākajai izglītībai, 2009./10. ak. g.

Avots: Eurydice

UK (!) = UK-ENG/WLS/NIR

2.3. Valsts finansējums augstākās izglītības iestādēm — instruments, kas netiek izmantots sociālā aspekta vajadzībām?

Kā minēts ievadā, viens no potenciāli nozīmīgākajiem stratēģiskajiem mehānismiem ir veids, kā valdības novirza valsts budžeta līdzekļus augstākajai izglītībai (*Lepori et al., 2007, 85. lpp.*). Dž. Salmi un A. Hauptmans (*Salmi and Hauptman, 2006, 35. lpp.*) apgalvo, ka piešķiršanas mehānisma izvēle var ietekmēt arī izglītības pieejamību un taisnīgumu, jo dažādi finansēšanas mehānismi augstākās izglītības iestāžu stimulējošās struktūras ietekmē atšķirīgi. Līdz šim iegūtie dati tomēr nav īpaši apstiprinājuši uzskatu, ka augstāko izglītības iestāžu finansējums būtu lielā mērā saistīts ar sociālo aspektu, tāpēc šis temats vēl ir jāpēta.

Kopumā valstu lielākajā daļā tiek izmantots dažādu finansēšanas mehānismu apvienojums. Tālākā analīze pievēršas svarīgākajiem mehānismiem, kas tiek izmantoti, sadalot vismaz 70% no kopējā valsts finansējuma. Valstu lielākajā daļā tiek izmantoti arī papildu finansēšanas mehānismi.

Vairumā valstu lielāko daļu no augstākās izglītības iestāžu valsts finansējuma nosaka viens finansēšanas mehānisms. Tikai septiņās valstīs, sadalot vismaz 70% valsts finansējuma, tiek izmantota divu dažādu mehānismu kombinācija, tomēr "tipiskas" kombinācijas nav.

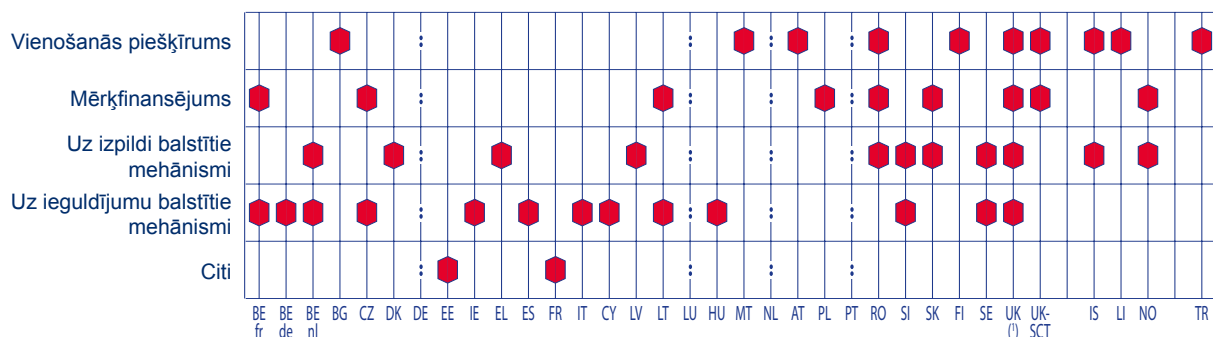
Uz ieguldījumu balstītie mehānismi, kas var būt formulas daļa un kas koncentrējas, piemēram, uz imatrikulēto studentu skaitu, ir visplašāk izmantotā pieeja desmit augstākās izglītības sistēmās. Beļģijā (vācu kopienā), Īrijā, Itālijā un Kiprā no ieguldījuma ir atkarīga finansējuma sadale 100% apmērā, bet Ungārijā — 91% apmērā no valsts finansējuma. Savukārt Īrija ir nolēmusi pieeju mainīt un nākamajos gados ieviest ar izpildi saistītu mehānismu.

Vienošānās piešķirums, proti, neautomātisks finansējuma piešķiršanas mehānisms, par kuru vienojas valdība un augstākās izglītības iestādes un kurš bieži ir balstīts uz iepriekšējo gadu piešķirumu, ir tradicionāls veids, kā augstākās izglītības iestādēm tiek piešķirts valsts finansējums (*Salmi and Hauptman, 2006, 4. lpp.*).

Tas ir otrs visbiežāk izmantotais augstākās izglītības iestāžu publiskās finansēšanas mehānisms Eiropā, un bieži tas ir saistīts vai nu ar absolūto studentu skaitu, vai ar to studentu skaitu, kuri kārto eksāmenus konkrētajā gadā. Tā kā daži politikas pētījumi liecina, ka vienošanās piešķirums var negatīvi ietekmēt izglītības pieejamību un taisnīgumu (turpat, 92. lpp.), Austrijā, Rumānijā un Apvienotajā Karalistē papildus tam tiek izmantoti arī citi finansēšanas mehānismi, kas ir tieši saistīti ar taisnīguma sekmēšanu un studentu īpatsvara palielināšanu.

Mērķfinansējums ir balstīts uz izdevumu kategorijām, proti, augstākās izglītības iestāžu izdevumiem, kas ir tieši saistīti ar noteiktām funkcijām, uzdevumiem un mērķiem (*Salmi and Hauptman, 2006, 9. lpp.; Lepori et al., 2007, 88. lpp.*). Šī veida finansējums bieži tiek sadalīts konkurences procesā. Kā galvenais augstākās izglītības iestāžu finansēšanas mehānisms tas netiek izmantots bieži. Šajā ziņā izceļas Polija, kur 70% no augstākās izglītības iestāžu kopējā valsts finansējuma ir paredzēti īpašiem mērķiem, bet uz ieguldījumu balstītais finansējums paliek otrajā vietā.

◆◆◆ 2.6. attēls. Svarīgākie augstākās izglītības iestāžu finansēšanas mehānismi

Avots: *Eurydice*

UK (1) = UK-ENG/WLS/NIR

Paskaidrojums

Svarīgākie finansēšanas mehānismi sadala vismaz 70% no augstākās izglītības iestāžu valsts finansējuma.

Piezīmes

Francija. Kopējais piešķirums, ko nosaka studentu skaits, kuri kārto eksāmenus.

Somija. Sadalot vienošanās piešķirumus universitātēm, tiek ņemta vērā izpilde un rezultāti. Vienošanās piešķirumi politehniskajām iestādēm vairāk ir balstīti uz studentu skaitu.

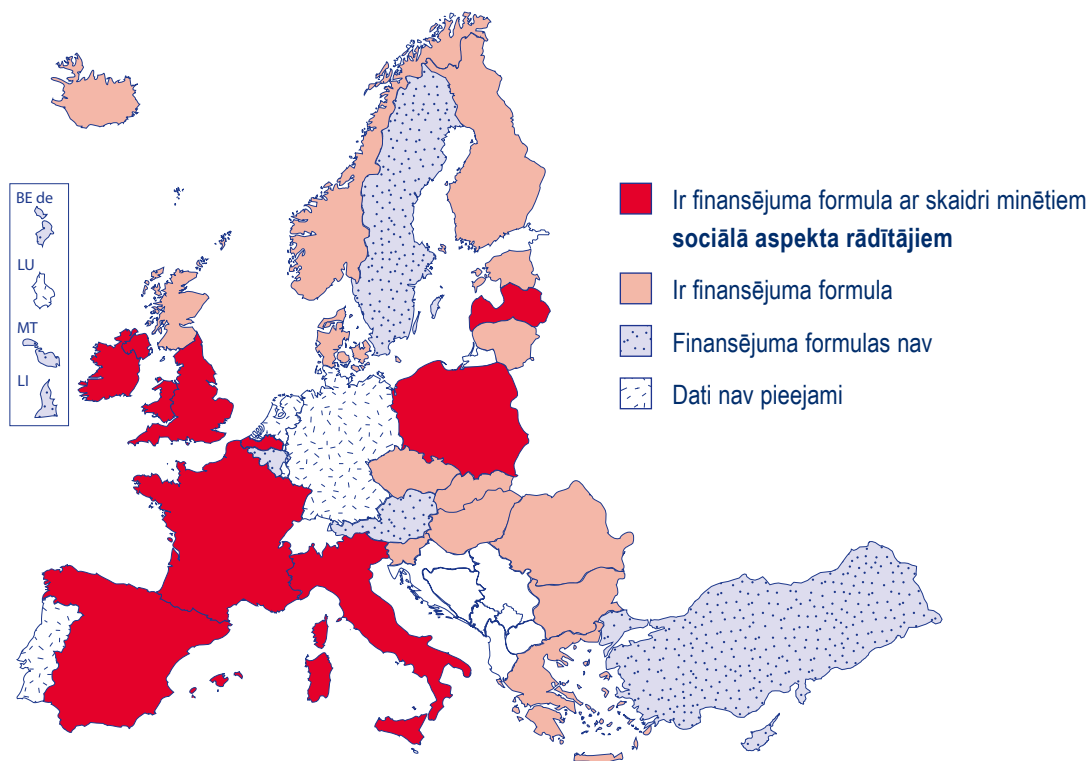
Uz izpildi balstītie mehānismi ir saistīti ar izglītības iestādes faktiskajiem vai plānotajiem rezultātiem noteiktā periodā. Tie var būt balstīti uz iznākumu, piemēram, absolventu skaitu, vai ieguldījumu, piemēram, noteiktiem raksturlielumiem atbilstošu studentu vai pedagogu skaitu. Kā redzams 2.8. attēlā, kopumā tie ir diezgan izplatīti, bet vairumā valstu tie netiek izmantoti valsts finansējuma lielākās daļas sadalei. Tomēr Dānijā, Grieķijā un Latvijā ar šī mehānisma palīdzību tiek sadalīti vismaz 70% valsts finansējuma, lai gan Latvijā notiek diskusijas par pāreju uz finansēšanu, kas vairāk balstās uz izpildi. Igaunijā finansējuma lielākā daļa ir atkarīga no absolventiem, proti, viņu sekmēm, bet, tā kā augstākās izglītības iestādes netiek sodītas, šo sistēmu faktiski nevar saukt par tādu, kas balstīta uz izpildi, tāpēc tā ir iekļauta sadaļā "Citi". Francijā piešķirumi ir atkarīgi no to studentu skaita, kuri kārto eksāmenus; arī šī sistēma ir iekļauta sadaļā "Citi". Slovēnijā finansējums ir atkarīgs gan no izpildes, gan ieguldījuma, un šie dati tiek iekļauti finansējuma formulā. Dž. Salmi un A. Hauptmans (*Salmi and Hauptman, 2006, 62. lpp.*) norāda, ka uz izpildi balstītās pieejas ļauj tieši sasaistīt sabiedriskās politikas mērķus ar augstākās izglītības finansējumu. Līdz ar to tās var būt labs instruments sociālā aspekta mērķu īstenošanā, protams, ja vien izpildes kritēriji ir saistīti ar sociālo aspektu.

Dažādiem finansēšanas mehānismiem ir atšķirīgas iespējas sekmēt taisnīgumu augstākajā izglītībā. Svarīgāko Eiropā lietoto finansēšanas mehānismu analīze liecina, ka šie mehānismi nav vislabākie sociālā aspekta mērķu īstenošanai, bet var būt tā, ka šim nolūkam tiek izmantoti nevis galvenie, bet citi mehānismi, ar kuru palīdzību tiek sadalīta mazāka finansējuma daļa. Šī iemesla dēļ ir dziļāk jāpēta finansējuma formulu struktūra un vairāk uzmanības jāpievērš uz izpildi balstītajiem mehānismiem.

2.4. Finansējuma formulas un sociālais aspekts

Valstu un reģionu lielākajā daļā galveno finansēšanas mehānismu papildina finansējuma formula. Vairākās valstīs šī formula tiek lietota, lai noteiktu kopējo piešķirtumu augstākās izglītības iestādēm. Valstu lielākajā daļā formulā tiek iekļauti paredzētie izpildes mērķi, līdzšinējās izpildes rādītāji un — aizvien vairāk — kvalitātes un nodarbināmības rādītāji. Kopumā finansējuma formula tiek izmantota vairumā Eiropas valstu, bet sociālā aspekta mērķu īstenošanai tā tiek izmantota reti. Tikai astoņās valstīs finansējuma formulā ir ietverta tieša atsauce uz tādiem aspektiem kā studentu skaita palielināšana. Beļģijā (flāmu kopienā), Īrijā, Francijā, Itālijā un Polijā nelabvēlīgā situācijā esošajiem studentiem ir paredzēta piemaksa, bet Apvienotajā Karalistē (Anglijā, Velsā un Ziemeļīrijā) finansējošās iestādes izglītības iestādēm piešķir papildu līdzekļus par dalības paplašināšanu. Tā ir viena no vairākām pieejām, kas var pozitīvi ietekmēt taisnīgumu. Spānijā vismaz dažās reģionālajās formulās tiek ņemts vērā pedagogu un studentu dzimums, bet Latvijā, aprēķinot valsts finansējumu augstākās izglītības iestādēm, tiek iekļautas arī stipendiju izmaksas. Summas tomēr bieži vien ir diezgan ierobežotas. Piemēram, Itālijā studentu invalīdu dalības veicināšanai augstākajā izglītībā tiek iedalīti 6 miljoni eiro.

◆◆◆ 2.7. attēls. Finansējuma formulas izmantošana sociālā aspekta mērķu īstenošanai, 2009./10. ak. g.

Avots: Eurydice

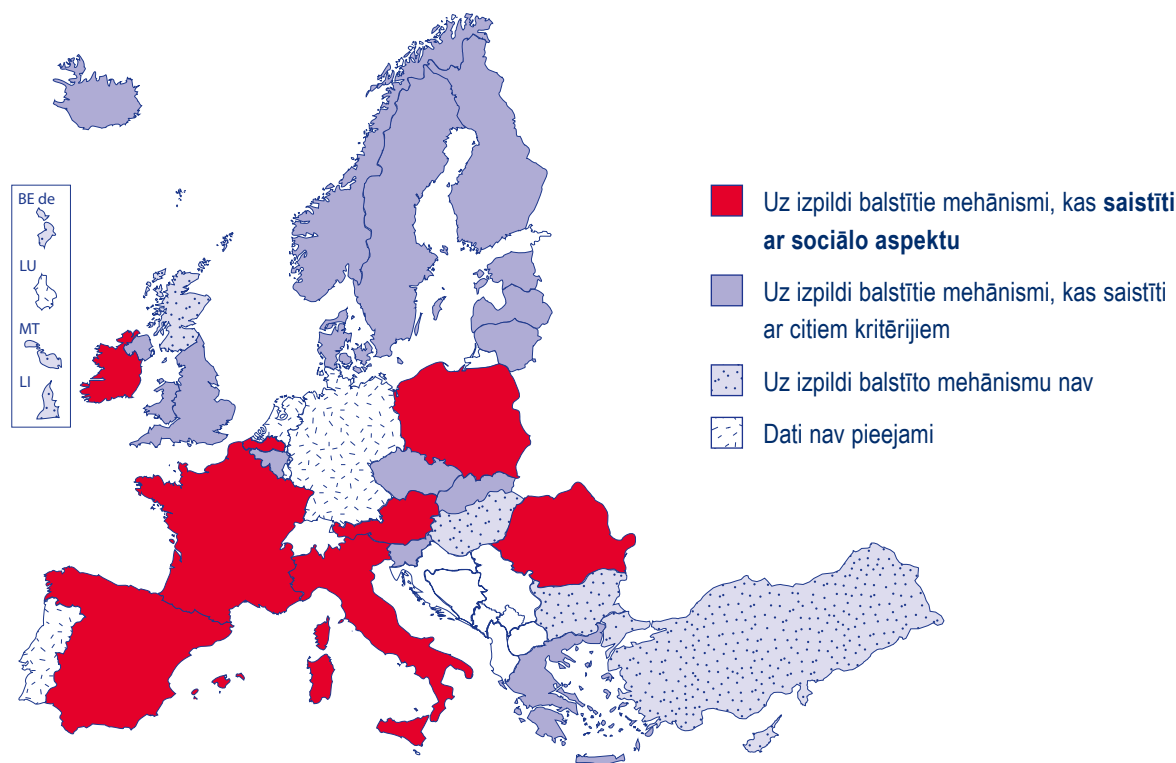
2.5. Uz izpildi balstīto mehānismu izmantošana sociālā aspekta mērķu īstenošanā

Uz izpildi balstītie mehānismi ir labi instrumenti, ar kuru palīdzību apbalvot augstākās izglītības iestādes par noteiktu mērķu sasniegšanu, jo tie ir vērsti uz rezultātiem (*Frohlich et al.*, 2010, 10. lpp.). Sociālā aspekta mērķu īstenošanai uz izpildi balstītie mehānismi varētu tikt izmantoti, lai apbalvotu universitātes par to, ka ir uzņemts vairāk studentu no nepietiekami pārstāvētajām grupām vai ka studentu kopums atspoguļo ģenerālā kopuma dažādību, kā tas paredzēts Boloņas procesa komunikē, runājot par sociālā aspekta politikas mērķu īstenošanu.

Uz izpildi balstītos mehānismus izmanto 22 Eiropas valstis, tomēr tikai astoņas no tām ziņo par elementu, kuru var uzskatīt par sociālā aspekta daļu. Šādi elementi ir studentu sociālie un ekonomiskie apstākļi, dzimums, invaliditāte, studentu etniskā un ģeogrāfiskā izcelsme, vecums un atkārtota studiju sākšana. Piecās no šīm astoņām valstīm uz izpildi balstītie mehānismi ir saistīti ar invaliditāti, savukārt studentu sociālie un ekonomiskie apstākļi, kā arī studentu un personāla dzimums tiek ņemti vērā trīs valstīs. Tātad, ja valstis izpildes rādītājos ņem vērā sociālo aspektu, tās parasti kombinē vairākus elementus, tomēr Itālijā tiek ņemta vērā tikai invaliditāte, bet Francijā dzimums un sociāli ekonomiskie apstākļi. Austrijā tiek slēgti izpildes līgumi, kuros tiek paredzēti speciāli pasākumi studentiem invalīdiem, sievietēm un strādājošiem studentiem.

Tā kā uz izpildi balstītos mehānismus atzīst par labu instrumentu sociālā aspekta veicināšanai, to ierobežotā lietošana šādos nolūkos, iespējams, rada bažas par sociālā aspekta nodrošināšanu.

◆◆◆ 2.8. attēls. Uz izpildi balstītie mehānismi, kas saistīti ar sociālo aspektu, 2009./10. ak. g.

Avots: Eurydice

2.6. Ekonomikas krīzes ietekme

Ekonomikas krīze visā Eiropā ir ievērojami ietekmējusi gan dalību augstākajā izglītībā, gan augstākās izglītības finansējuma līmeni, un šī ietekme uz minēto jomu attīstību vēl turpināsies (*Eggins and West, 2010*).

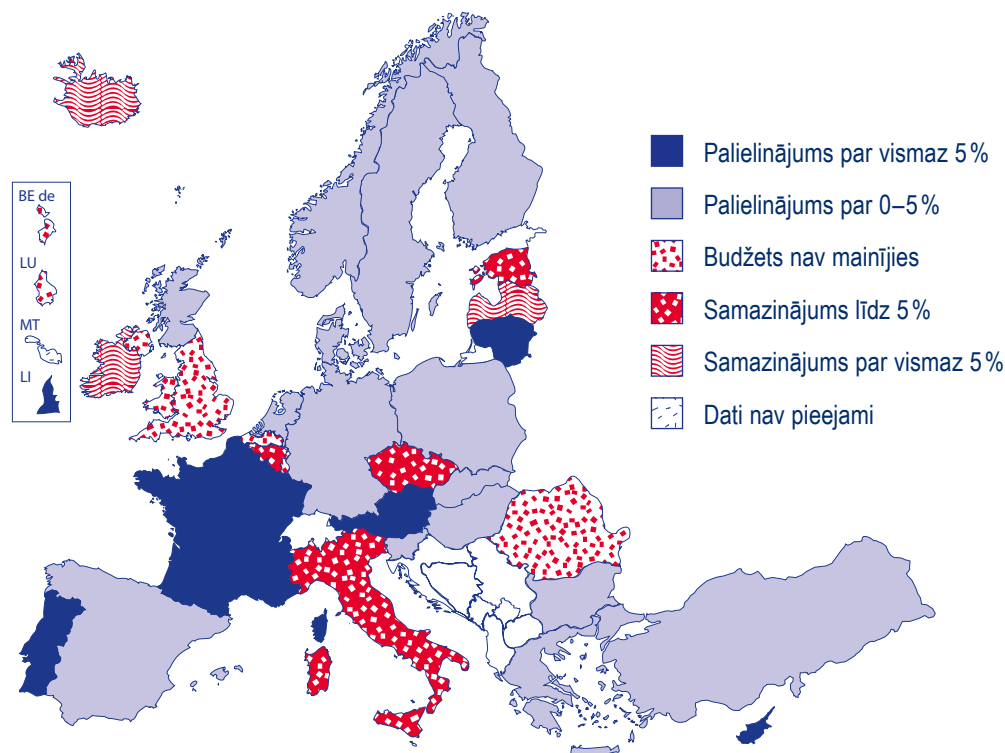
Tā kā par periodu pēc 2007. gada, tātad par krīzes perioda lielāko daļu, nav salīdzināmu ES datu, piemēram, par valsts finansējuma apmēru uz vienu studentu un tā īpatsvaru no IKP, turpmākā analīze ir balstīta uz nacionālajiem datiem un definīcijām, kas iegūti veidos, kuri nav saskaņojami.

Eurydice apkopoja informāciju par valstu reakciju uz krīzi saistībā ar augstāko izglītību (kopš 2009. gada). Eiropas valstu valdību reakcija ir bijusi atšķirīga, sākot no stimulējošu pasākumu veikšanas un beidzot ar krasu valsts izdevumu samazināšanu. Ar ekonomikas krīzi, kas nu ir kļuvusi par valstu finanšu krīzi, saistītās darbības joprojām ir ļoti atšķirīgas atkarībā no nacionālā konteksta, ekonomiskās situācijas un politikas prioritātēm.

Divi būtiski rādītāji, kas liecina par šīs problēmas apmēru nacionālajā mērogā un par valsts izvēlēto politisko pieeju, ir izmaiņas augstākās izglītības budžetā un tas, vai šajā sektorā ir pieņemts stimulu kopums.

2.9. attēlā ir atspoguļoti 46 Eiropas valstu budžeta dati par 2009./10. ak. g. saskaņā ar *Eurydice* publikāciju "Tiešskats uz augstāko izglītību Eiropā, 2010" (*EACEA/Eurydice, 2010, 44. lpp.*). 2009. gadā Eiropas valstu lielākā daļa ziņoja, ka to augstākās izglītības budžets salīdzinājumā ar 2008./09. ak. g. ir vai nu palielinājies, vai palicis stabils, tomēr vairākās valstīs tas bija samazināts. No *Eurydice* tīkla valstīm viskrasākais samazinājums bija Īrijā, Latvijā un Islandē.

◆◆◆ 2.9. attēls. Izmaiņas augstākās izglītības budžetā no 2008./09. ak. g. līdz 2009./10. ak. g.

Avots: *Eurydice, Focus on Higher Education in Europe 2010*

Piezīme

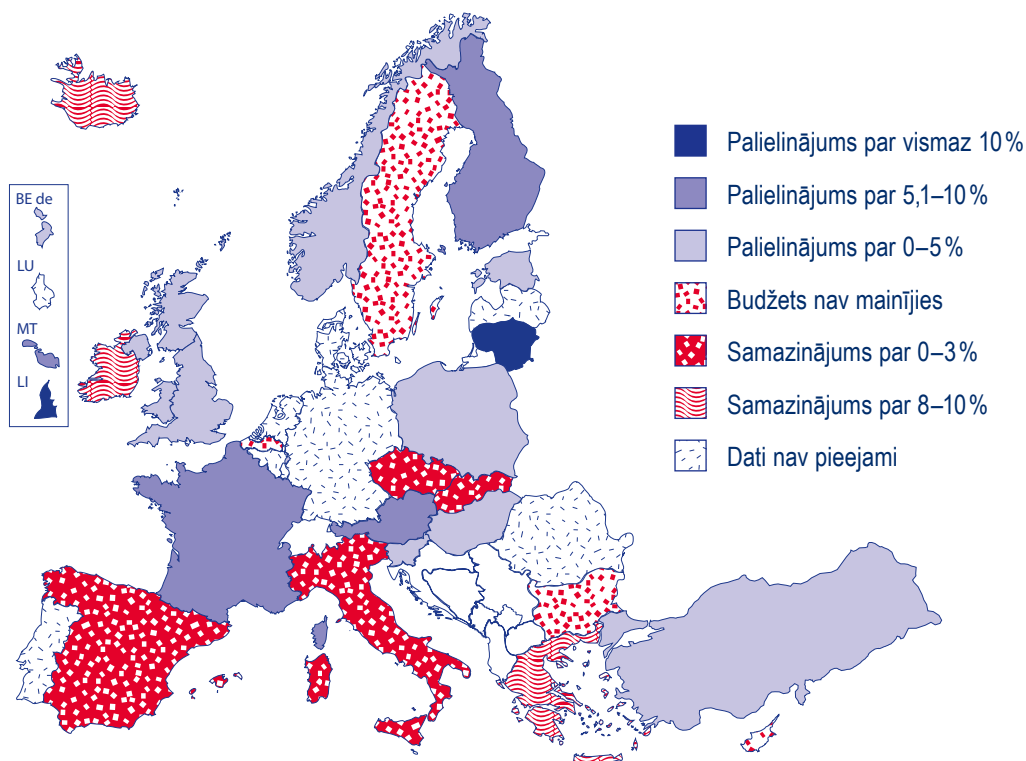
Čehija. Dati attiecas uz 2009. un 2010. kalendāro gadu.

Kā redzams 2.10. attēlā, 2010./11. akadēmiskajā gadā situācija bija nedaudz mainījusies.

Eiropas valstu lielākā daļa augstākās izglītības finansējumu faktiski bija palielinājušas, kas daļēji noticis stimulu kopuma pieņemšanas dēļ. Tikai sešās valstīs augstākās izglītības budžets bija samazināts, no tām Īrijā, Itālijā un Islandē tas bija jau otrais secīgais valsts finansējuma samazinājums. Īrijas un Islandes izglītības pārvaldes iestādes īsteno sevišķi lielu budžeta samazinājumu, proti, 8–10 % gadā. 2010./11. akadēmiskajā gadā arī Grieķijai bija jāsamazina finansējums augstākās izglītības vajadzībām par 8–10 %. Jāpiebilst — kamēr pārējās šīs grupas valstīs ir sākušas budžeta samazināšanu no līmeņa, kas aptuveni atbilst ES vidējam līmenim vai to pārsniedz, Itālija finansējuma samazināšanu sāk no daudz zemāka līmeņa, kur valsts finansējums ir zemāks par ES vidējo rādītāju (2.4. att.).

◆◆◆ 2.10. attēls. Izmaiņas augstākās izglītības budžetā no 2009./10. ak. g. līdz 2010./11. ak. g.

Avots: Eurydice

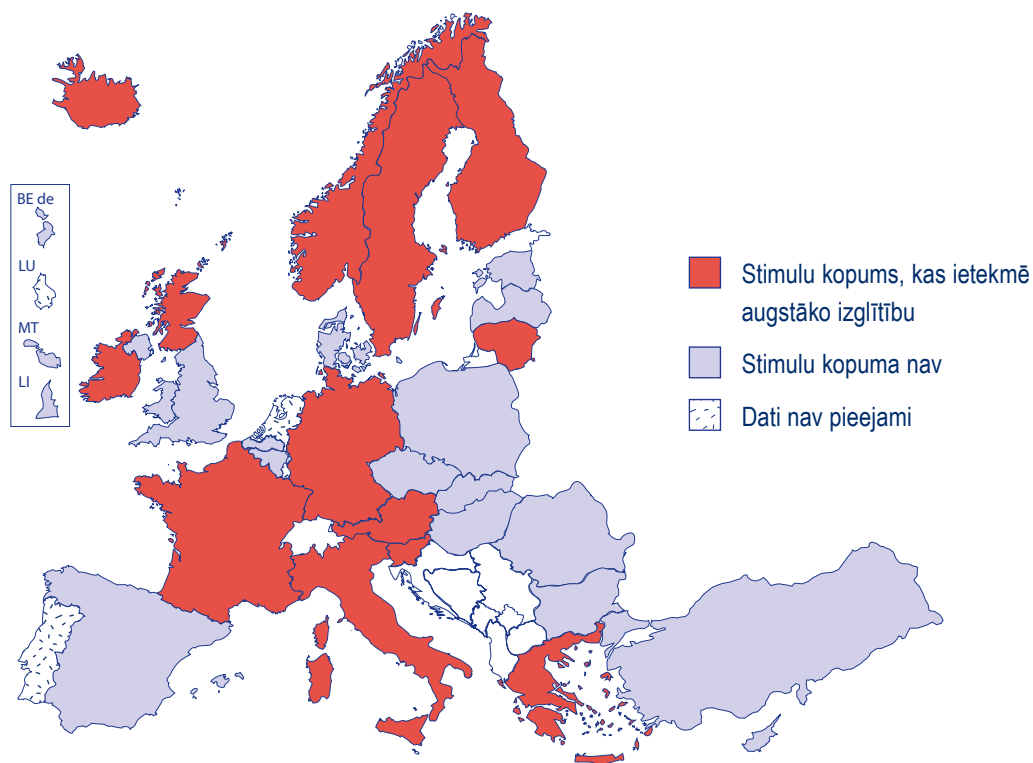
Piezīme

Čehija. Dati attiecas uz 2010. un 2011. kalendāro gadu.

Vēl viena nozīmīga attīstības tendence saistībā ar valsts finansējumu augstākajai izglītībai ir stimulu kopuma pieņemšana Eiropas augstākās izglītības sistēmās. Kā redzams 2.11. attēlā, šāds kopums ir pieņemts trīspadsmit Eiropas valstīs, un dažas no šīm valstīm piedzīvo ievērojamas ekonomiskās grūtības. Tā Īrija, Grieķija, Itālija un Islande ir piešķirušas īpašus līdzekļus, lai pasargātu šo sektoru no krīzes smagākajām sekām, tomēr stimulu kopums ir pieņemts arī Vācijā, Francijā, Somijā, Zviedrijā un Norvēģijā, tātad, par spīti krīzei, Ziemeļvalstīs ir apņēmušās saglabāt augstu valsts finansējuma līmeni augstākajai izglītībai, savukārt Vācija un Francija ir apņēmušās nodrošināt finansējumu, kas nepieciešams nacionālajā sistēmā iesāktajām reformām.

◆◆◆ 2.11. attēls. Stimulu kopuma pieņemšana augstākajā izglītībā, 2009./10. ak. g.

Avots: Eurydice

Šī stimulu kopuma daļa ir mērķfinansējums, kas visbiežāk tiek piešķirts pētniecībai un/vai mācīšanai. Studentu atbalsts stimulu kopumā ir paredzēts tikai četrās valstīs (Itālijā, Lietuvā, Apvienotajā Karalistē (Skotijā) un Islandē). Tas liecina, ka starp ekonomikas atveseļošanas pasākumiem sociālā aspekta mērķi nav prioritāri.

Kaut arī dažkārt budžets ir ievērojami samazināts, kopumā Eiropas valstu valdības ir pozitīvi reaģējušas uz nepieciešamību atbalstīt augstākās izglītības sektoru. Tas atbilst līdzīgai globālajai tendencei saglabāt augstākās izglītības finansējumu (Varghese, 2010). Lēmumu aizsargāt šo sektoru var interpretēt kā apliecinājumu, ka zināšanu ekonomikā tas ir nozīmīgs un ka tas var potenciāli sekmēt ekonomikas atveseļošanos un izaugsmi (European Commission, 2011). Tomēr tikai nākotne rādīs, vai pašreizējais finansējuma līmenis un finansēšanas prioritātes var nodrošināt Eiropas ambiciozo mērķu sasniegšanu saistībā ar sociālo aspektu, proti, palielināt un paplašināt dalību augstākajā izglītībā.

3. NODAĻA. STUDIJU MAKSA UN STUDENTU ATBALSTS

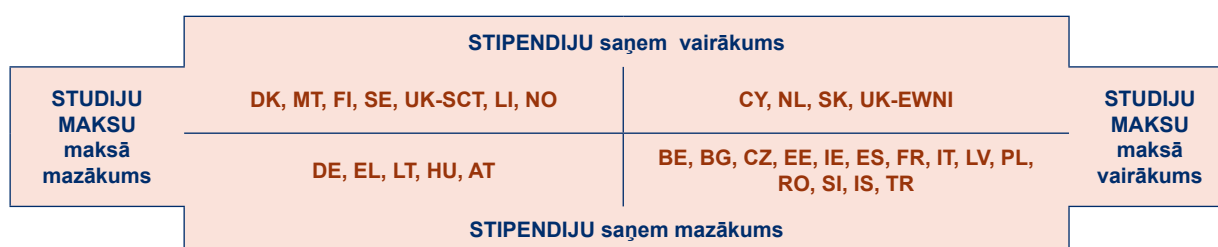
Jautājumi par studiju maksu un studentu atbalstu ir sarežģīti un Eiropas mērogā grūti salīdzināmi, jo, lai izprastu patieso situāciju, ir jāizvērtē daudzi faktori un dažādu datu kopu mijiedarbība. Piemēram, apgalvojums “valstī x studenti maksā studiju maksu” var būt skaidrs, bet tas neietver pietiekami daudz informācijas, lai ļautu saprast finansēšanas situāciju no studentu skatpunkta. Vai termins “studenti” attiecas uz visiem studentiem vai uz dažiem? Ja uz dažiem, tad pēc kādiem kritērijiem tiek noteikts, kuriem studentiem studiju maksa ir jāmaksā? Kādu summu studenti maksā (studiju maksas apmērs)? Vai studiju maksa ir jāmaksā tūlīt pēc imatrikulācijas vai pēc izglītības iestādes absolvēšanas? Pat tad, ja uz visiem šiem jautājumiem ir saņemtas atbildes, informācija tomēr ir nepilnīga. Lai priekšstats būtu pilnīgs, ir vajadzīga informācija par studentu atbalsta sistēmu. Vai studentiem vai viņu ģimenēm ir pieejams valsts finansiālais atbalsts stipendijas, aizdevuma vai nodokļu atvieglojuma veidā? Ja tā, kādi ir nosacījumi un kritēriji?

Šī nodaļa nesniedz pilnīgu priekšstatu par dažādajām Eiropas studiju maksas un studentu finansiālā atbalsta sistēmām, bet tajā ir parādīti augstākās izglītības nacionālo sistēmu galvenie modeļi un pieejas saistībā ar studiju maksas un studentu atbalsta sistēmu svarīgākajiem elementiem. Tomēr tas būs tikai šī sarežģītā temata pārskats; sīkāka informācija ir pieejama nacionālo sistēmu informācijas lapās.

3.1. Studiju maksas un studentu atbalsta galvenās pieejas

3.1.a attēlā ir redzama informācija par divām būtiskām nacionālo sistēmu pazīmēm. Pirmā pazīme ir saistīta ar to, vai studentu lielākā daļa maksā studiju maksu, bet otrā ir saistīta ar to, vai studentu lielākā daļa saņem stipendiju. Runājot par studiju maksu, ir aplūkoti visi studentu maksājumi, izņemot iemaksu studentu asociācijām vai apvienībām, tāpēc studiju maksas pamatojums (piem., studijas vai reģistrācija) nav ņemts vērā; nav ņemts vērā arī studiju maksas apmērs. Šī informācija ir pieejama nacionālo sistēmu informācijas lapās.

◆◆◆ 3.1.a attēls. To pirmā un otrā cikla studentu daļa, kuri maksā studiju maksu un saņem stipendiju, 2009./10. ak. g.

Avots: Eurydice

Paskaidrojums

Šajā attēlā ir redzams vienkāršots pārskats, un tas ir jāskata līdztekus citai šajā nodaļā ietvertajai informācijai par:

- to studentu daļu, kuri maksā studiju maksu (bet ne par maksas apmēru),
- stipendijām (bet ne par citu veidu finansiālo atbalstu studentiem).

Piezīme

Apvienotā Karaliste. Dati attiecas tikai uz pilna laika pirmā cikla studentiem.

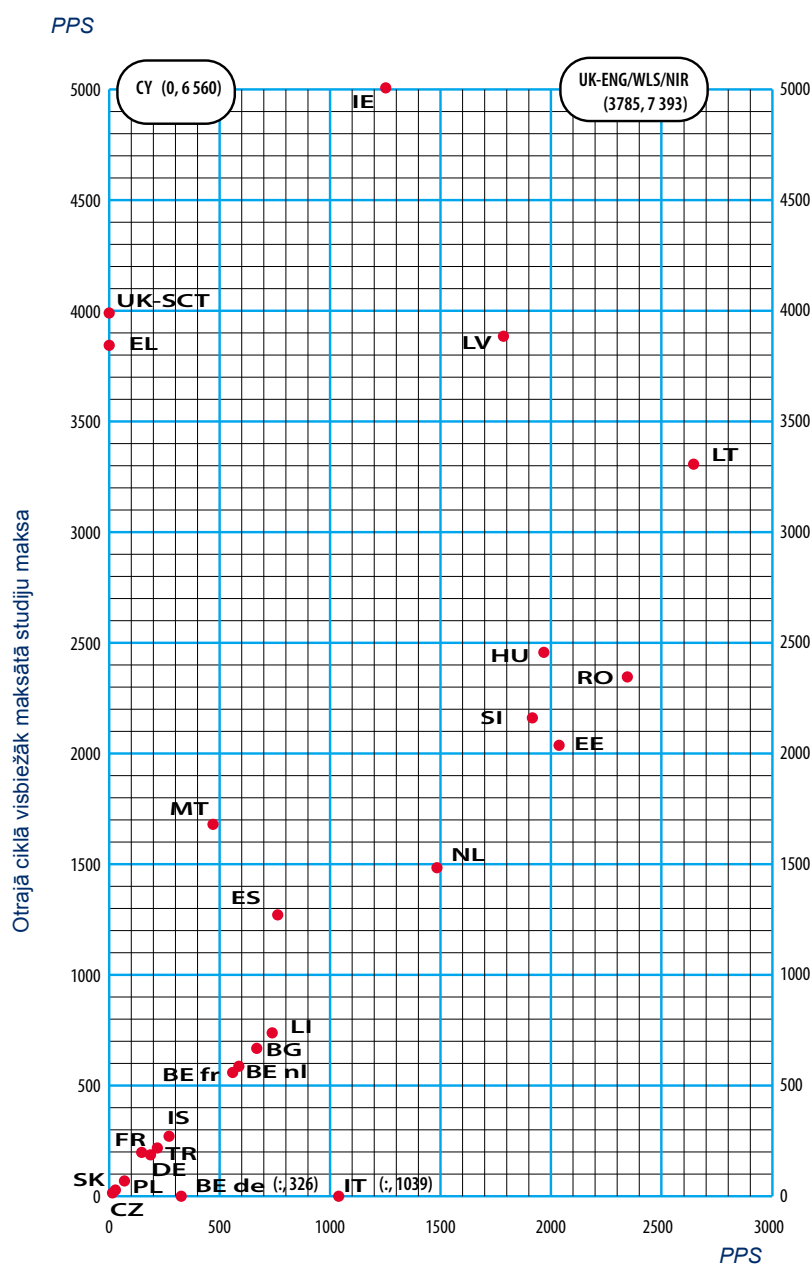
Stipendijas uzskatīšana par studentu atbalsta primāro rādītāju ir šī jautājuma vienkāršošana, jo tiek ignorēti pārējie studentu finansiālās palīdzības veidi, taču vairumā valstu stipendija tomēr ir noteicošais rādītājs. Gandrīz visās nacionālajās sistēmās ir kaut kāda stipendiju sistēma pat tad, ja stipendija dažkārt tiek kombinēta ar aizdevumu, nodokļu atvieglojumu vecākiem vai ar citiem studentu netiešā atbalsta veidiem.

Aplūkojot šīs divas nacionālo sistēmu pazīmes kopā, redzams, ka Eiropā var izšķirt četras galvenās valstu kategorijas. Pirmkārt, tās ir valstis, kur studentu vairākums maksā studiju maksu un arī saņem stipendiju. Šajā kategorijā ietilpst četras nacionālās sistēmas (Kipra, Nīderlande, Slovākija un Apvienotā Karaliste (Velsa un Ziemeļīrija)). Pirmajā mirklī šis modelis šķiet dīvains, jo vienlaikus valsts studentu lielākajai daļai sniedz finansiālo palīdzību un valsts augstākās izglītības iestādes studentu lielākajai daļai prasa studiju maksu. Lai iegūtu pilnīgu priekšstatu par šīm nacionālajām sistēmām, ir jāaplūko arī daudzi citi maksas un atbalsta sistēmas aspekti. Daļēji šo sākumā šķietami paradoksālo sistēmu var izskaidrot ar to, ka studiju maksa šajās valstīs ir jāmaksā visiem studentiem, bet stipendiju sistēma ir vērsta uz atsevišķām studentu grupām, lai ar tās palīdzību mazinātu studiju maksas ietekmi uz šiem studentiem. Kipra šajā kategorijā ir iekļauta tikai otrā cikla studiju maksas dēļ, jo pirmajā ciklā Kipras un ES studentiem studiju maksa nav jāmaksā. Šajā grupā ir arī Apvienotā Karaliste (Anglija, Velsa un Ziemeļīrija), kur būtisks sistēmas aspekts ir tas, ka studiju maksa ir jāmaksā tikai pēc augstākās izglītības iestādes absolvēšanas, kad absolventa ienākumi pārsniedz noteiktu ienākumu līmeni. Tātad faktiski studiju maksa tiek atmaksāta kā sava veida absolventa nodoklis, kas jāmaksā līdz aizdevums ir pilnībā atdots. Daļa no studiju maksas līdzekļiem šajā sistēmā tiek novirzīta atpakaļ sistēmā kā mērķauditorijai pielāgots studentu atbalsts.

Otrā valstu kategorija, kas ir daudz lielāka, proti, vairāk nekā puse analizēto nacionālo sistēmu, ir tāda, kur studiju maksu maksā studentu vairākums, bet stipendiju saņem mazākums. Lai gan šāda sistēma neizklausās sevišķi labvēlīga studentiem, ir jāpatur prātā tas, ka kopaina neatspoguļo studiju maksas līmeni un ietekmi uz dažādiem studējošo profiliem un budžetiem. Līdz ar to ir svarīgi atzīt, ka šajā kategorijā nepārprotami ir ietvertas valstis, kurās studiju maksa ir apzināti noteikta zema, tāda, ko var atļauties maksāt vairums studentu — dažkārt tā ir tikai neliela reģistrācijas maksa —, un studentu atbalsts ir īpaši pielāgots mērķa auditorijai. Kopumā var uzskatīt, ka šo valstu kategorija darbojas pēc “finanšu pārdales modeļa”, kam daudzas pazīmes sakrīt ar pirmās valstu kategorijas pazīmēm. Abos gadījumos sistēma nodrošina ienākumus, ko var izmantot, lai novirzītu līdzekļus tiem, kuriem tas ir visvairāk nepieciešams. Tomēr nevienā no sistēmām nav noteikta prasība, lai visi studiju maksas līdzekļi tiktu izlietoti studentu atbalstīšanai, tātad tos var izmantot arī citiem mērķiem, t. sk. augstākās izglītības pamatfinansējumam.

Trešais modelis starp studentiem, bez šaubām, būtu vispopulārākais. Tas paredz, ka studiju maksu maksā mazākums, bet stipendiju saņem vairākums. Šis modelis tiek lietots tikai septiņās valstīs — Dānijā, Maltā, Somijā, Zviedrijā, Apvienotajā Karalistē (Skotijā), Lihtenšteinā un Norvēģijā. Aplūkojot šo valstu ģeogrāfisko atrašanās vietu, ir redzams, ka to lielā mērā varētu uzskatīt par Ziemeļeiropas vai pat Ziemeļvalstu modeli, un galvenais tā ieviešanas nosacījums ir izteikta sabiedrības vienprātība par augstākās izglītības nozīmību un vērtību, līdz ar to ir arī gatavība atvēlēt ievērojamus līdzekļus studentu atbalstīšanai.

◆◆◆ 3.1.b attēls. Pirmajā un otrajā ciklā visbiežāk maksātā studiju maksa, 2009./10. ak. g.

Pirmajā ciklā visbiežāk maksātā studiju maksa

Avots: Eurydice

	Pirmais cikls	Otrais cikls
BE fr	559	559
BE de	326	:
BE nl	587	587
BG	668	668
CZ	28	28
DK	studiju maksas nav	studiju maksas nav
DE	187	187
EE	2037	2037
IE	1252	5007
EL	studiju maksas nav	3844
ES	763	1271
FR	147	198
IT	1039	:
CY	studiju maksas nav	6560
LV	1785	3885
LT	2646	3307
LU	:	:
HU	1968	2457
MT	470	1680
NL	1484	1484
AT	studiju maksas nav	studiju maksas nav
PL	69	69
PT	:	:
RO	2346	2346
SI	1916	2161
SK	15	15
FI	studiju maksas nav	studiju maksas nav
SE	studiju maksas nav	studiju maksas nav
UK (!)	3785	7393
UK-SCT	studiju maksas nav	3990
IS	271	271
LI	738	738
NO	studiju maksas nav	studiju maksas nav
TR	218	218

UK (!)= UK-ENG/WLS/NIR

Pēdējais modelis ir raksturīgs valstīm, kur gan studiju maksu maksā, gan stipendiju saņem studentu mazākums. Šajā grupā ietilpst piecas valstis (Vācija, Grieķija, Lietuva, Ungārija un Austrija), un tā ir pirmās grupas spoguļattēls. Var uzskatīt, ka valsts loma ir diezgan pasīva — tā nedz izmaksā stipendiju, nedz prasa studiju maksu. Vācija no pārējām minētajām valstīm izceļas ar to, ka studiju maksa ir atkarīga no ģeogrāfiskās atrašanās vietas, bet stipendija ir tikai viens no attīstītās studentu atbalsta sistēmas aspektiem. Kopš 2005. gada Konstitucionālās tiesas nolēmuma ir iespējams prasīt studiju maksu, un tagad

tā tiek prasīta 7 no 16 Vācijas rietumu daļas federālajām zemēm. Šajās federālajās zemēs studiju maksu maksā visi studenti, savukārt pārējās federālajās zemēs studentiem studiju maksa nav jāmaksā. Šī iemesla dēļ pilnīgu priekšstatu par Vāciju var iegūt tikai tad, ja tiek atspoguļotas šīs ievērojamās atšķirības starp dažādām federālajām zemēm. No visiem četriem modeļiem šis ir tas, kuram raksturīgi vismazākie centieni definēt un īstenot skaidru sociālā aspekta politiku, izmantojot studentu atbalsta sistēmu. Tomēr arī saistībā ar šo apgalvojumu būtu pamatīgi jāizvērtē arī citi jautājumi.

Ir interesanti aplūkot arī studiju maksas dažādību šajā kontinentā. 3.1.b attēlā ir redzama pirmajā un otrajā ciklā visbiežāk maksātā studiju maksa, un te parādās divas raksturīgākās iezīmes.

Pirmkārt, raugoties no studentu skatpunkta, atšķirības ir patiesi ievērojamas: sākot no tām valstīm, kur studiju maksa netiek prasīta nevienā ciklā (Dānija, Austrija, Somija, Zviedrija un Norvēģija), līdz tām valstīm, kur studiju maksa ir samērā maza, un beidzot ar vairākām valstīm, kur tipiskā studiju maksa ir ļoti liela.

Otrkārt, pārsteidzoši ir tas, ka, lai arī nacionālais studiju maksas līmenis abos ciklos parasti ir līdzīgs, otrā studiju cikla studentiem noteiktā maksa mēdz būt lielāka nekā pirmā cikla studentiem. Īpaši izteikta šī tendence ir tajās valstīs, kur tiek prasīta lielāka studiju maksa. Tātad, jo studiju maksa ir lielāka pirmajā ciklā, jo ticamāk, ka otrajā ciklā tā būs vēl lielāka. Dažās valstīs šī informācija var liecināt par to, ka sabiedrības atbildība par augstāko izglītību vairāk ir saistīta ar pirmā, nevis otrā cikla studijām.

3.2. Kas maksā studiju maksu?

3.2. attēlā ir redzami galvenie kritēriji, kas tiek izmantoti, lai noteiktu, kuriem studentiem ir jāmaksā studiju maksa. Izmantotās pieejas ir ļoti dažādas, un bieži tajās tiek apvienoti atšķirīgi elementi. Šajā attēlā ir iekļautas piecas galvenās kritēriju kategorijas, un tas attiecas uz savas valsts un ES studentiem. Uz trešo valstu studentiem var attiekties atšķirīgi studiju maksas noteikumi; informācija par to ir pieejama nacionālo sistēmu informācijas lapās.

Ir tikai trīs nacionālās sistēmas — Somijas, Zviedrijas un Norvēģijas —, kur studentiem studiju maksa nav jāmaksā. Īpaša situācija ir Apvienotajā Karalistē (Skotija), kur Skotijas un ES studentiem studiju maksa nav jāmaksā, bet studentiem no citām Apvienotās Karalistes daļām — ir. Dažkārt tiek uzskatīts, ka arī Dānijā studiju maksas nav, bet tas attiecas tikai uz pilna laika studentiem, bet ne uz nepilna laika studentiem. Līdzīgi ir Austrijā, kur kopumā ES studentiem studiju maksas nav, tomēr tiem, kuri minimālo studiju periodu pārsniedz par diviem semestriem, tā tomēr ir jāmaksā.

Otra galējība ir Beļģijā (vācu kopienā), Čehijā, Nīderlandē, Slovākijā, Slovēnijā, Apvienotajā Karalistē (Anglijā, Velsā un Ziemeļīrijā), Islandē, Lihtenšteinā un Turcijā, kur visiem studentiem ir jāmaksā studiju maksa un tāpēc nav vajadzīgi kritēriji, lai atšķirtu tos, kam studiju maksa ir jāmaksā, un tos, kam tas nav jādara. Turcijā, lai gan visi studenti maksā studiju maksu, ir kritēriji, kas atkarībā no studiju jomas nosaka, kāds ir maksas apmērs. Austrijā visiem, kam studiju maksa ir jāmaksā, tās apmērs ir vienāds, savukārt visās pārējās valstīs studiju maksa tiek maksāta, bet kritēriji tiek izmantoti, lai noteiktu, kuriem studentiem un/vai cik daudz ir jāmaksā.

Kritēriju kategorijas, kas tiek izmantotas, lai noteiktu, kuriem studentiem studiju maksa ir jāmaksā, nav savstarpēji izslēdzošas, un daudzās valstīs šie kritēriji tiek dažādi kombinēti. Visbiežāk kritēriji, kas tiek izmantoti, lai noteiktu, kuriem studentiem ir jāmaksā studiju maksa, ir saistīti nevis ar studentu iezīmēm (sociāli ekonomiskais statuss, akadēmiskās sekmes u. c.), bet gan ar izvēlēto studiju veidu, studiju programmas veidu vai studiju jomu. Šie kritēriji tiek izmantoti Beļģijā (franču un flāmu kopienā), Bulgārijā, Vācijā, Īrijā, Grieķijā, Spānijā, Kiprā, Latvijā, Lietuvā, Ungārijā, Maltā, Polijā, Rumānijā, Slovēnijā un Slovākijā. Šajā

valstu grupā tomēr ir iespējamās dažādas situācijas. Piemēram, Grieķijā studiju maksa tiek prasīta par otrā cikla, bet ne par pirmā cikla programmām. Vairākās citās valstīs, t. sk. Latvijā, Lietuvā un Ungārijā, mākslas un humanitāro zinātņu studenti maksā minimālo studiju maksu, turpretī veselības zinātņu studenti (medicīna un veterinārija) maksā maksimālo summu. Dānijā, Ungārijā, Maltā, Polijā, Slovēnijā un Slovākijā atšķirīgs studiju maksas režīms ir nepilna laika studentiem, kam studiju maksa ir jāmaksā regulārāk.

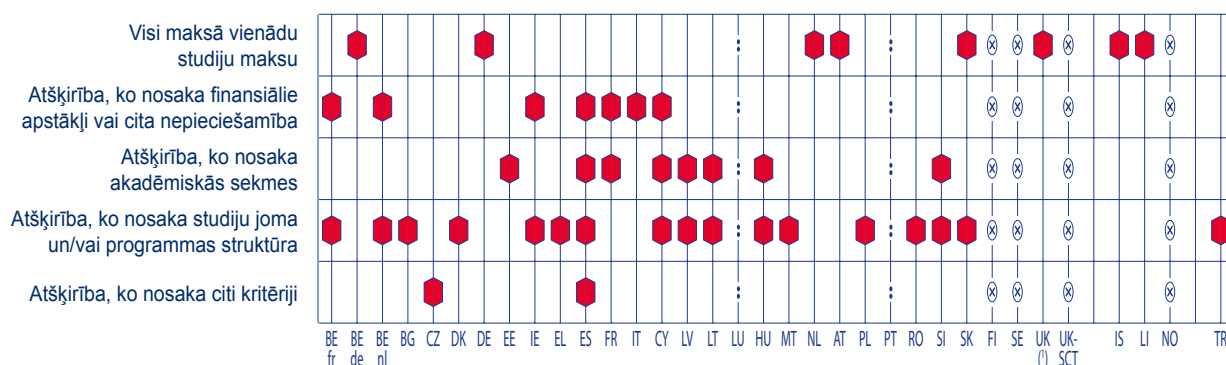
Sešās sistēmās — Beļģijā (franču un flāmu kopienā), Spānijā, Francijā, Itālijā un Kiprā — kritērijs, kas nosaka, vai studentam ir jāmaksā studiju maksa, ir finansiālie apsvērumi (studenta ekonomiskais stāvoklis).

Deviņās valstīs (Igaunijā, Spānijā, Francijā, Kiprā, Latvijā, Lietuvā, Ungārijā, Slovēnijā un Turcijā) kā kritērijs, lai noteiktu, kam studiju maksa ir jāmaksā un/vai kāds ir tās apmērs, tiek izmantotas akadēmiskās sekmes. Tātad interesanti, ka Francijā tiek apvienots gan finansiālais, gan izpildes kritērijs. Sākotnējais lēmums par to, vai studentam piešķirt stipendiju un atbrīvot viņu no studiju maksas, ir balstīts uz finansiālo kritēriju, bet, lai stipendiju varētu saņemt visā augstākās izglītības ieguves laikā, ir jābūt labām akadēmiskajām sekmēm.

Ir noderīgi aplūkot arī tās valstis, kur tiek izmantoti apvienoti kritēriji. Četrās valstīs (Latvijā, Lietuvā, Ungārijā un Slovēnijā) tiek kombinēti tie kritēriji, kas saistīti ar akadēmiskajām sekmēm, un tie kritēriji, kas saistīti ar studiju programmas veidu. Beļģija (franču un flāmu kopiena) ir vienīgā valsts, kur tiek kombinēti ar studentu ekonomiskajiem apstākļiem saistītie finansiālie kritēriji un studiju jomas kritēriji, savukārt Francijā finansiālie kritēriji tiek kombinēti ar akadēmiskajām sekmēm. Kiprā un Spānijā kritēriji tiek izmantoti visdaudzpusīgāk — finansiālie kritēriji tiek kombinēti gan ar akadēmisko sekmju, gan studiju programmas veida kritēriju. Tomēr Spānijā to, vai studentam ir jāmaksā studiju maksa, nosaka tikai ar ģimeni saistītie finansiālie kritēriji. Pārējie kritēriji tiek izmantoti, lai noteiktu studiju maksas apmēru.

Čehijā, Polijā un Slovākijā ir īpaša situācija, jo augstākās izglītības iestādes var pašas noteikt studiju maksu programmām, kuras tiek mācītas svešvalodā. Visos pārējos gadījumos studiju maksa aprobežojas ar uzņemšanas maksu un to studentu maksu, kuri paredzēto studiju ilgumu pārsniedz vairāk nekā par vienu akadēmisko gadu. Latvijā studiju maksa ir jāmaksā studentu lielākajai daļai, bet studiju maksa par kredītpunktu tajās programmās, kas tiek mācītas svešvalodā, parasti ir lielāka nekā tajās programmās, kuras tiek mācītas valsts valodā.

◆◆◆ 3.2. attēls. Kritēriji, kas tiek izmantoti studiju maksas noteikšanai pirmā un otrā cikla studentiem, 2009./10. ak. g.

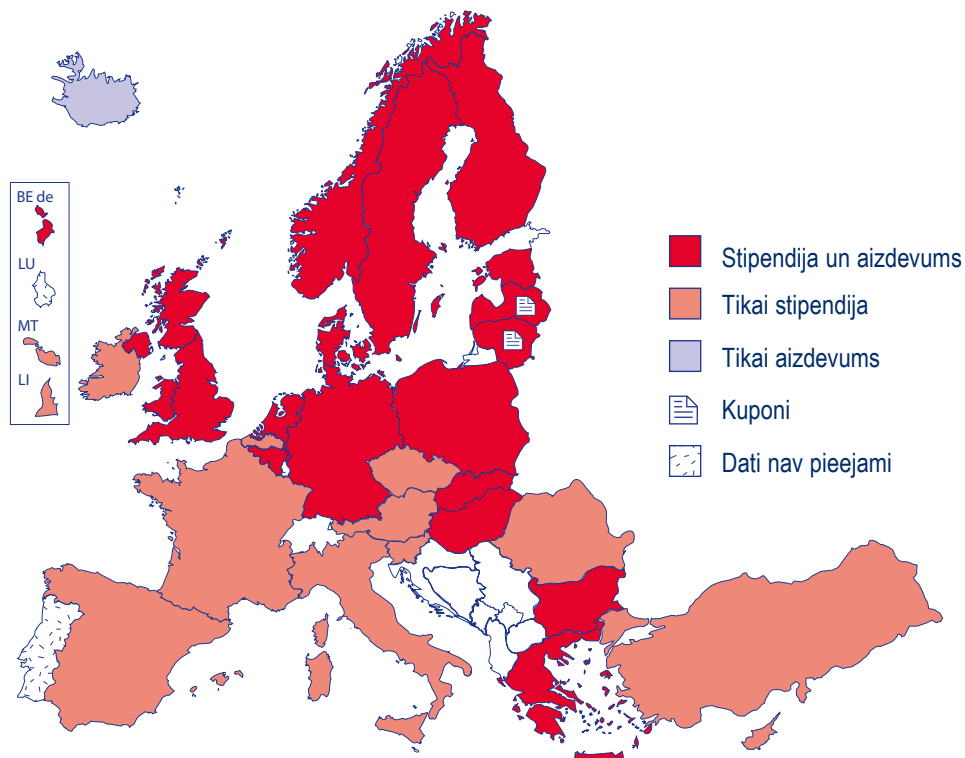
⊗ Studiju maksa nav jāmaksā

Avots: *Eurydice*

UK (¹) = UK-ENG/WLS/NIR

◆◆◆ 3.3. attēls. Galvenās studentu finansiālā atbalsta formas pirmajā un otrajā ciklā, 2009./10. ak. g.

Avots: Eurydice

3.3. Studentu finansiālais atbalsts

Pēc tam, kad ir aplūkota situācija saistībā ar studentiem prasīto studiju maksu, ir svarīgi to salīdzināt ar galvenajām studentu finansiālā atbalsta formām. 3.3. attēlā ir redzami studentu finansiālā atbalsta sistēmu svarīgākie aspekti. Tajā ir ietverti dati par finansiālo atbalstu augstākās izglītības pirmajā un otrajā ciklā, izņemot Apvienoto Karalisti, kur ir atspoguļoti dati tikai par pirmā cikla augstākās izglītības studentiem.

Pirmais pārsteigums ir to valstu skaits, kurās tiek kombinēta stipendija un aizdevums — tas ir raksturīgi Eiropas valstu lielākajai daļai. Daži stipendijas veidi ir praktiski universāli abos ciklos, un iespēja izmantot valsts garantētu studentu aizdevumu ir pieejama aptuveni divās trešdaļās Eiropas valstu, tomēr faktiskā aizdevuma izmantošanas intensitāte ir ļoti atšķirīga. Dažkārt aizdevuma pieprasījums ir saistīts ar studiju maksas apmēru. Piemēram, Francijā studiju maksa ir salīdzinoši maza un arī to studentu skaits, kuri ņem aizdevumu, ir ļoti mazs (0,1%). Turpretī Apvienotajā Karalistē (Anglijā, Velsā un Ziemeļīrijā) studiju maksa, salīdzinot ar citām Eiropas valstīm, ir samērā liela un ir arī ļoti daudz aizdevuma izmantošanas gadījumu. Islande ir vienīgā Eiropas valsts, kur studentu atbalsta sistēma ir saistīta tikai ar aizdevumu.

Arī jauktās sistēmās stipendijas un aizdevuma nozīmīgums dažādās valstīs ir būtiski atšķirīgs. Piemēram, Zviedrijā 70% studentu saņem valsts stipendiju, bet Īgānijā tādi ir tikai 15% studentu. Kā liecina nacionālās informācijas lapās redzamie dati, arī iespējamais stipendijas apmērs dažādās valstīs ļoti atšķiras. Piemēram, Īrijā stipendijas apmērs ir EUR 330–6355 par akadēmisko gadu atkarībā no studenta līdzekļiem, ģimenes lieluma un attāluma līdz izglītības iestādei, turklāt tie studenti, kas atbilst stipendijas saņemšanas nosacījumiem, tiek atbrīvoti arī no studiju maksas.

Atšķiras arī studentiem paredzētā atbalsta — stipendijas un aizdevuma — līdzsvars. Vācijā Federālais likums par atbalstu izglītībai (*Bafög*) paredz aizdevumu un stipendiju, kas parastā studiju kursa ilgumā automātiski tiek nodrošināti vienādās daļās. Pēc paredzētā atbalsta nodrošināšanas beigām var saņemt bankas aizdevumu kā palīdzību eksāmenu nokārtošanai viena gada laikā. Nīderlandē savukārt stipendijas piešķiršana ir atkarīga no studiju sekmēm. Ja studenti augstākās izglītības iestādē absolvē 10 gadu laikā no pirmā maksājuma, viņiem sniegtais atbalsts tiešām ir stipendija, bet, ja viņi šajā periodā neabsolvē, stipendija tiek pārveidota par procentaizdevumu. Apvienotajā Karalistē (Anglijā, Velsā un Ziemeļīrijā) studentu aizdevums ir jāatmaksā tikai pēc augstākās izglītības iegūšanas, kad ir sasniegts noteikts ienākumu līmenis. Ja tā nekad nenotiek, aizdevums nekad netiek atmaksāts un pēc 25 gadiem tas tiek norakstīts, t. i., aizdevums galu galā tiek segts no valsts līdzekļiem.

Dažās valstīs dažādos studiju ciklos studenti tiek atbalstīti atšķirīgi. Apvienotajā Karalistē valsts stipendija un aizdevums ir pieejami tikai pirmā cikla studentiem, savukārt Pētniecības padomes nodrošina noteiktu finansējumu otrā cikla studentiem uz konkurences pamata, un finansējums ir pieejams arī, lai apgūtu pedagoģiju, sociālo darbu un dažas veselības aprūpes profesijas.

Latvijā un Lietuvā, lai atlīdzinātu mācību izmaksas, tiek izmantoti arī valsts galvotā finansējuma kuponi (“vaučeri”). Šī pieeja augstākās izglītības finansēšanai Eiropā tiek izmantota ļoti reti (sal. *Salmi and Hauptman*, 2006, 28. lpp.). Pat šajās divās valstīs to izmantošana ir ierobežota. Latvijā tos izmanto tikai bezdarbniekiem, kas var iegūt grādu trīs gadu laikā. Lietuvā kuponi tiek izsniegti studentiem atkarībā no viņu nopelniem, kā arī lai apmierinātu pieprasījumu pēc īpašām, specializētām disciplīnām.

Saistība ir arī starp studentu atbalsta mehānisma veidu un to, vai atbalsta sniegšana ir saistīta ar sekmēm vai nepieciešamību. Finansiālā atbalsta nepieciešamība gandrīz vienmēr ir kritērijs, kas tiek ņemts vērā, piešķirot studentiem stipendiju (vienīgais izņēmums te ir Igaunija), taču aizdevumu izsniegšanā šis kritērijs netiek izmantots gandrīz nekad (izņēmums ir Beļģija (franču kopiena) un Polija).

3.4. Kas saņem studentu finansiālo atbalstu?

3.4. attēlā ir redzami galvenie kritēriji, pēc kuriem studentiem tiek piešķirta valsts stipendija. Filozofiskais jautājums, kas nosaka valstu izvēli, ir tas, kāda ir godīga studentu finansiālā atbalsta sistēma. Šajā ziņā ir jāņem vērā vairāki aspekti. Pirmkārt, vai pieejamie līdzekļi ir jāizplata pēc iespējas plašāk, kas vienlaikus mazina šāda atbalsta ietekmi? Vai arī līdzekļu laivas tiesa ir jāsaņem mazākumam, lai kādi arī nebūtu noteiktie kritēriji? Ja tiek nolemts, ka līdzekļi ir jānovirza mērķtiecīgi, lai palielinātu to ietekmi, kuriem studentiem atbalsts būtu jāpiešķir? Vai sociālā aspekta ziņā godīgāk un efektīvāk ir piešķirt atbalstu atkarībā no finansiālās nepieciešamības? Un kādā mērā ar finansiālo atbalstu būtu jāapbalvo tie, kam ir labas sekmes studijās? Vai šāds finansējums veicinātu sociālo nevienlīdzību, ja atbalsts tiktu piešķirts tiem studentiem, kam jau ir sociālas priekšrocības, uz to studentu rēķina, kam, iespējams, ir tāds pats potenciāls, bet kas nevar to attīstīt nelabvēlīga sociālā un finansiālā stāvokļa dēļ? Vai nu netiešās, vai tiešās diskusijās visām nacionālajām studentu atbalsta sistēmām ir jāpieņem noteikta nostāja šajos jautājumos.

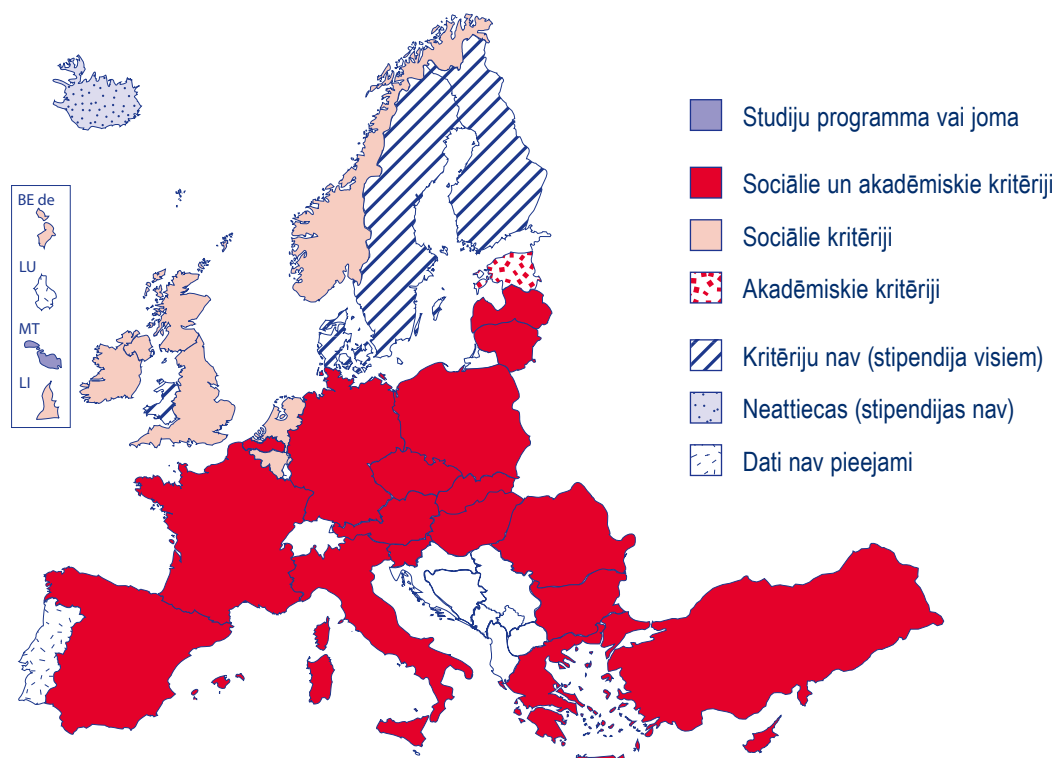
3.5. Stipendijas piešķiršanas kritēriji

Dānijā, Somijā, Zviedrijā un Apvienotajā Karalistē (Velsā) ir izstrādāta universāla stipendiju sistēma pilna laika studentiem, ja vien viņi atbilst noteiktām studiju sekmju pamatprasībām, tāpēc šajās valstīs kritēriji nav nepieciešami. Visās pārējās valstīs galvenais jautājums ir, vai stipendijas piešķiršanu nosaka finansiālā nepieciešamība (sociālā stipendija), akadēmiskās sekmes (akadēmiskā stipendija) vai arī abu kritēriju kombinācija.

Valstu lielākajā daļā šie divi kritēriji tiek kombinēti: dažas stipendijas tiek piešķirtas atkarībā no finansiālās nepieciešamības, bet citas — atkarībā no akadēmiskajām sekmēm. Igaunijā tiek kombinēts kritērijs, kas balstīts uz studiju programmu vai jomu, un nopelnu kritērijs. Grieķijā stipendiju sistēma pamatā ir atkarīga no akadēmisko nopelnu kritērija: studenti saņem stipendiju par izciliem eksāmenu rezultātiem neatkarīgi no viņu finansiālā stāvokļa, bet stipendijas apmērs ir atkarīgs arī no studentu finansiālā stāvokļa.

Neliela valstu grupa — Beļģija (franču kopiena), Īrija, Nīderlande, Somija, Apvienotā Karaliste un Lihtenšteina — piešķir stipendiju, pamatojoties tikai uz finansiālo nepieciešamību, lai gan dažos gadījumos vai nu stipendijas apmērs, vai tās pagarinājums uz visu studiju programmas laiku var būt atkarīgs no sekmīga akadēmiskā snieguma.

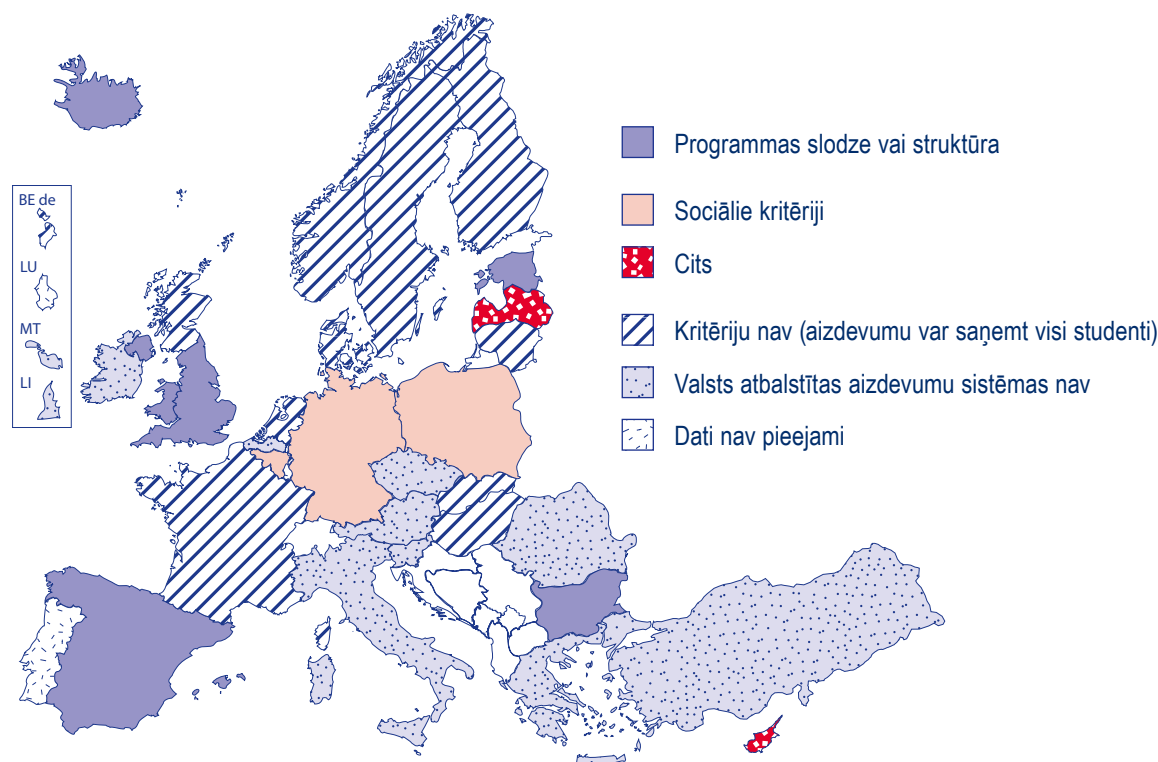
◆◆◆ 3.4. attēls. Stipendijas piešķiršanas kritēriji pirmajā un otrajā ciklā, 2009./10. ak. g.

Avots: Eurydice

◆◆◆ 3.5. attēls. Aizdevuma piešķiršanas kritēriji pirmajā un otrajā ciklā, 2009./10. ak. g.

Avots: Eurydice

3.6. Aizdevuma piešķiršanas kritēriji

Attiecībā uz studentu aizdevumu šajā pētījumā ir ņemtas vērā tikai valsts atbalstītās aizdevuma sistēmas, bet ne privāti aizdevumi, ko indivīdi var nokārtot ar banku. Šādas valsts atbalstītās studentu aizdevuma sistēmas pastāv aptuveni divās trešdaļās Eiropas valstu — 23 no analizētajām nacionālajām sistēmām —, bet 11 nacionālajās sistēmās finansiālā palīdzība izpaužas tikai kā stipendija.

Redzams, ka universālā stipendija ir pieejama tikai Dānijā un Zviedrijā, turpretim aizdevums visiem studentiem ir pieejams desmit nacionālajās sistēmās (Beļģijā (vācu kopienā), Dānijā, Francijā, Lietuvā, Ungārijā, Nīderlandē, Slovākijā, Somijā, Zviedrijā un Norvēģijā), lai gan Ungārijā tiem studentiem, kas ir vecāki par 40 gadiem, nav tiesību saņemt aizdevumu. Francijā studentu aizdevumu izmanto ļoti maz studentu.

Vācijā ir kompleksa aizdevumu sistēma. Visnozīmīgākais ir valsts aizdevums, ko paredz Federālais likums par atbalstu izglītībai (*BAföG*). Tas tiek piešķirts pēc nepieciešamības tikai pilna laika studentiem. *BAföG* bankas aizdevums (*BAföG-Bankdarlehen*) ar papildu nosacījumiem tiek piedāvāts arī pēc parastā *BAföG* atbalsta beigšanās. Ir pieejams arī “izglītības aizdevums” (*Bildungskredit*), kas nav atkarīgs no studenta līdzekļiem, un to var saņemt pilna laika studenti augstākā līmeņa studijās. Visbeidzot, ir arī *KfW* studentu aizdevums (*Studienkredit*), kas tiek piešķirts bez līdzekļu pārbaudes un ko var saņemt tikai pilna laika studenti. Visiem minētajiem aizdevumiem ir vecuma ierobežojums.

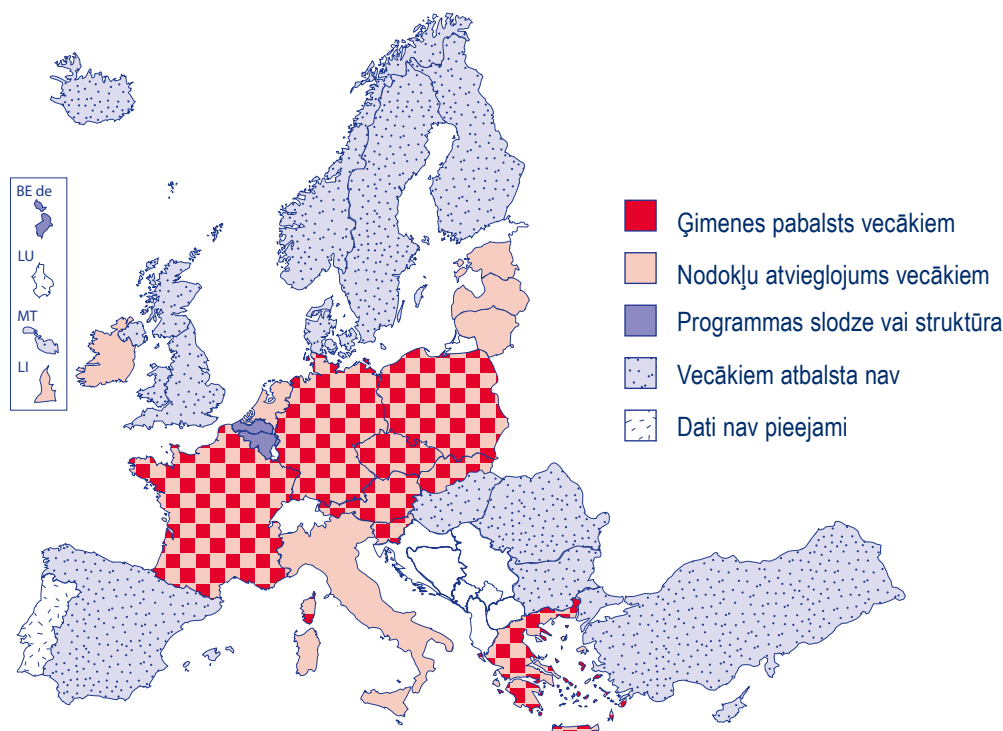
Nozīmīgu atšķirību starp stipendiju un aizdevumu atspoguļo konstatācija, ka attiecībā uz stipendijas piešķiršanu sociālie kritēriji ir būtiski visās nacionālajās sistēmās, izņemot divas, bet attiecībā uz aizdevumu sistēmu tie

tiek ņemti vērā tikai divās nacionālajās sistēmās (Beļģijā (franču kopienā) un Polijā). Tātad, ja līdzekļi tiek piedāvāti studentiem atmaksājama aizdevuma veidā, parasti tie ir pieejami plašākam studentu lokam.

Bulgārijā, Igaunijā, Spānijā, Apvienotajā Karalistē un Islandē tiesības uz aizdevumu ir atkarīgas no kritērijiem, kas saistīti ar studiju programmas veidu. Spānijā aizdevums tiek piešķirts tikai jaunu otrā cikla maģistra programmu apguvei, bet Apvienotajā Karalistē studentu aizdevuma sistēma ir paredzēta pirmā cikla studentiem. Igaunijā un Slovākijā studentu aizdevumu var saņemt tikai pilna laika studenti.

Īpašs gadījums ir Latvijā, kur valsts atbalsta tikai 20% no studentu aizdevuma sistēmā paredzētajiem aizdevumiem, un tie tiek piešķirti atkarībā no nopelniem. Lai saņemtu aizdevumu, ir nepieciešams galvotājs, kas ir jaunāks par 65 gadiem, kuram aizdevums jāatmaksā, ja studentam nav līdzekļu.

◆◆◆ 3.6. attēls. Nodokļu atvieglojums un citu veidu atbalsts vecākiem, 2009./10. ak. g.

Avots: Eurydice

3.7. Nodokļu atvieglojums un citu veidu atbalsts

Kaut arī, runājot par studentu atbalstu, vairums cilvēku uzreiz iedomājas stipendiju un aizdevumu, vairākās Eiropas valstīs nozīmīga loma ir arī nodokļu atvieglojumam un citiem finanšu piešķirumiem studentu vecākiem. Tas gan neattiecas uz tiem studentiem, kuri paši ir vecāki. 3.6. attēlā ir redzams, ka Eiropu var praktiski sadalīt uz pusēm: no vienas puses, tās valstis, kur vecāki saņem atbalstu, kamēr viņu bērni iegūst augstāko izglītību, un, no otras puses, valstis, kur vecāki šādu atbalstu nesaņem.

Deviņās valstīs (Beļģijā, Čehijā, Francijā, Vācijā, Grieķijā, Austrijā, Polijā, Slovēnijā un Slovākijā) vecākiem tiek nodrošināts gan nodokļu atvieglojums, gan citi finanšu piešķirumi. Citās septiņās valstīs (Igaunijā, Īrijā, Itālijā, Latvijā, Lietuvā, Nīderlandē un Lihtenšteinā) augstākās izglītības studentu vecāki arī saņem nodokļu atvieglojumu, bet nevar pieprasīt papildu finanšu piešķirumu. Tātad visās šajās valstīs nozīmīgs sistēmas aspekts ir lielāks atbalsts ģimenēm, nevis atsevišķiem studentiem.

Turpretim pārējās 16 sistēmās vecākiem nav paredzēts ne nodokļu atvieglojums, ne kāds cits finanšu piešķirums. Ziemeļvalstīs (Dānijā, Somijā, Zviedrijā, Islandē un Norvēģijā) šī situācija ir raksturīga kultūras izpratnei, proti, augstākā izglītība ir paredzēta neatkarīgiem pieaugušajiem studentiem. To var saistīt arī ar tipisko iestāšanās vecumu augstākās izglītības iestādē, kas Ziemeļvalstīs ir par vairākiem gadiem lielāks nekā citur Eiropā.

Tomēr Ziemeļvalstīs nekādā ziņā nav vienīgās, kur vecāki nesaņem nodokļu atvieglojumu vai finansiālu atbalstu. Tas raksturīgs arī divām no lielākajām ES dalībvalstīm (Spānijai un visām Apvienotās Karalistes daļām), vairākām Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīm (Bulgārijai, Ungārijai un Rumānijai), kā arī Kiprai, Maltai un Turcijai.

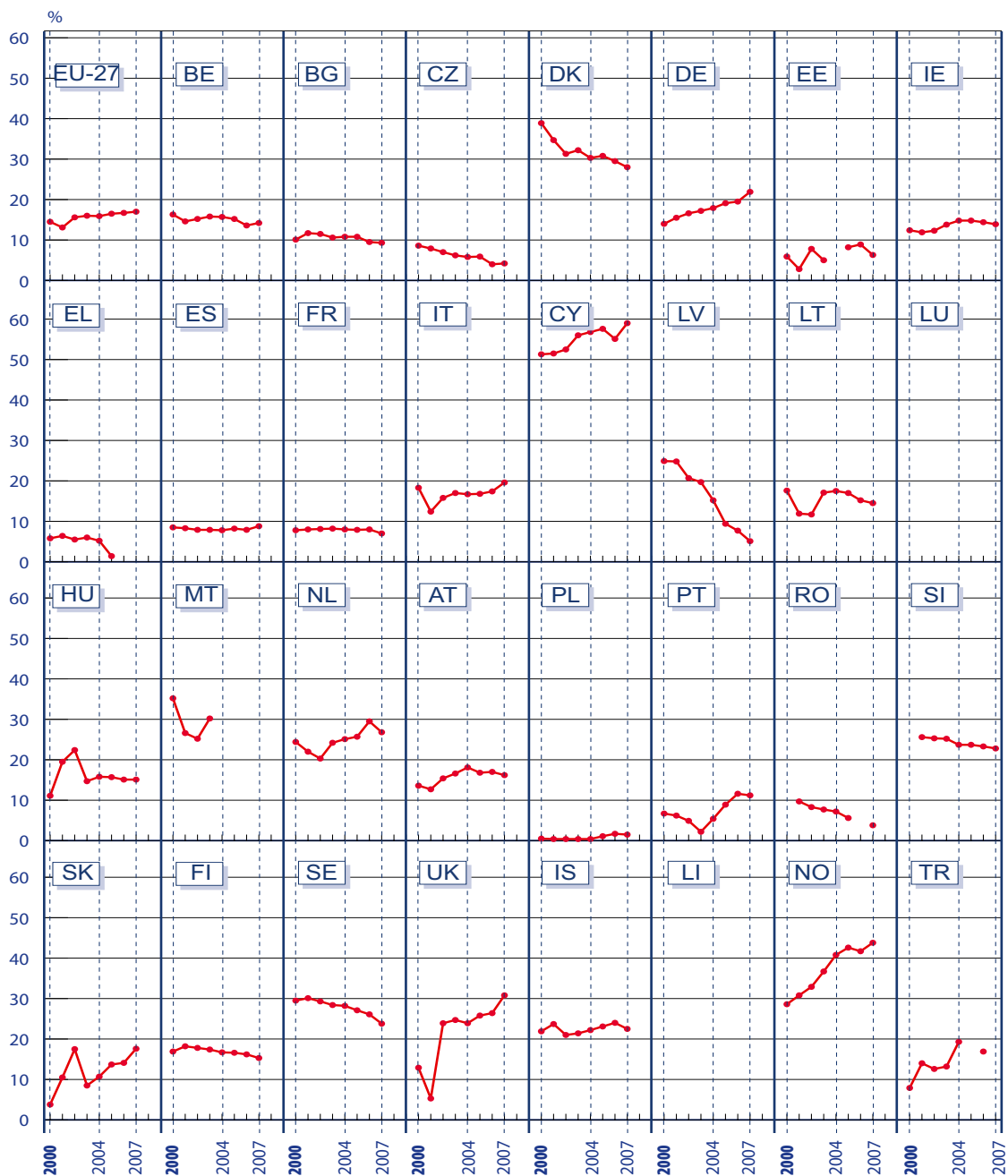
3.8. Studentu finansiālā atbalsta sistēmas finansēšana

Studentu atbalsta sistēmas kvalitāte un spēks ir tieši saistīti ar naudas apmēru, kas tai ir pieejams no valsts budžeta. 3.7. attēlā ir redzams, kā no 2000. gada līdz 2007. gadam Eiropas Savienībā un tās dalībvalstīs ir mainījies naudas apmērs (procentos no kopējā augstākajai izglītībai paredzētā budžeta), ko valstis publiskās finansiālās palīdzības formā izmaksā studentiem.

Kopumā studentu finansiālajai palīdzībai paredzētā finansējuma vidējais līmenis ES-27 valstīs ir mazliet palielinājies no 14,5% uz 17%, savukārt atsevišķām Eiropas valstīm raksturīgie modeļi un situācijas ir ļoti atšķirīgi. Var izšķirt trīs samērā proporcionālas valstu grupas. Pirmajā grupā ir tās valstis, kur studentu finansiālā atbalsta sistēmai piešķirtie līdzekļi ir ievērojami palielinājušies. Tās ir Vācija, Kipra, Ungārija, Portugāle, Slovākija, Apvienotā Karaliste, Norvēģija un Turcija. Otrajā valstu grupā ir tās valstis, kur no 2000. gada līdz 2007. gadam ieguldījums finansiālajā palīdzībā nav daudz mainījies. Tās ir Bulgārija, Igaunija, Īrija, Spānija, Francija, Itālija, Polija, Somija un Islande. Trešā grupa ir tās valstis, kurās redzama lejupejoša tendence, proti, Beļģija, Čehija, Dānija, Grieķija, Latvija, Lietuva, Rumānija, Slovēnija un Zviedrija.

Neatkarīgi no šīm trim tendencēm studentu finansiālajam atbalstam atvēlēto līdzekļu īpatsvars no augstākās izglītības budžeta ir ļoti atšķirīgs. Vislielākais tas ir Kiprā (59%), ko lielā mērā var izskaidrot ar ļoti lielo to studentu skaitu, kuri saņem atbalstu studijām ārpus valsts, bet vismazākais — Polijā (1,5%). Analizējot 2007. gadu, kas ir pēdējais gads, par kuru ir pieejami dati, un atceroties, ka finanšu krīze vēl nebija iestājusies, redzams, ka procentos no augstākās izglītības budžeta visvairāk studentu atbalsta sistēmā ieguldīja Kipra (59%), Norvēģija (43,8%), Apvienotā Karaliste (30,8%), Dānija (28%) un Nīderlande (26,8%). Vismazāk procentos no augstākās izglītības budžeta ieguldīja Polija (1,5%), Rumānija (3,8%), Čehija (4,2%), Latvija (5,1%) un Igaunija (6,3%). Lai gan šie rādītāji ir jāanalizē kopā ar augstākās izglītības budžeta lielumu, ir skaidrs, ka tie liecina par ievērojamām atšķirībām studentu atbalsta jomā Eiropā.

◆◆◆ 3.7. attēls. Studentiem paredzētās finansiālās palīdzības (stipendija un/vai aizdevums) īpatsvars no kopējiem valsts izdevumiem par augstāko izglītību, 2000.–2007. g.

Avots: Eurostat

Paskaidrojums

Studentu aizdevums grafikā parasti netiek iekļauts. Par 2000.–2007. gadu vairākās valstīs nav datu par studentu aizdevumiem no valsts līdzekļiem.

Piezīmes

Beļģija. Datus par izdevumiem nav ietverti dati par neatkarīgajām privātajām iestādēm un vācu kopienā.

Dānija un Islande. Izdevumi par pēcvēdējo izglītību (kas nav augstākā izglītība) daļēji ir iekļauti datos par augstāko izglītību.

Īrija, Spānija, Portugāle, Apvienotā Karaliste un Islande. Dati par izdevumiem par papildu pakalpojumiem nav pieejami.

Kipra. Ir iekļauti dati par finansiālo palīdzību studentiem, kuri studē ārzemēs.

Portugāle. Dati par izdevumiem vietējā un reģionālajā līmenī nav pieejami.

Slovākija. Izdevumi par *ISCED 5B* ir iekļauti datos par vidējās izglītības otro posmu.

Ir jāpiemin arī tās valstis, kur izmaiņas šajā periodā ir bijušas visdramatiskākās. Apvienotā Karaliste izceļas ar vislielāko pieaugumu: no 12,9 procentiem 2000. gadā līdz 30,8 procentiem 2007. gadā. Norvēģijā, kur jau 2000. gadā bija liels ieguldījuma īpatsvars (29%), tas palielinājās par 15% un sasniedza 44%. Dānijā — pretstatā Norvēģijai — 2000. gadā ieguldījuma īpatsvars bija 39%, bet 2007. gadā — 28%. Tomēr dramatiskākais finansējuma samazinājums bija Latvijā — no 24,9 procentiem 2000. gadā līdz 5,1 procentam 2007. gadā. Tā kā vēlāk Latvijā finanšu un ekonomikas krīzes ietekmē tika veikts vislielākais augstākās izglītības budžeta samazinājums (sk. 2. nodaļu), šī iepriekš notikusī studentu atbalsta finansējuma samazināšana bija ļoti nozīmīga. Čehijā šīs desmitgades pirmajos septiņos gados augstākās izglītības budžets tika samazināts “tikai” par 4,4%, tas tika veikts no zema izejas punkta — 8,6 procentiem 2000. gadā, tāpēc arī šis samazinājums ir ļoti nozīmīgs un tam var būt bijusi liela ietekme.

Ir redzams, ka šajā nodaļā ietvertā informācija par studentiem pieejamā finansiālā atbalsta veidiem ir jāaplūko saistībā ar šī finansējuma līmeni un to, cik efektīva ir finansējuma novirzīšana mērķa grupām.

Šī informācija izvirza sevišķi svarīgu jautājumu: kādam ir jābūt finansējuma līmenim, lai sistēmu varētu uzskatīt par optimālu, un kad var uzskatīt, ka finansiālā atbalsta sistēmas finansējums ir kritiski nepietiekams? Šis pētījums uz to nespēj atbildēt, tomēr šajā nodaļā atspoguļotā situācija liecina, ka finansiālā atbalsta sistēmu dažādība Eiropas valstīs, iespējams, ir nepietiekami atzīta un ka šīm dažādajām nacionālajām situācijām, domājams, būs ļoti liela ietekme — dažkārt pozitīva un dažkārt negatīva — uz augstākās izglītības sistēmu izpildi.

GALVENIE JAUTĀJUMI

Konteksts

Šajā ziņojumā ir detalizēti aplūkots augstākās izglītības sociālais aspekts. Lai gan daudziem šis jēdziens ir diezgan neskaidrs, pēdējos gados līdz ar strauju augstākās izglītības pārveidošanos tam tiek pievērsta aizvien lielāka uzmanība politikas debatēs gan Eiropas, gan nacionālajā mērogā. Būtībā sociālais aspekts nozīmē augstākās izglītības pieejamības uzlabošanu pēc iespējas lielākam iedzīvotāju lokam.

Viena no nozīmīgākajām tendencēm Eiropas augstākajā izglītībā pēdējās desmitgades laikā ir bijusi sektora pastāvīgā paplašināšanās ar studentu skaita pieaugumu vidēji par 25 %. Šī augstākās izglītības kļūšana par masveida izglītību ir globāla parādība, kas saistīta ar virzību uz zināšanu sabiedrību, un Eiropai tā uzdod jaunus uzdevumus. Šie uzdevumi ir atzīti Eiropas Savienības modernizācijas programmā. Eiropas Komisija uzsver nepieciešamību reformēt Eiropas augstākās izglītības sistēmas, lai strauji mainīgajā zināšanu sabiedrībā un ekonomikā iedzīvotājus varētu apmācīt un pārkvalificēt efektīvāk. Par vienu no galvenajiem turpmākās rīcības pīlāriem ir atzīts sociālais aspekts un finansējums. Tas saskan ar uzmanību, kas sociālajam aspektam ir veltīta Boloņas procesā, kurā plaša politikas darbības joma ir saistīta ar starpvaldību apņemšanos palielināt studentu skaitu.

Demokratizācija

Reaģējot uz sociālajām tendencēm, augstākās izglītības ministri ir uzsvēruši, ka ir būtiski, lai “studentu kopums, kas uzsāk, piedalās un sekmīgi pabeidz augstākās izglītības studijas, pilnībā atspoguļotu iedzīvotāju daudzveidību” (*London Communiqué, 2007, 5. lpp.*). Viņi uzsver arī to, ka “ir būtiski, lai studentiem tiktu nodrošinātas iespējas pabeigt studijas bez to sociālās vai ekonomiskās izcelšanās radītiem šķēršļiem” (*London Communiqué, 2007, 5. lpp.*). Šajā ziņojumā ir pieņemta šī sociālā aspekta izpratne un ir pētīts, ko Eiropas valstis dara, lai šo redzējumu padarītu par realitāti.

Gandrīz visas valstis apgalvo, ka dalības uzlabošana un paplašināšana augstākajā izglītībā ir svarīgs politikas mērķis. Tomēr tā nav Eiropas valstu pirmā prioritāte, jo kā būtiskākais politikas jautājums konsekvēnti tiek minēta augstākās izglītības kvalitātes uzlabošana.

Lai gan abi jautājumi — dalības paplašināšana un kvalitātes uzlabošana — būtu jāuzskata par to pašu vispārējo pārmaiņu diviem aspektiem, kuras jāīsteno visās nacionālajās augstākās izglītības sistēmās, ir maz fakts, kas liecinātu par to, ka debates par kvalitāti valstīs tiktu saistītas ar sociālo aspektu. Šī sašķeltā izpratne rada bažas par iespējami nesaskaņotu politikas pieeju izveidi nākotnē.

Makrolīmeņa finansēšanas tendences

Jau pirms finanšu un ekonomikas krīzes un tās radītā spiediena uz valsts budžetu augstākās izglītības finansējums atpalika no dalības tendencēm augstākajā izglītībā. Pirms 2008. gada studentu īpatsvars strauji pieauga, bet finansējums procentos no IKP palika nemainīgs, turklāt vairākās valstīs nacionālais augstākās izglītības budžets pirms 2008. gada tika samazināts.

Kopš 2008. gada finansēšanas tendences ir bijušas atšķirīgas. Kamēr dažās sistēmās ir īstenots (vai tiks īstenots) ļoti ievērojams līdzekļu samazinājums, vairākās citās Eiropas valstīs, t. sk. tajās, kas ir piedzīvojušas nopietnas ekonomiskās grūtības, ir pieņemts stimulu kopums, kas paredz augstākās izglītības sistēmas atbalsta pasākumus. Tā kā darba tirgū ir nemitīgs pieprasījums pēc augsti kvalificēta darbaspēka, šī otrā stratēģija ekonomikas krīzes ilgtermiņa seku novēršanā varētu izrādīties veiksmīgāka.

Augstākās izglītības iestāžu finansēšana

Valstu lielākajā daļā augstākās izglītības finansēšanai pārsvarā tiek izmantots viens vai divi galvenie finansēšanas mehānismi, tādi kā uz ieguldījumu balstīta finansēšana (piem., atkarībā no pedagogu vai studentu skaita), vienošanās piešķirums, mērķfinansējums vai uz izpildi balstīti mehānismi. Zīmīgi, ka šie galvenie finansēšanas mehānismi reti tiek izmantoti tikai sociālā aspekta mērķu īstenošanai. Tā vietā daudzās valstīs ir maznozīmīgāki finansēšanas plāni, kuros tiek ņemti vērā noteikti sociālā aspekta rādītāji.

Kaut arī politiskajos apgalvojumos sociālais aspekts tiek izcelts, kopumā ne vien politikas vispārīgajos dokumentos, bet arī augstākās izglītības iestāžu publiskās finansēšanas mehānismos daudz vairāk tiek uzsvērti citi mērķi, īpaši mācīšanas un pētniecības kvalitāte un sistēmu efektivitāte. Tā dēļ ir grūti iegūt skaidrus pierādījumus tam, ka nacionālās augstākās izglītības iestāžu finansēšanas sistēmas ir orientētas uz sociālā aspekta politikas mērķa — dalības paplašināšanas — atbalstīšanu un stimulēšanu.

Demogrāfiskās tendences

Demogrāfija Eiropas valstīs ietekmēs lielā mērā, bet dažādās kontinenta daļās šī ietekme izpaudīsies atšķirīgi.

Demogrāfiskā lejupslīde 18–34 gadus veco iedzīvotāju grupā no 2010. gada līdz 2025. gadam ievērojami ietekmēs Centrāleiropas, Austrumeiropas un Dienvideiropas valstis. Turpretī dažās Ziemeļeiropas valstīs jauniešu skaita ziņā ir paredzamas pozitīvas pārmaiņas.

Demogrāfisko izmaiņu ietekme uz politikas attīstību var būt divējāda. Pirmkārt, lai izvairītos no ievērojamas izglītoto absolventu skaita samazināšanās, augstākās izglītības piedāvājums ir jāpaplašina un jādara pieejams jauniem potenciālajiem studentiem; tas panākams, atjaunojot atbalstu mūžizglītībai un pievēršot lielāku uzmanību studentu kopuma dažādošanai. Šajā ziņā pārskatā redzams, ka daudzas no tām valstīm, kur pieejamības paplašināšana nepietiekami pārstāvētajām grupām un pieaugušajiem būs nepieciešama visātrāk, ir valstis, kur šādi pasākumi, kas paredzēti augstākās izglītības sistēmu atvēršanai “netradicionāliem” studentiem, pašlaik ir izstrādāti vismazāk. Otrkārt, šīs demogrāfiskās tendences liecina par to, ka ir jāveic kapacitātes un finansējuma pielāgošana.

Pozitīvi ir tas, ka vairums Eiropas valstu ziņo, ka demogrāfiskās tendences un prognozes tiek ņemtas vērā kapacitātes palielināšanas un finansēšanas stratēģiskajā plānošanā vidējā termiņā un ilgtermiņā, bet to, vai sistēmas spēs pietiekami pielāgoties šīm strauji nākošajām izmaiņām, rādīs nākotne.

Sociālā aspekta stiprināšanas pasākumi

Daudzās valstīs tiek īstenoti īpaši pasākumi, lai palīdzētu konkrētām grupām, balstoties uz tādiem faktoriem kā sociāli ekonomiskais statuss, dzimums, invaliditāte un etniskā izcelsme, lai gan reti tas ir starp augstākās izglītības politikas galvenajiem jautājumiem. Parasti šie pasākumi ir studiju vietu rezervēšana šo grupu locekļiem, konkrētām grupām paredzētas informācijas programmas, kā arī mērķa auditorijai pielāgoti karjeras atbalsta pakalpojumi. Dažas valstis īsteno šos pasākumus, lai palielinātu nepietiekami pārstāvēto grupu dalību, bet citas cenšas palielināt un paplašināt vispārējo dalību augstākajā izglītībā. Šī otrā valstu grupa cer, ka vispārēja izglītības pieejamība uzlabos piekļuvi arī sociāli neaizsargātajām grupām.

Tikai mazliet vairāk nekā puse no *Eurydice* dalībvalstīm ir izveidojušas alternatīvus piekļuves veidus augstākajai izglītībai, bet piecpadsmiit nacionālajās sistēmās tādi nav paredzēti. Turklāt diezgan daudzās

Šajās sistēmās, kurās nav alternatīva piekļuves veida augstākajai izglītībai, trūkst arī noteikumu par neformālās un ikdienējās izglītības atzīšanu. Tajās valstīs, kur sistēmai ir raksturīga iepriekš iegūtās izglītības atzīšana, augstākās izglītības iestādēm visbiežāk ir autonomija atzīšanas kārtības un kritēriju noteikšanā.

Mērķa noteikšana un uzraudzība

Dažās valstīs tiek noteikti publiskie kritēriji vai mērķi, kas saistīti ar nepietiekami pārstāvēto grupu dalību augstākajā izglītībā, tomēr šī prakse nav izplatīta.

Dalības palielināšanai un paplašināšanai veikto pasākumu ietekmi Eiropas mērogā noteikt ir grūti, jo valstīs tiek ne vien kombinēti dažādi pasākumi, bet arī uzraudzīti dažādi studentu kopuma sastāva aspekti. Mazliet vairāk nekā pusē valstu augstākās izglītības iestādēm ir jāsniedz informācija par absolventu īpatsvaru, tomēr tikai piecās valstīs šie dati ir publiski pieejami.

Kopumā sociālā aspekta uzraudzības sistēmas vēl ir lielā mērā jāpilnveido.

Studiju maksa un studentu atbalsts

Šajā ziņojumā ir sniegts plašs, salīdzinošs pārskats par studentu atbalsta un studiju maksas sistēmu struktūru. Sīkāka informācija par maksas un atbalsta sistēmām ir pieejama nacionālās informācijas lapās.

Studiju maksa un studentu atbalsts ļoti lielā mērā ietekmē daudzus sociālā aspekta faktoros. Sevišķi liela ietekme uz nepietiekami pārstāvēto grupu vēlmi sākt augstākās izglītības studijas var būt studentu atbalsta nodrošinājumam un studentu pienākumam maksāt studiju maksu. Studiju maksa no studijām vairāk var atturēt maznodrošināto un sociāli neaizsargāto grupu pārstāvjus nekā tos, kas ir turīgāki un atrodas labvēlīgākā stāvoklī, bet atbalsta mehānismi var to efektīvi līdzsvarot. Šī iemesla dēļ maksas un atbalsta līdzsvars, kā arī jautājums par to, kā visefektīvāk novirzīt līdzekļus, ir kritiski svarīgi augstākās izglītības politikas izstrādē. Tomēr indivīda lēmums par augstākās izglītības ieguvu ir atkarīgs no daudziem faktoriem, t. sk. no iepriekšējām izglītības iespējām un sociālajiem nosacījumiem, kas nav izprotami no šajā ziņojumā iekļautās informācijas.

Finansiālā atbalsta sistēmu dažādība Eiropas valstīs, iespējams, nav pietiekami atzīta. Šīm dažādajām nacionālajām situācijām, domājams, būs ļoti liela ietekme — vai nu pozitīva, vai negatīva — uz to, vai augstākās izglītības sistēmas spēs daudziem iedzīvotājiem nodrošināt iespēju gūt labumu no šādas pieredzes. Līdz ar to studiju maksas un studentu atbalsta sistēmai ir arī liela ietekme uz augstākās izglītības sistēmu izpildi.

Situācijas Eiropas valstīs ir dažādas: no tādas, kad studiju maksa nav jāmaksā nevienam studentam, līdz tādai, kad tā ir jāmaksā visiem; no tādas, kad atbalstu saņem visi studenti, līdz tādai, kad to saņem tikai nedaudzi. Arī studiju maksas un studentu atbalsta apmērs var būt ļoti dažāds. Studiju maksas un studentu atbalsta sistēmu dažādība ir vispārsteidzošākā Eiropas augstākās izglītības pazīme.

Vairumā valstu studentiem studiju maksa ir jāmaksā, bet tiek izmantoti dažādi kritēriji, lai noteiktu, kuriem studentiem un/vai cik liela summa ir jāmaksā. Šādi kritēriji visbiežāk ir saistīti ar izvēlēto studiju veidu, studiju programmas veidu vai studiju jomu, bet tie var būt saistīti arī ar studentu iezīmēm, vai abas pieejas var tikt kombinētas.

Daudzās Eiropas valstīs tiek kombinēta stipendija un aizdevums, tomēr arī stipendijas un aizdevuma relatīvais nozīmīgums jauktās sistēmās ir būtiski atšķirīgs. Stipendija reti tiek piešķirta visiem, un tā tiek maksāta

atkarībā no finansiālās nepieciešamības, akadēmiskajām sekmēm vai no abu kritēriju kombinācijas. Valsts atbalstīta studentu aizdevuma sistēma pastāv aptuveni divās trešdaļās Eiropas valstu. Islande ir vienīgā valsts, kur publiskais atbalsts studentiem tiek piedāvāts tikai kā aizdevums.

Attiecībā uz netiešo atbalstu situācija ir vēl daudzveidīgāka, un tā ir cieši saistīta ar valstu vispārējās sociālās politikas pieeju. Deviņās valstīs tiek piešķirts nodokļu atvieglojums vecākiem un ģimenes pabalsts. Citās septiņās valstīs nodokļu atvieglojums vecākiem ir vienīgais studentu netiešā atbalsta mehānisms. Sešpadsmit sistēmās vecākiem nav paredzēts ne nodokļu atvieglojums, ne kāds cits finanšu piešķirums.

Vispārējie secinājumi

Kopumā šis ziņojums liecina, ka valstis ir centušās iet kopsolī ar pēdējos gados augstākās izglītības sistēmās notikušajām pārmaiņām. Sociālais aspekts nav kļuvis par nozīmīgu augstākās izglītības politikas noteicēju, bet valstu lielākajā daļā tiek īstenoti vairāki īpaši pasākumi, lai novērstu atsevišķu grupu nepietiekamo pārstāvību.

Izskatās, ka pēc politiskiem paziņojumiem ne vienmēr nāk atbilstoši pasākumi, līdzekļi to īstenošanai vai uzraudzības mehānismi to ietekmes noteikšanai. Laikmetā, kad mūžizglītība kļūst par nepieciešamību, lai darbaspēks varētu konkurēt globālajā tirgū, tradicionālo pieeju saglabāšana studentu uzņemšanā, izglītības atzīšanā un tās iegūšanā var būt ļoti riskanta stratēģija.

Lai gan salīdzinošo labklājību pirms 2008. gada savā ziņā var uzskatīt par laiku, kad tika pazaudēta iespēja investēt augstākās izglītības sektorā, kas noteiks turpmāko sociālo un ekonomisko attīstību, nepietiekamas un neefektīvas investīcijas augstākajā izglītībā tagad var kļūt par ievērojamu šķērslī ceļā uz sociālo atveseļošanu un panākumiem.

Steidzami ir nepieciešami efektīvāki un saskaņotāki sociālā aspekta jautājumu risinājumi gan ES, gan nacionālajā mērogā.

NACIONĀLĀS STUDIJU MAKSAS UN STUDENTU ATBALSTA SISTĒMAS, 2009./10. AK. G.

Nacionālo sistēmu informācijas lapu ceļvedis

Vispārīgā informācija

Nacionālo sistēmu informācijas lapas dod priekšstatu par **valstu** studiju maksas un studentu atbalsta sistēmām. Diagrammā ir atspoguļotas sistēmas **galvenās iezīmes**, bet tekstā papildus sniegti **būtiskie dati**, kas lasītājam ļauj gūt vispārēju izpratni. Informācija attiecas uz valsts vai subsidētajām privātajām augstākās izglītības iestādēm, bet **neattiecas uz privātajām augstākās izglītības iestādēm**. Informācija ir sniegta tikai par pirmā un otrā cikla studentiem; dati par doktorantu studiju maksu un atbalsta pasākumiem šeit nav iekļauti. Nav iekļauta arī informācija par subsidēto dzīvesvietu, transportu un ēdnīcām.

Diagramma

- Studiju maksa attiecas **gan uz nepilna laika, gan uz pilna laika studentiem**, un tā ir **attēlota** atbilstoši **pirktpējas standartam (PPS)** noteiktā gadā ⁽⁹⁾. Tādējādi dažādu valstu diagrammās izdevumi ir salīdzināmi. Jāņem vērā, ka **tekstā** visas izmaksas ir izteiktas **nacionālajā valūtā**. Studiju maksā ir ietvertas visas studentu segtās izmaksas, t. sk. reģistrācijas, imatrikulācijas un sertifikācijas izmaksas, bet nav ietverti maksājumi studentu apvienībām.
- Starptautisko studentu (t. i., studenti, kas nenāk no ES, EBTA vai EEZ valstīm, atkarībā no katras valsts definīcijas) studiju maksa diagrammā **nav** iekļauta.
- Studiju maksa pirmajā un otrajā ciklā diagrammā ir attēlota atsevišķi.
- Stipendiju veidā piešķirtais atbalsts ir iedalīts sociālajā stipendijā un akadēmiskajā stipendijā. Tas atspoguļo situāciju valstu lielākajā daļā.
- Diagrammā ir ietverti trīs iespējamie studentu atbalsta sistēmas elementi, kas parādās tikai tad, ja tie ir starp **galvenajām iezīmēm**. Tie ir:
 - i) **aizdevums**: šis elements ir redzams, ja darbojas nacionālā studentu aizdevuma sistēma **un** studentu aizdevumu izmanto vairāk nekā 5 % studentu;
 - ii) **nodokļu atvieglojums vecākiem**: šis elements ir redzams, ja augstākās izglītības studentu vecākiem ir paredzēti nodokļu atvieglojumi;
 - iii) **ģimenes pabalsts**: šis elements ir redzams, ja augstākās izglītības studentu vecāki saņem ģimenes pabalstu.
- Diagrammā ir norādīts studiju maksas un stipendijas minimālais, parastais un maksimālais apmērs, kas izteikts **PPS**.

⁽⁹⁾ Informāciju par nacionālās valūtas konvertēšanu **PPS** skatīt tabulā šīs sadaļas beigās.

Teksts

Studiju maksa

Šajā sadaļā ir aprakstītas katras valsts studiju maksas sistēmas galvenās iezīmes, kas izteiktas nacionālajā valūtā.

Studentu atbalsts

Šajā sadaļā ir sniegts pārskats par studentu atbalsta sistēmu katrā valstī. Tajā ir aplūkota **stipendija, aizdevums, nodokļu atvieglojums vecākiem un ģimenes pabalsts**.

Sadaļas nolūks ir izskaidrot šo elementu mijiedarbību nacionālajā sistēmā un izskaidrot diagrammu. Teksts palīdz lasītājam izprast sistēmas galvenos mehānismus. Tas var nozīmēt, ka daži īpaši atbalsta pasākumi aprakstā nav iekļauti.

Stipendija ir izteikta nacionālajā valūtā un ir iedalīta sociālajā stipendijā un akadēmiskajā stipendijā. Šajā kategorijā ir ietverts jebkurš valsts finansiālais atbalsts, kas nav jāatmaksā. Stipendija par studijām ārzemēs (t. i., mobilitātes stipendija) te nav iekļauta.

Par **aizdevumu** šajā sadaļā ir norādīts, vai pastāv studentu aizdevuma sistēma un cik liels studentu īpatsvars aizdevumu izmanto.

Nodokļu atvieglojums vecākiem ir jebkurš nodokļu atvieglojums, kas tiek piešķirts vecākiem, kuru bērns iegūst augstāko izglītību. Sadaļā ir sniegta informācija par nodokļu atvieglojuma apmēru, par tā pieprasīšanas veidu un par to, kam ir tiesības to pieprasīt.

Par **ģimenes pabalstu** ir sniegta informācija par tā apmēru un nozīmīgumu kopējā valsts studentu atbalsta sistēmā.

Plānotās reformas

Šajā sadaļā ir sniegta īsa informācija par visām plānotajām reformām, kuras ievērojami mainīs valsts studiju maksas un studentu atbalsta sistēmu. Tiesiskā regulējuma **reformas** aprobežojas ar konkrētiem pasākumiem, par kuriem **lēmums jau tiek pieņemts**.

Pirktpējas standarta aprēķins, 2009. gads

ES-27	1	EL	0,94311	HU	170,111	SK	0,675267
BE	1,14887	ES	0,944109	MT	0,744156	FI	1,20762
BG	0,868238	FR	1,16454	NL	1,12533	SE	11,8628
CZ	17,9382	IT	1,03345	AT	1,12125	UK	0,852114
DK	10,5604	CY	0,914611	PL	2,46905	IS	169,575
DE	1,06916	LV	0,476175	PT	0,839641	LI (CH) *	2,03173
EE	10,8005	LT	2,13163	RO	2,13458	NO	11,741
IE	1,19827	LU	1,19716	SI	0,835268	TR	1,23631

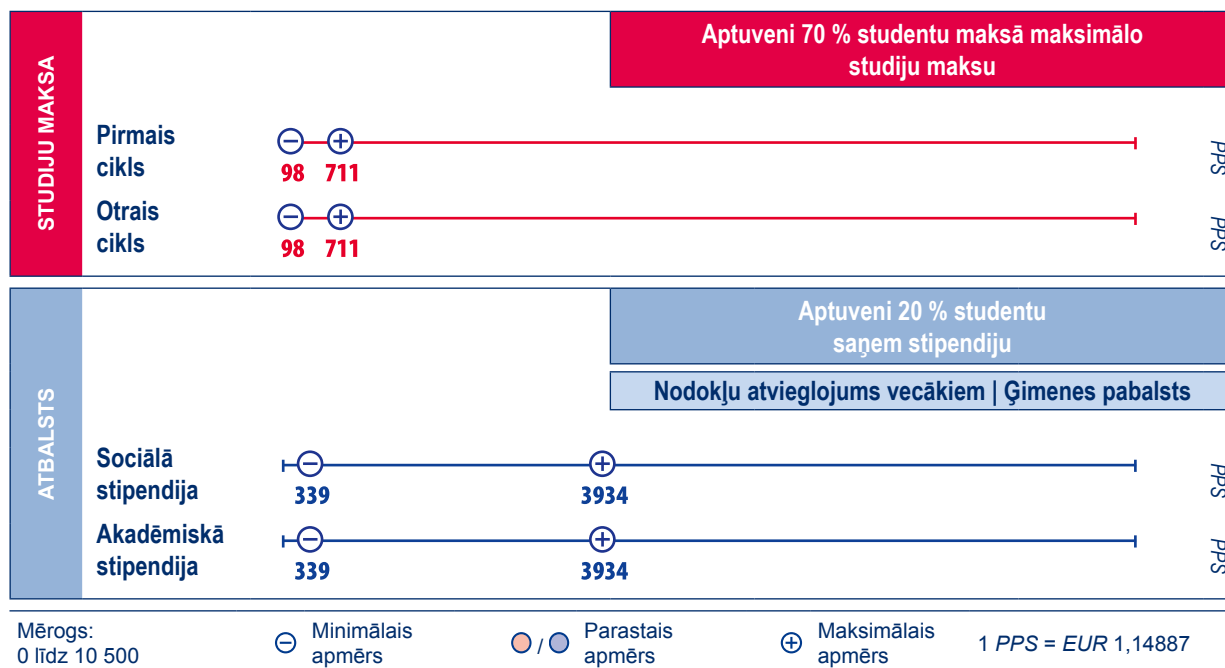
* Lihtenšteinai ir izmantots Šveices konvertācijas koeficients.

Valstu saraksts

Beļģija — franču kopiena	63
Beļģija — vācu kopiena	63
Beļģija — flāmu kopiena	65
Bulgārija	66
Čehija	67
Dānija	68
Vācija	69
Igaunija	70
Īrija	71
Grieķija	72
Spānija	73
Francija	74
Itālija	75
Kipra	76
Latvija	77
Lietuva	78
Ungārija	79
Malta	80
Nīderlande	81
Austrija	82
Polija	83
Rumānija	84
Slovēnija	85
Slovākija	86
Somija	87
Zviedrija	88
Apvienotā Karaliste — Anglija, Velsa un Ziemeļīrija . .	89
Apvienotā Karaliste — Skotija	90
Islande	91
Lihtenšteina	92
Norvēģija	93
Turcija	94

BEĻĢIJA — FRANČU KOPIENA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

- Studiju maksas ierobežojumu nosaka Beļģijas franču kopienas valdība. Studiju maksas apmērs ir atkarīgs no studenta finansiālā stāvokļa. Maksimālais studiju maksas apmērs ir EUR 817, vidējais — EUR 487 (studentiem, kas nesaņem stipendiju, bet tiek uzskatīti par “dzīvojošiem pieticīgos apstākļos”), bet minimālais studiju maksas apmērs ir EUR 113 (tiem, kas saņem stipendiju).

Atbalsts

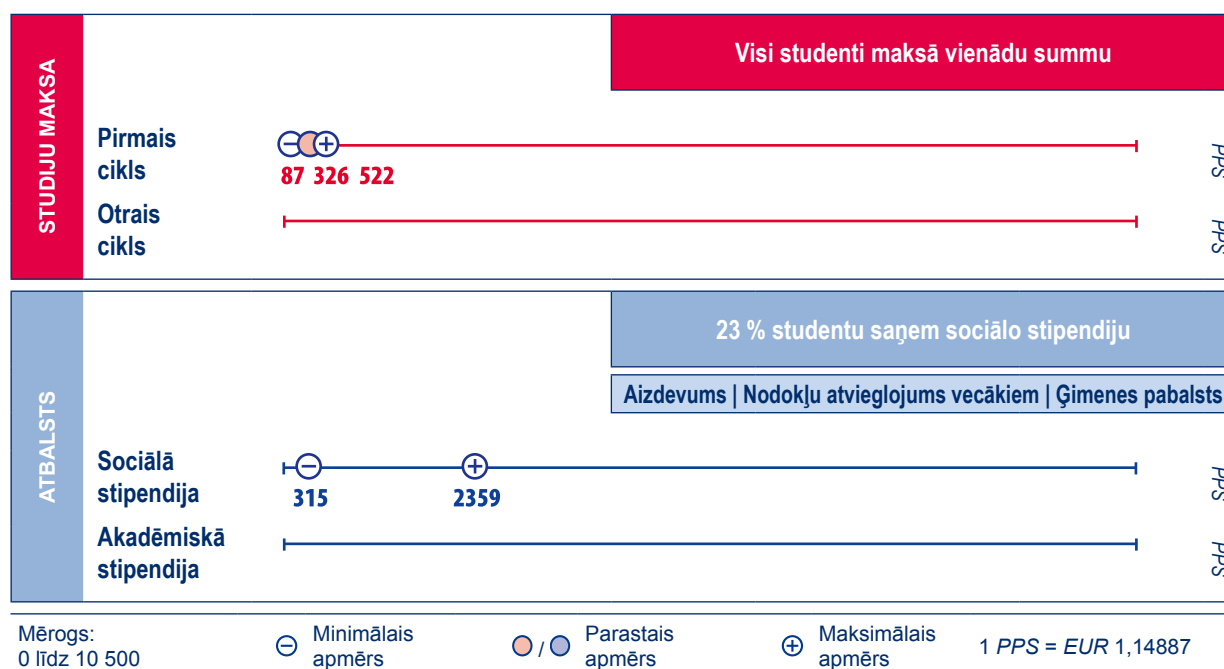
- **Valsts stipendija** ir pieejama studentiem ar maziem ienākumiem, kuri ir jaunāki par 35 gadiem. Studentiem uz šo finansiālo pabalstu ir jāpiesakās katru gadu. Piešķirtās stipendijas apmērs tiek noteikts, pamatojoties uz mājaisaimniecības ienākumiem, un var būt EUR 390–4520 gadā.
- **Aizdevums** ir pieejams ģimenēm, kurās ir vismaz trīs apgādājami bērni. Aizdevumu izmanto ļoti maz studentu (0,02%).
- Studentu vecāki saņem **nodokļu atvieglojumu**, kura apmērs ir atkarīgs no apgādājamo bērnu skaita (ieskaitot augstākās izglītības iestāžu studentus, kam nav ienākumu). Ar nodokli neapliekamo ieņēmumu minimālais apmērs tiek palielināts par EUR 1370 vienam bērnam, par EUR 3520 diviem bērniem, par EUR 7880 trim bērniem, par EUR 12 750 četriem bērniem un plus EUR 4870 par katru nākamo bērnu.
- **Ģimenes pabalsts**, kura minimālais apmērs ir EUR 86,77 mēnesī, ir atkarīgs no bērnu skaita. To saņem studenta vecāki, kamēr students iegūst izglītību vai apmācību, līdz viņa 25 gadu vecumam, ja studenta ienākumi nepārsniedz EUR 5190 finanšu gadā.

Plānotās reformas

- Pēc Likuma par demokratizāciju un brīvu augstākās izglītības pieejamību pieņemšanas 2010. gada jūlijā tie studenti, kas saņem stipendiju, ir atbrīvoti no studiju maksas. Pieticīgos apstākļos dzīvojošie studenti, kam nav tiesību saņemt stipendiju, maksā līdz 50 % samazinātu studiju maksu.
- Līdz 2017. gadam augstākās izglītības iestādes, kas nav universitātes, bez reģistrācijas maksas var pieprasīt papildu maksu, bet kopējā summa nedrīkst pārsniegt EUR 817. Papildu maksas apmērs sniedzas no EUR 0 (stipendijas saņēmējiem) līdz EUR 417 atkarībā no studentu ekonomiskā stāvokļa. Līdz 2017. gadam papildu maksa pastāvīgi samazināsies. No 2017. gada tām augstākās izglītības iestādēm, kas nav universitātes, vairs nebūs tiesību prasīt studiju maksu.

BELĢIJA — VĀCU KOPIENA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

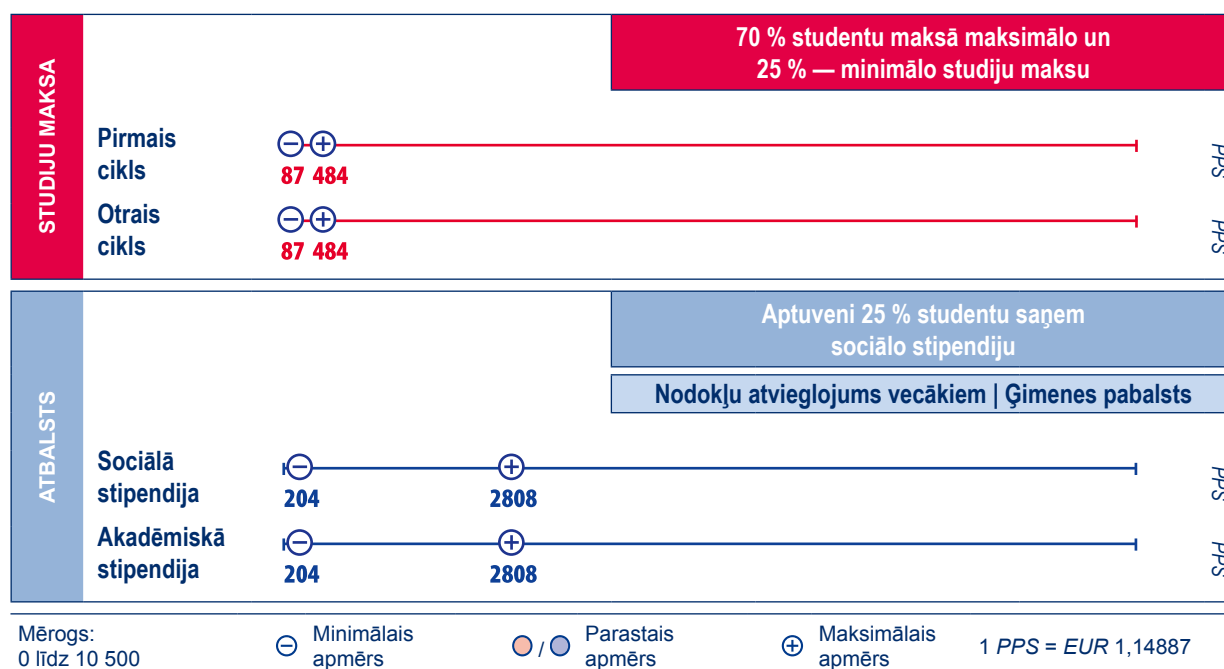
- Ir pieejama tikai *ISCED 5B* augstākā izglītība. Visiem studentiem ir jāmaksā reģistrācijas maksa. Maksas apmērs teorētiski ir EUR 100–600. Praksē gandrīz visi studenti maksā vienādu summu — EUR 375.
- Studiju maksas apmērs ir atkarīgs no studenta ienākumiem. Ja studentam ir tiesības saņemt stipendiju, maksimālā studiju maksa ir EUR 100.

Atbalsts

- **Studentu stipendija** ir atkarīga no nepieciešamības. Tiesības saņemt stipendiju nosaka vecāku ienākumu līmenis. Studentiem, kas atkārtoti sāk studijas, stipendija tiek maksāta, izmantojot nacionālo sociālā nodrošinājuma sistēmu. Stipendijas apmērs ir EUR 362–2710 gadā.
- Pirmajā ciklā ir iespēja izmantot **aizdevumu** EUR 750 apmērā, bet otrajā ciklā — EUR 1250 apmērā. Aizdevuma procenti ir 0–3% atkarībā no studenta ienākumu līmeņa, un aizdevums ir jāatmaksā ne vēlāk kā trīs gadus pēc augstākās izglītības iegūšanas.
- Studentu vecāki saņem **nodokļu atvieglojumu**, kura apmērs ir atkarīgs no apgādājamo bērnu skaita (ieskaitot augstākās izglītības iestāžu studentus, kam nav ienākumu). Ar nodokli neapliekamo ieņēmumu minimālais apmērs tiek palielināts par EUR 1370 vienam bērnam, par EUR 3520 diviem bērniem, par EUR 7880 trim bērniem, par EUR 12 750 četriem bērniem un plus EUR 4870 par katru nākamo bērnu.
- **Ģimenes pabalsts**, kura minimālais apmērs ir EUR 86,77 mēnesī, ir atkarīgs no bērnu skaita. To saņem studenta vecāki, kamēr students iegūst izglītību vai apmācību, līdz viņa 25 gadu vecumam, ja studenta ienākumi nepārsniedz EUR 5190 finanšu gadā.

BEĻĢIJA — FLĀMU KOPIENA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

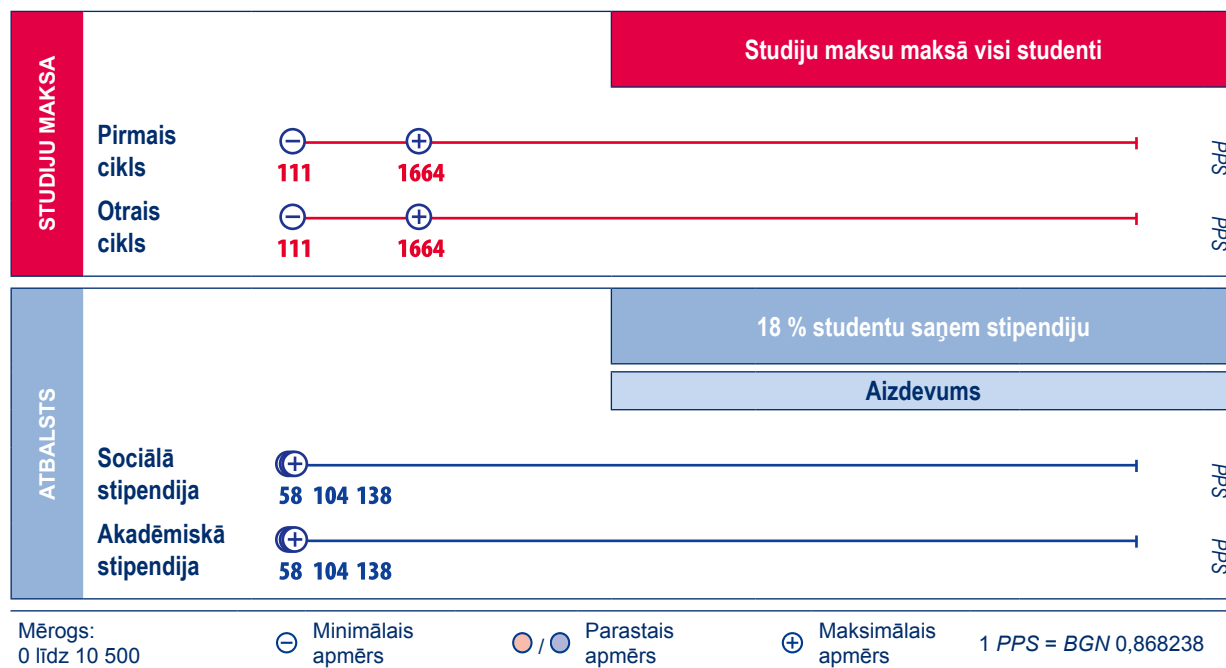
- Iestājoties augstākās izglītības iestādē, ir jāmaksā fiksēta reģistrācijas maksa EUR 61 apmērā. Bez tam studentiem ir jāmaksā elastīga studiju maksa atkarībā no iegūto ECTS kredītpunktu skaita. Par katru kredītpunktu ir jāmaksā EUR 7,5.
- Studiju maksas apmērs ir atkarīgs no studenta ienākumiem un studiju programmas veida. Ja studentam ir tiesības saņemt stipendiju, maksimālā studiju maksa ir EUR 100.

Atbalsts

- Studentu stipendija** var būt atkarīga no **nepieciešamības** (sociālā stipendija) vai **nopelniem** (akadēmiskā stipendija). Tiesības saņemt stipendiju nosaka vecāku un/vai studenta ienākumu līmenis vai arī sekmes iepriekšējā akadēmiskajā gadā. Stipendijas apmērs ir EUR 234–3226.
- Aizdevums** nav paredzēts.
- Studentu vecāki saņem **nodokļu atvieglojumu**, kura apmērs ir atkarīgs no apgādājamo bērnu skaita (ieskaitot augstākās izglītības iestāžu studentus, kam nav ienākumu). Ar nodokli neapliekamo ieņēmumu minimālais apmērs tiek palielināts par EUR 1370 vienam bērnam, par EUR 3520 diviem bērniem, par EUR 7880 trim bērniem, par EUR 12 750 četriem bērniem un plus EUR 4870 par katru nākamo bērnu.
- Ģimenes pabalsts**, kura minimālais apmērs ir EUR 86,77 mēnesī, ir atkarīgs no bērnu skaita. To saņem studenta vecāki, kamēr students iegūst izglītību vai apmācību, līdz viņa 25 gadu vecumam, ja studenta ienākumi nepārsniedz EUR 5190 finanšu gadā.

BULGĀRIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

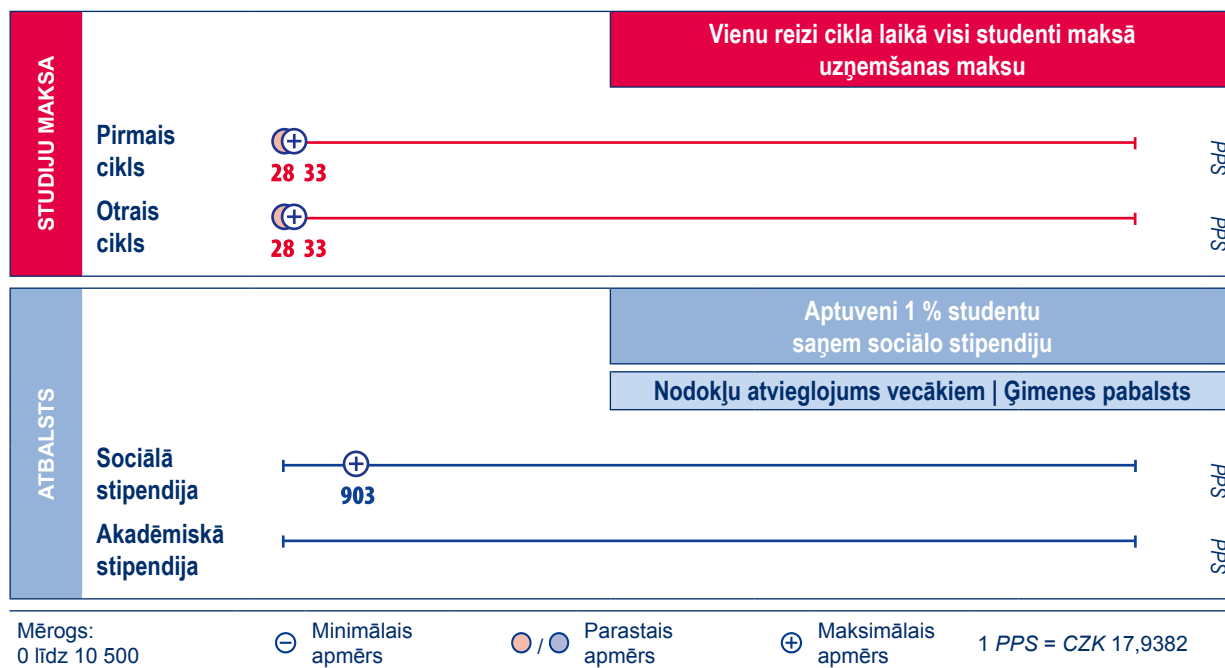
- Valsts augstākās izglītības iestādes studiju maksas apmēru nosaka pašas, bet maksimālo apmēru nosaka valdība.
- Studiju maksas apmērs ir atkarīgs no studiju programmas un jomas. Studiju maksa sniedzas no BGN 96 par nepilna laika studijām abos ciklos līdz BGN 1445 par pilna laika studijām otrajā ciklā.
- Noteiktām studentu kategorijām studiju maksa nav jāmaksā. Starp tām ir bāreņi, invalīdi, kara invalīdi un militāro skolu vecākie kadeti.

Atbalsts

- Studentiem ir pieejama **stipendija**, ko sadala augstākās izglītības iestādes, ņemot vērā nepieciešamību (sociālā stipendija) un nopelnus (akadēmiskā stipendija). Stipendijas apmērs ir BGN 50–120.
- Pilna laika studenti, kas jaunāki par 35 gadiem, var pieteikties uz valsts garantēto **aizdevumu**.
- **Nodokļu atvieglojuma vecākiem** un **ģimenes pabalsta** nav.

ČEHIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

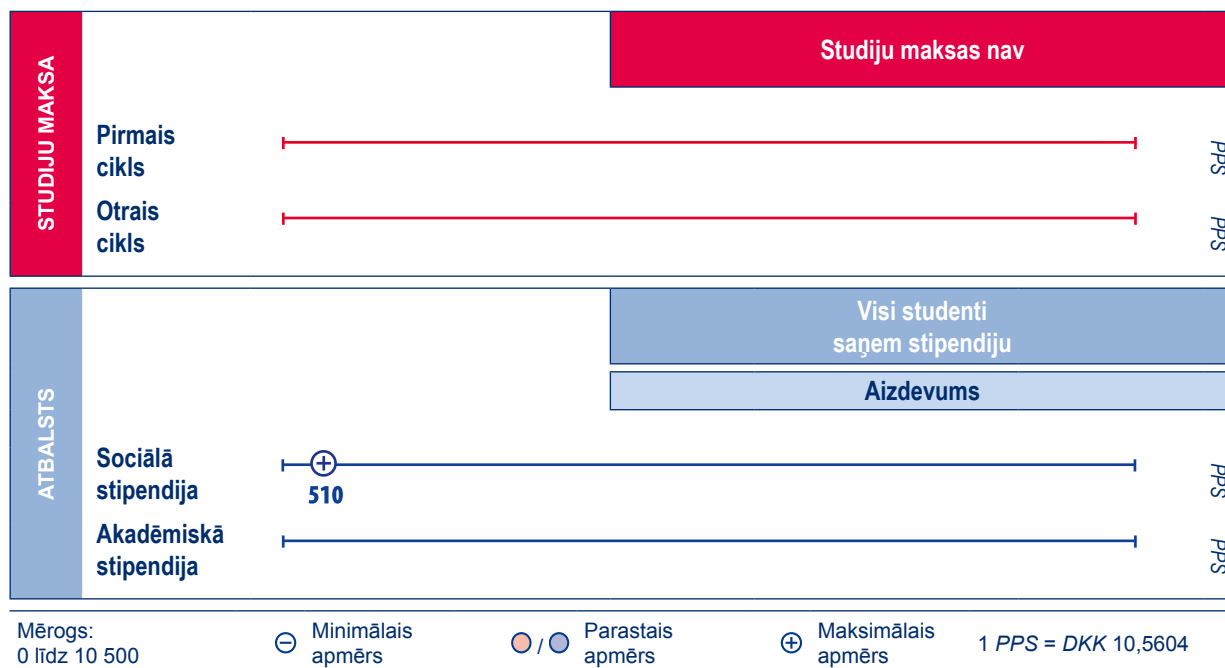
- Studiju maksa ir saistīta tikai ar uzņemšanas procedūrām, un tā ir jāmaksā vienu reizi cikla laikā. "Parastie" augstākās izglītības iestāžu studenti studiju maksu nemaksā.
- Studentiem, kas studē vismaz vienu gadu ilgāk par parasto studiju laiku, studiju maksa ir jāmaksā. Studiju maksas apmērs ir vismaz CZK 8823, ko nosaka studenta vidējās izmaksas valsts budžetam. Maksimālais studiju maksas apmērs likumā nav noteikts.
- Studentiem, kuri studē, lai iegūtu otro vai nākamo grādu, ir jāmaksā studiju maksa (maksimums CZK 2941).
- Studentiem, kuri studiju programmu apgūst svešvalodā, arī ir jāmaksā studiju maksa, kuras maksimālais apmērs likumā nav noteikts.

Atbalsts

- **Stipendija** var tikt piešķirta par izcilību studijās, pētniecībai, mākslinieciskajai darbībai vai tml.
- Tiek piešķirta uzturēšanās stipendija (CZK 6250 gadā) tiem studentiem, kuri ir no citiem reģioniem, nevis tā, kurā atrodas augstākās izglītības iestāde.
- Studentiem, kuriem ir slikti ekonomiskie apstākļi, ir pieejama sociālā stipendija (CZK 16 200 gadā).
- Valsts subsidēts **aizdevums** nav pieejams.
- Tiek nodrošināts **ģimenes pabalsts**. Tiesības uz to ir atkarīgas no ģimenes ekonomiskā stāvokļa, un pabalsts tiek piešķirts, līdz students sasniedz 26 gadu vecumu. Ja ģimenes ienākumi ir 2,4 reizes mazāki par iztikas minimumu, reizi mēnesī tiek maksāts bērna pabalsts CZK 700 apmērā.
- Ir pieejams **nodokļu atvieglojums vecākiem**. Tā apmērs ir CZK 11 604 par katru apgādājamo bērnu (studentu līdz 26 gadu vecumam). Ja bērns ir invalīds, šī summa ir divas reizes lielāka (CZK 23 208).

DĀNIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

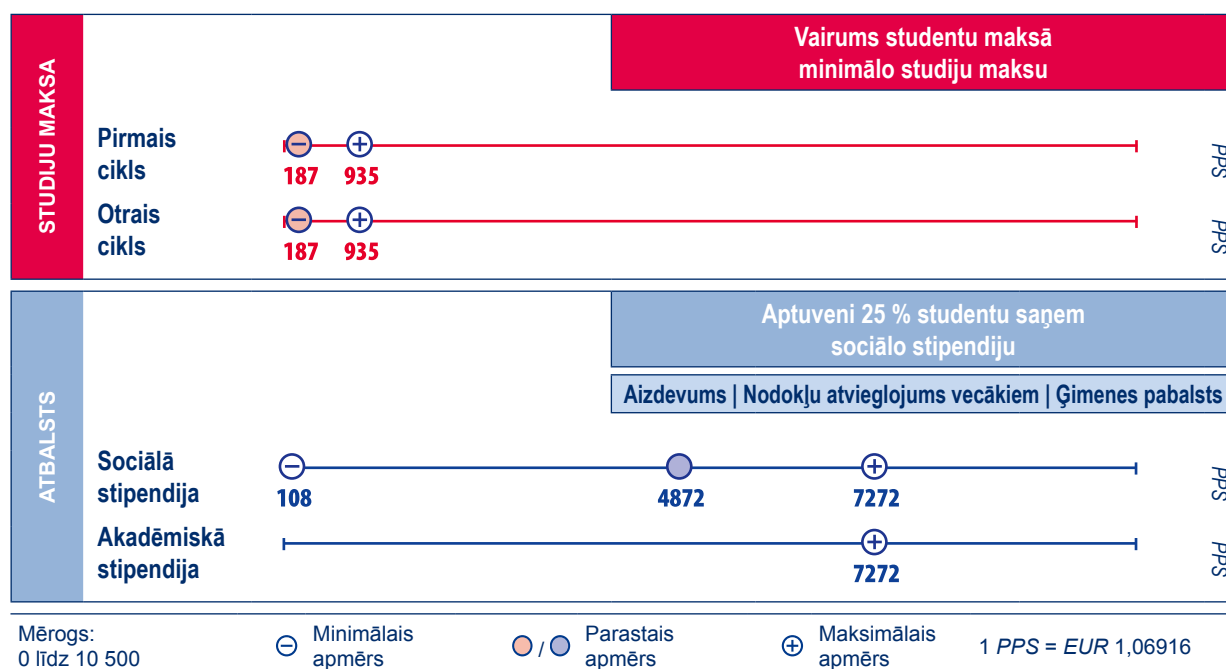
- Dānijas un ES pilna laika studentiem studiju maksa nav jāmaksā.
- Visi studenti, kas studē nepilna laika programmās, maksā studiju maksu, ko noteikušas augstākās izglītības iestādes.
- Starptautiskie studenti maksā studiju maksu, ko noteikušas augstākās izglītības iestādes.

Atbalsts

- **Valsts stipendija** ir pieejama visiem studentiem. Studentiem, kas dzīvo patstāvīgi, maksimālais stipendijas apmērs ir DKK 5384 mēnesī 12 mēnešus gadā. Studentiem, kas kļūst par vecākiem, kā arī vientuļajiem vecākiem ir pieejama papildu stipendija. Studentiem invalīdiem ir pieejama papildu stipendija DKK 7656 apmērā.
- Visiem studentiem ir pieejams **valsts aizdevums** DKK 2755 mēnesī. Studiju laikā aizdevumam tiek piemērota procentu likme 4% gadā. Aizdevuma atmaksa ir jāsāk ne vēlāk kā gadu pēc absolvēšanas, un tas ir jāatmaksā 15 gadu laikā. Valsts aizdevumu izmanto aptuveni puse studentu.
- **Nodokļu atvieglojuma studentu vecākiem un ģimenes pabalsta** nav.

VĀCIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

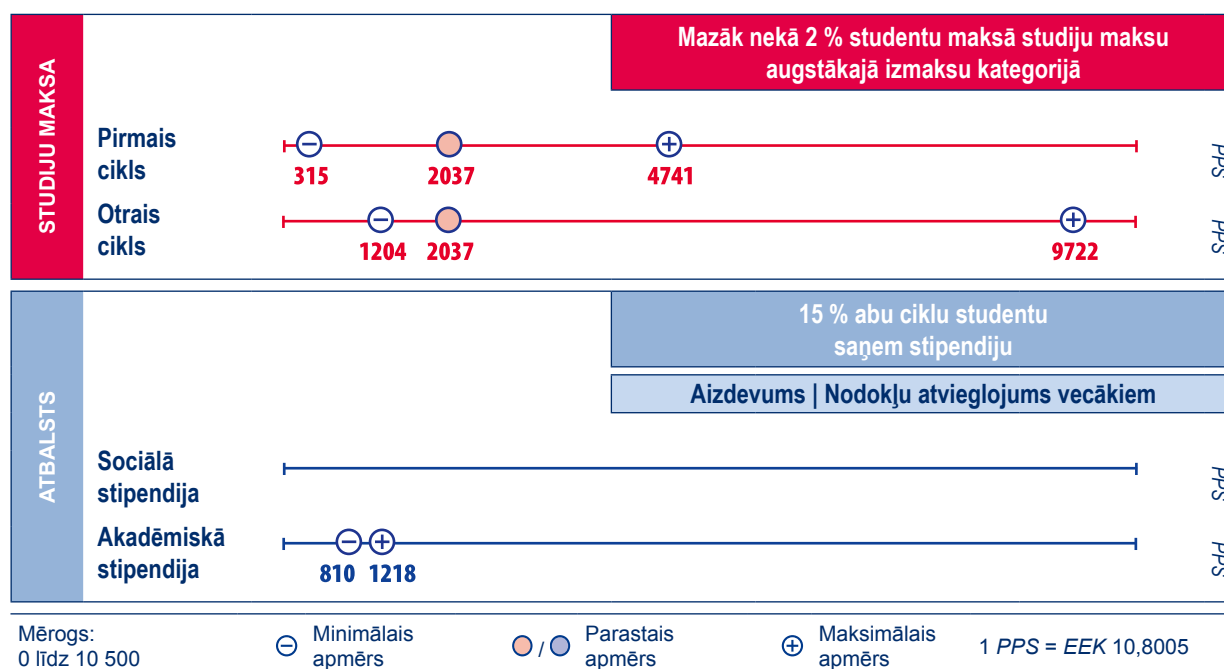
- Vairumā federālo zemju studijas ir bez maksas. Tikai Bādenē-Virtembergā, Bavārijā, Hamburgā, Lejassaksijā un Ziemeļreīnā-Vestfālenē studentiem ir jāmaksā studiju maksa, kuras maksimālais apmērs saskaņā ar likumu ir EUR 1000 par akadēmisko gadu. Visi studenti maksā tikai administratīvo maksu.
- Ja studenti pārsniedz parasto studiju periodu, viņiem var būt jāmaksā studiju maksa pat tajās federālajās zemēs, kur studiju maksas nav.
- Studenti var tikt atbrīvoti no studiju maksas, balstoties uz nepieciešamību vai nopelniem.
- Studentiem, kas nenāk no ES un EEZ valstīm, var būt jāmaksā atšķirīga studiju maksa.

Atbalsts

- Vispārējais valsts **studentu atbalsts** (BAföG) tiek piešķirts divās daļās — puse no summas kā stipendija un otra puse kā bezprocentu aizdevums. Atbalsta kopējais apmērs ir EUR 10–648 mēnesī (kopš 2010. gada — EUR 670), un tas tiek maksāts 12 mēnešus gadā. Tiesības uz šo atbalstu un tā apmēru nosaka studentu ienākumu līmenis, ģimenes stāvoklis, dzīvošanas apstākļi un invaliditāte. Maksimālā summa, kas jāatmaksā, ir EUR 10 000.
- Valsts studentu atbalstu var saņemt studenti, kas ir jaunāki par 30 gadiem (kopš 2010. gada — 35 gadiem).
- Akadēmiskais atbalsts** tiek piešķirts tikai kā stipendija. Nosakot tā summu, tiek izvērtētas arī studentu vajadzības.
- Ir pieejams studiju **aizdevums** studiju maksas segšanai (tajās federālajās zemēs, kur jāmaksā studiju maksa, un tas aprobežojas ar maksājamo summu) un dzīvošanas izmaksu segšanai. Pēdējais ir pieejams kā *Bildungskredit*, kas sniedzas līdz EUR 7200, un *Studienkredit*, kas sniedzas līdz EUR 54 600. Abi aizdevumi tiek izmaksāti kā mēneša iemaksas.
- Studentu vecāki saņem ikmēneša **ģimenes pabalstu** EUR 184 apmērā par pirmajiem diviem bērniem, EUR 190 par trešo un EUR 215 par ceturto un nākamajiem bērniem, kā arī viena maksājuma **nodokļu atlaidi** (EUR 3504 gadā par vienu bērnu vienam vecākam), līdz studenti sasniedz 25 gadu vecumu. Ieņēmumu dienests nodokļu maksātāja labā pārbauda, kas ir izdevīgāks: bērna pabalsts vai arī minēto pabalstu atskaitījums.

IGAUNIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

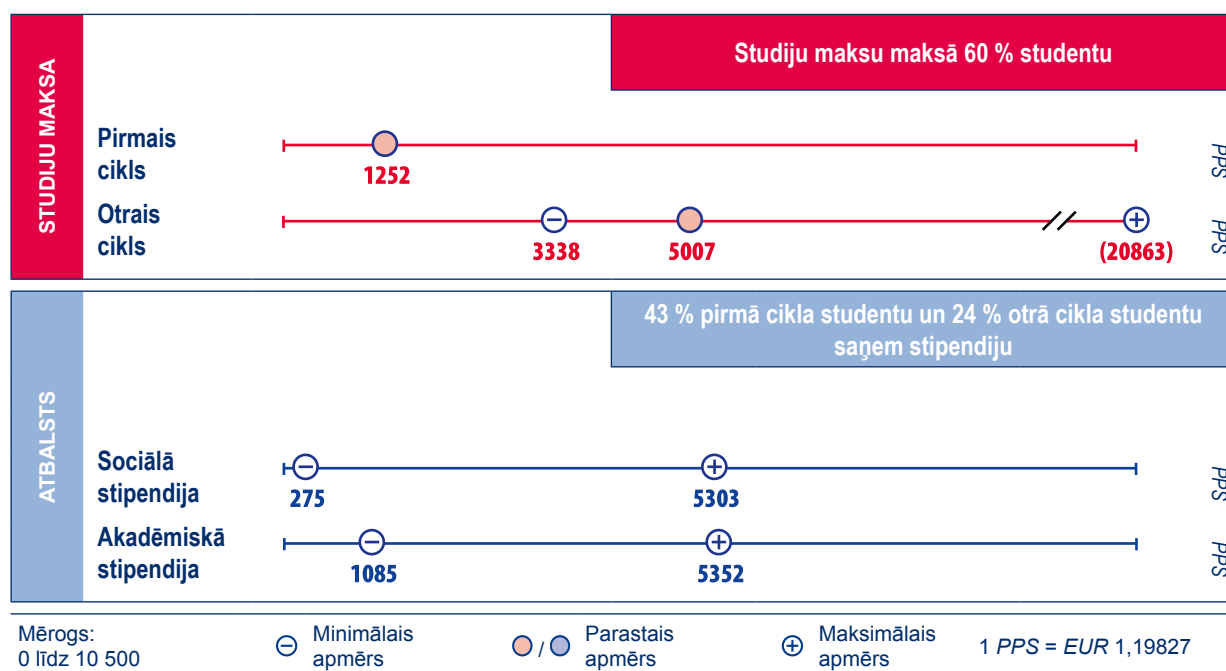
- Studentiem ar valsts finansētu studiju vietu studiju maksa nav jāmaksā. Šādas studiju vietas ir pieejamas visās studiju jomās un tiek piešķirtas studentiem saskaņā ar vidusskolas beigšanas eksāmenu rezultātiem.
- Studentiem, kam nav valsts finansētas studiju vietas, studiju maksa ir jāmaksā. Studiju maksas apmēru nosaka augstākās izglītības iestādes. Tās apmērs ir atkarīgs no studiju izmaksām un studiju vietu pieprasījuma. Studiju maksas apmērs nevar palielināties vairāk kā par 10%, salīdzinot ar iepriekšējo akadēmisko gadu.

Atbalsts

- **Stipendija** ir pieejama aptuveni 15% no visiem pilna laika studentiem pirmajā un otrajā ciklā kopā. Pamatstipendija ir EEK 875 mēnesī un papildu stipendija ir EEK 440 mēnesī. Pašlaik šīs stipendijas galvenokārt ir atkarīgas no nopelniem.
- Pilna laika studenti var pieteikties uz valsts garantēto **aizdevumu**.
- **Nodokļu atvieglojums vecākiem** ir atkarīgs gan no studenta statusa, gan no civilā statusa (vecums, ģimenes stāvoklis u.c.). **Ģimenes pabalsta** nav.

ĪRIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

- Pirmajā ciklā pilna laika ES valstu studenti ir pilnībā atbrīvoti no studiju maksas, bet viņi maksā "studenta maksu" EUR 1500 gadā.
- Otrajā ciklā vairums studentu maksā studiju maksu.
- Nepilna laika programmu studiju maksa parasti ir uz pusi mazāka par pilna laika programmu studiju maksu.
- Starptautisko studentu studiju maksa netiek regulēta, un to nosaka augstākās izglītības iestāde.

Atbalsts

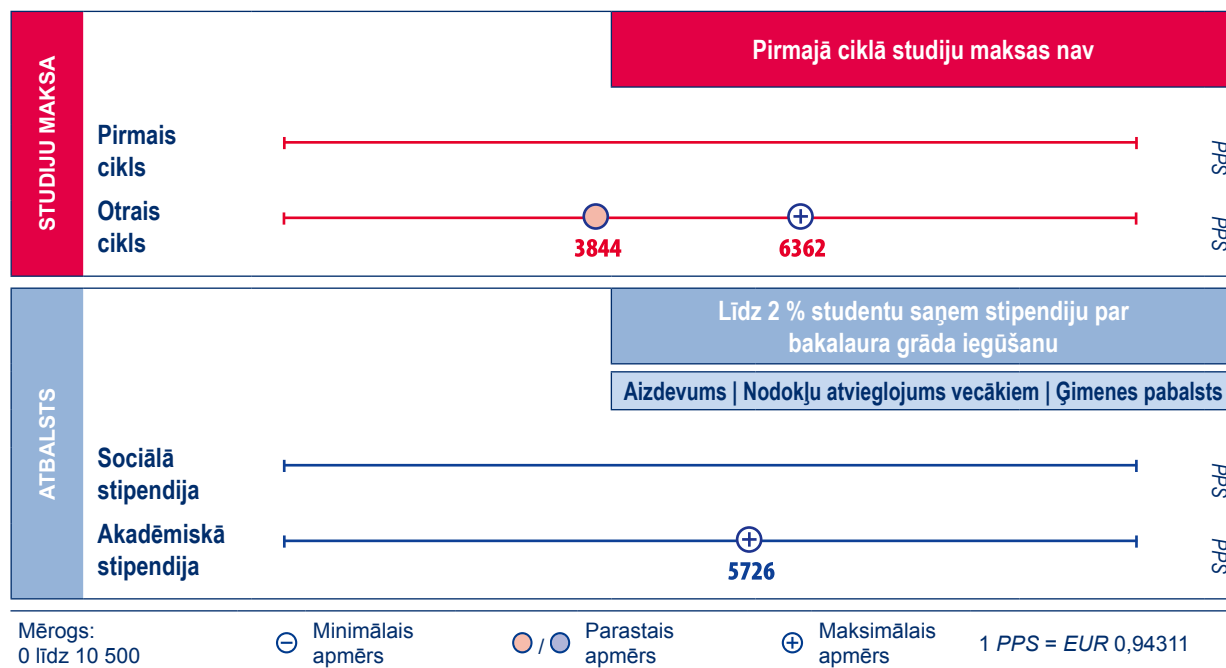
- **Sociālo stipendiju** nodrošina Izglītības un prasmju departaments. Stipendijas apmērs ir EUR 330–6355 par akadēmisko gadu atkarībā no studenta līdzekļiem, ģimenes lieluma un dzīvesvietas attāluma līdz izglītības iestādei. Tiem studentiem, kam šī stipendija tiek piešķirta, tiek apmaksāta arī studenta maksa un studiju maksa.
- Izglītības un prasmju departaments nodrošina arī piecu veidu **akadēmisko stipendiju**, un tās apmērs ir EUR 1300–6413 akadēmiskajā gadā. Lai tiktu piešķirtas dažas no šīm stipendijām, studentiem ir jāatbilst arī sociālajiem kritērijiem.
- Lai studentiem būtu tiesības uz stipendiju, viņiem ir jāatbilst noteiktām prasībām attiecībā uz dzīvesvietu, līdzekļiem, tautību un līdzšinējiem akadēmiskajiem sasniegumiem. Studentiem ir jāstudē pilna laika programmā.
- **Nodokļu atvieglojums** ir pieejams par maksāto studiju maksu atzītā augstākās izglītības iestādē.
- **Aizdevuma un ģimenes pabalsta** nav, izņemot gadījumus, kad vecākam, kas saņem sociālo pabalstu, ir apgādājama, kurš ir jaunāks par 22 gadiem un iegūst pilna laika izglītību.

Plānotās reformas

No 2011./12. ak. g. studenta maksa tiek palielināta līdz EUR 2000 gadā un pārdēvēta par studenta līdzfinansējumu. Šis maksājums ietver izdevumus par studentu reģistrāciju, eksāmeniem un studentu pakalpojumiem, kā arī studiju maksas līdzfinansējumu. 2011./12. ak. g. tiek ieviesta arī vienota stipendiju sistēma, un no 2012. gada visus stipendiju pieteikumus apstrādās viena aģentūra.

GRIEĶIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

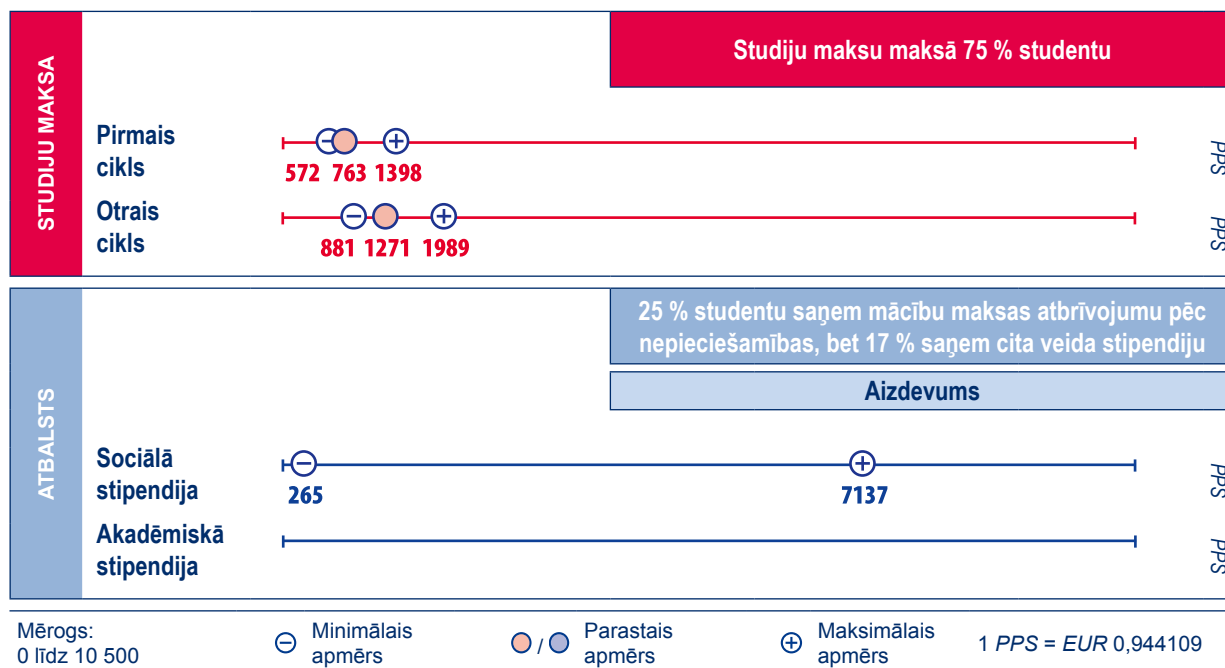
- Pirmajā ciklā pilna laika studentiem studiju maksas nav. Par pirmā cikla studijām maksā tikai Grieķijas Atvērtās universitātes studenti, un studiju maksas apmērs ir EUR 700–2100 gadā.
- Otrajā cikla studentiem var būt jāmaksā studiju maksa, kuras apmērs ir noteikts augstākās izglītības iestāžu maģistra grāda studiju noteikumos. Ir arī tādas otrā cikla studiju programmas, kurās studiju maksas nav.
- Dažas studentu kategorijas no studiju maksas ir atbrīvotas. Starp tām ir arī Valsts stipendiju fonda stipendiāti.

Atbalsts

- **Stipendiju** nodrošina Valsts stipendiju fonds, Izglītības ministrija, Ārlietu ministrija un novēlējumi.
- Valsts stipendiju fonds izmaksā EUR 450 mēnesī tiem studentiem, kas ir sekmīgi nokārtojuši valsts eksāmenu.
- Otrā cikla studenti var pieteikties uz valsts garantēto **aizdevumu**.
- Studentu vecākiem ir tiesības uz **nodokļu atvieglojumu**. Viņi var pieprasīt arī **ģimenes pabalstu** EUR 1000 gadā par bērnu, kurš ir jaunāks par 25 gadiem un nedzīvo mājās.

SPĀNIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

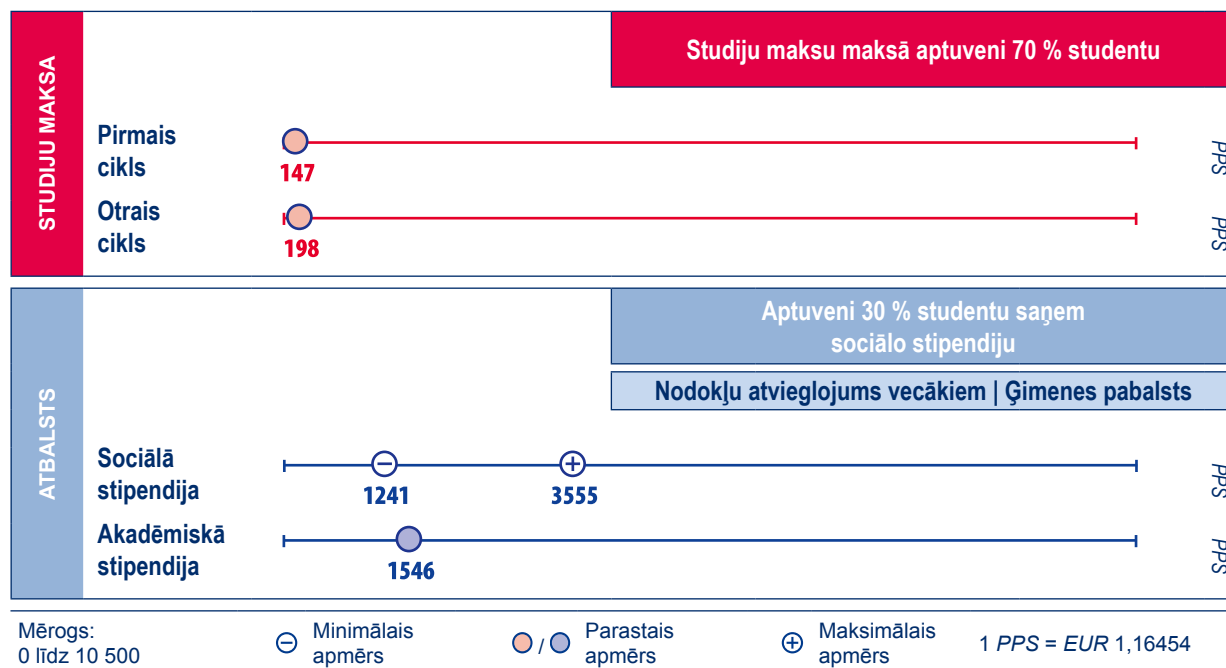
- Studiju maksas apmērs ir atkarīgs no saņemto *ECTS* skaita. Atšķiras arī studiju maksas apmērs dažādos studiju priekšmetos un katrā reģionā. Kopumā ir vairāk nekā 100 iespējamās studiju maksas. Pirmajā ciklā studiju maksa ir *EUR* 540–1320, bet otrajā ciklā — *EUR* 832–1878.
- Par dažām jaunajām maģistra programmām papildus ir jāsedz 30% no programmas faktiskajām izmaksām. Šīs maksas apmērs var sasniegt *EUR* 6000.
- Ņemot vērā sociālos vai akadēmiskos kritērijus, var saņemt atbrīvojumu no studiju maksas. Nozīmīgākais kritērijs ir ģimenes ienākumi, bet tiek ņemts vērā arī minimālais akadēmisko sekmju līmenis. Atsevišķos gadījumos izcilas akadēmiskās sekmes tiek ņemtas vērā kā vienīgais kritērijs, lemjot par atbrīvošanu no studiju maksas.

Atbalsts

- Pastāv gan valsts, gan reģionālā **studentu stipendija**, kas ir atkarīgas no tā, vai students pārvietojas no viena Spānijas reģiona uz citu, vai viņam ir jāmaksā studiju maksa, kā arī no studenta ekonomiskā stāvokļa. Mobilitātes stipendija ir paredzēta par studijām citā Spānijas reģionā, un tās apmērs ir *EUR* 1592–6738 gadā. Stipendijas apmērs par studijām tajā pašā reģionā ir *EUR* 250–5756 gadā.
- Tiesības uz stipendiju ir atkarīgas no studenta ienākumu līmeņa un ģimenes stāvokļa.
- **Aizdevums** ir pieejams otrā cikla studentiem Spānijā, Eiropas Augstākās izglītības telpas valstīs, ASV un Kanādā. Tā maksimālais apmērs ir *EUR* 12 000 (*EUR* 6000 par maģistra programmām Spānijā) plus *EUR* 800 mēnesī 21 mēnesi. Aizdevuma atmaksāšana sākas trīs gadus pēc augstākās izglītības ieguves. Aizdevumu izmanto ļoti maz studentu.
- **Nodokļu atvieglojuma vecākiem un ģimenes pabalsta** nav.

FRANCIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

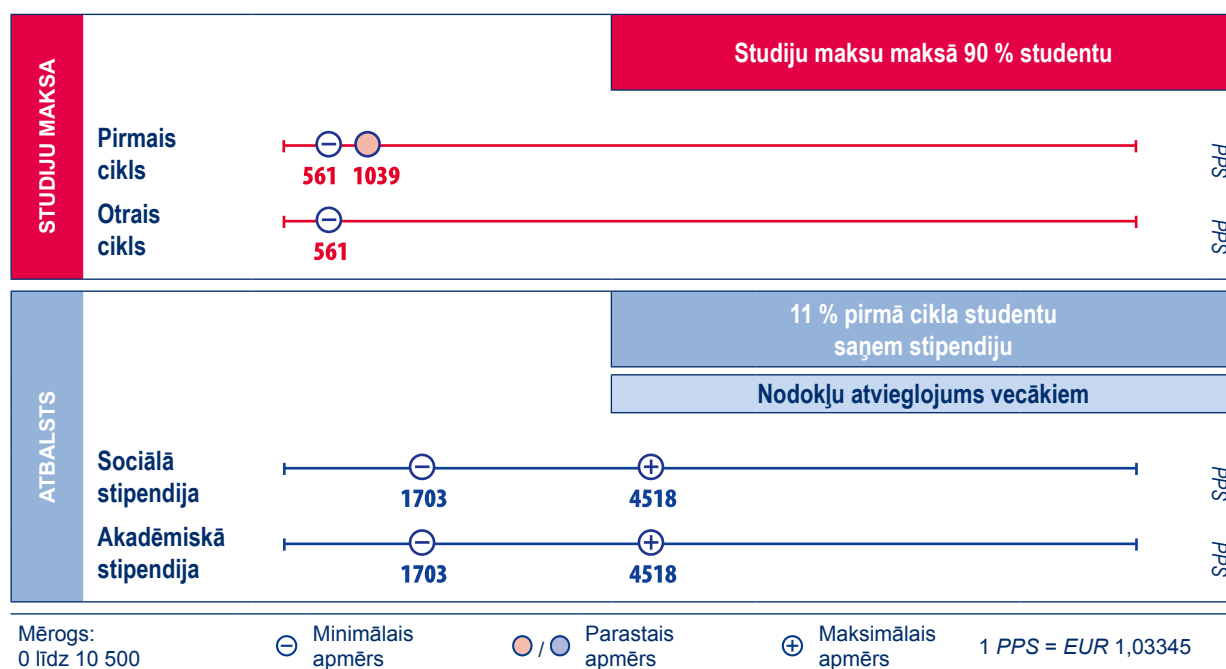
- Pirmajā ciklā (*L1, L2, L3*) studiju maksas apmērs ir *EUR 171* gadā, bet otrajā ciklā (*M1, M2*) — *EUR 231* gadā. Specializētajās universitātes līmeņa augstskolās (*grandes écoles*) un inženierzinātņu skolās studiju maksas apmērs ir atšķirīgs, bet visbiežāk ir jāmaksā *EUR 538* gadā.
- Studenti, kas saņem **stipendiju** (aptuveni 30% studentu), no studiju maksas ir atbrīvoti.

Atbalsts

- **Stipendija** tiek piešķirta studentiem, kas ir jaunāki par 28 gadiem, atkarībā no finansiālās nepieciešamības.
- Piešķirtā summa tiek noteikta, izvērtējot finansiālo nepieciešamību, un tā ir *EUR 1445–4140* gadā.
- Ir pieejams arī **aizdevums**, kura maksimālā summa ir *EUR 15 000*, bet to izmanto mazāk nekā 0,1% universitātes studentu.
- Vecākiem ir tiesības uz **nodokļu atvieglojumu**, ja studenti ir finansiāli atkarīgi no vecākiem un ir jaunāki par 25 gadiem. Nodokļu atvieglojuma apmērs ir proporcionāls mājsaimniecības apliekamā ienākuma apmēram.
- **Ģimenes pabalsts** tiek maksāts par diviem vai vairākiem apgādājamiem bērniem, kuri ir jaunāki par 20 gadiem. Minimālā summa ir *EUR 125* mēnesī, un tā palielinās līdz ar apgādājamo bērnu skaitu. Par katru 16–20 gadus veco bērnu papildus tiek maksāti *EUR 63*.

ITĀLIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

- Pirmajā ciklā pilna laika studenti maksā vidēji EUR 1074 gadā. Dati par vidējo studiju maksu otrajā ciklā nav pieejami. Faktiskais studiju maksas apmērs ir atkarīgs no studenta nopelniem un ekonomiskajiem apstākļiem.
- Nepilna laika un tālmācības studenti maksā samazinātu studiju maksu. Studentiem invalīdiem ir iespējams vēl lielāks studiju maksas samazinājums.

Atbalsts

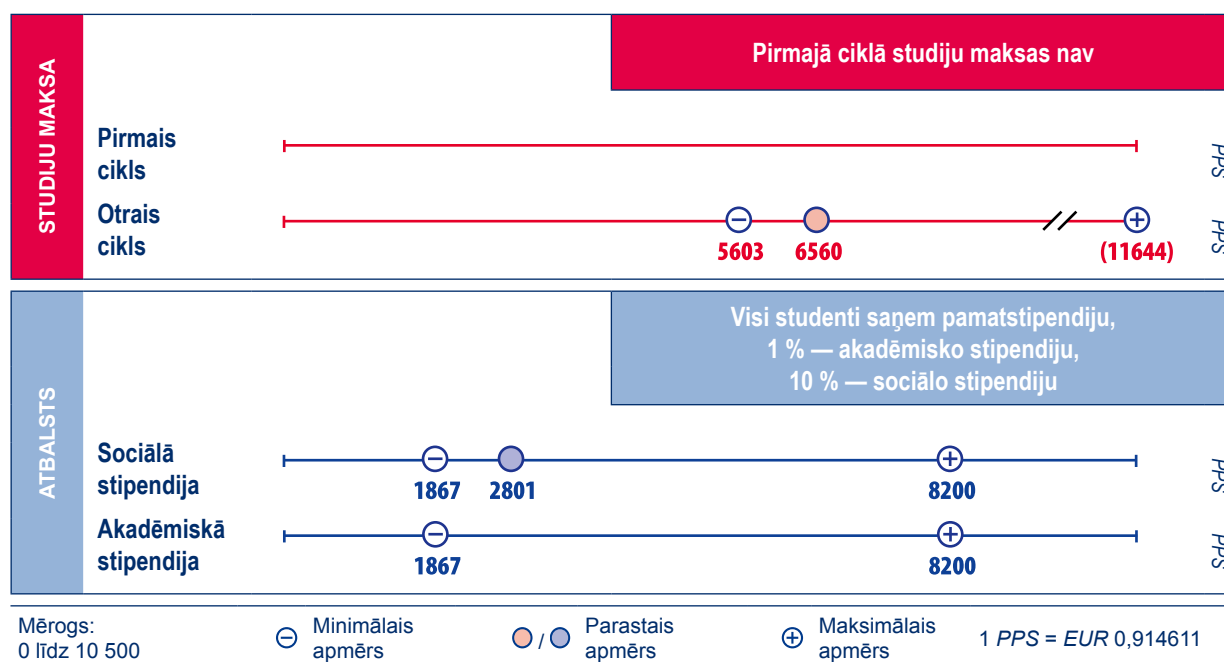
- **Valsts stipendija** tiek piešķirta, pamatojoties vai nu uz ekonomiskajām vajadzībām, vai akadēmiskajiem nopelniem. Stipendijas apmērs ir atkarīgs no tā, vai students dzīvo kopā ar vecākiem, un tas var būt EUR 1760–4669 gadā.
- Vecāki var saņemt **nodokļu atvieglojumu**, kas atkarīgs no faktiskajiem izdevumiem par izglītību, ja bērnam ir pierādīts studenta statuss.
- **Aizdevuma un ģimenes pabalsta** nav.

Plānotās reformas

- Tiek prognozēts, ka 2011. gadā valsts budžeta piešķirums valsts stipendiju sistēmai tiks samazināts par aptuveni 75% salīdzinājumā ar 2010. gadu.

KIPRA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

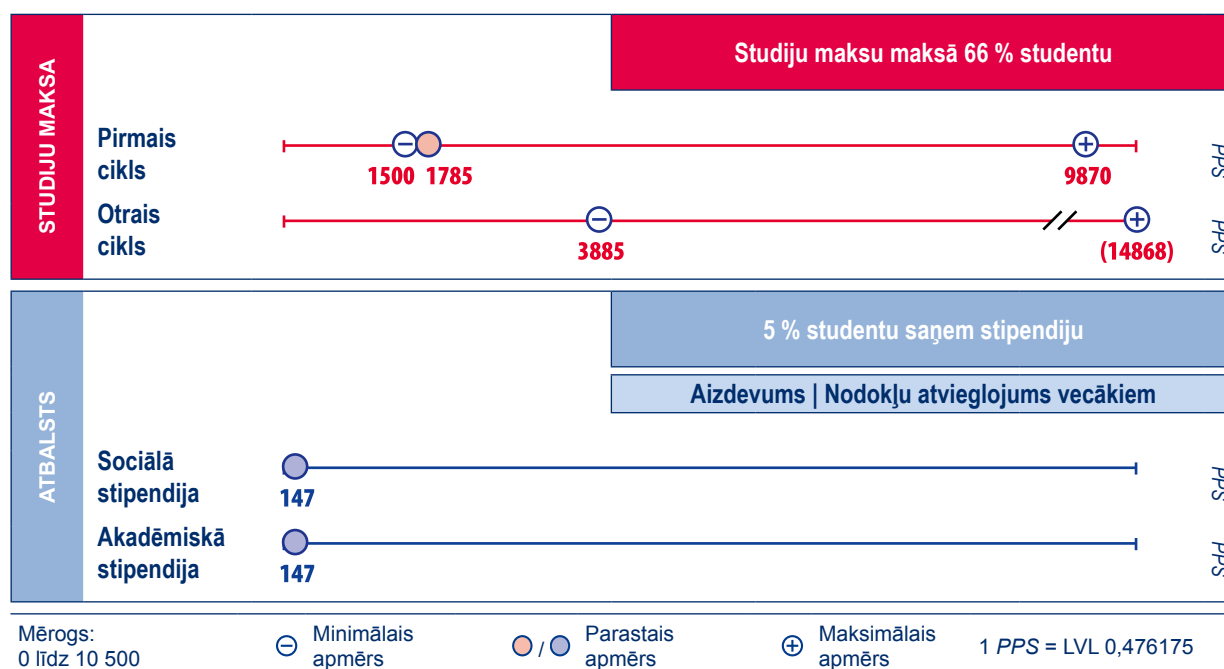
- Studiju maksas apmēru var noteikt augstākās izglītības iestādes pašas, ievērojot Izglītības un kultūras ministrijas noteiktās robežas.
- Pirmajā ciklā Kipras un ES valstu studenti, kas studē valsts universitātēs, studiju maksu nemaksā.

Atbalsts

- Visi Kipras studenti saņem ikgadējo **stipendiju**, ko izmaksā Finanšu ministrija (EUR 1700). Tie studenti, kas maksā studiju maksu, saņem papildu stipendiju EUR 850 apmērā. Turklāt papildu EUR 850 tiek izmaksāti tiem studentiem, kas nāk no lielām ģimenēm (vismaz trīs bērni).
- Aptuveni 1% studentu saņem **stipendiju**, kuras piešķiršanas kritēriji ir akadēmiskā izcilība un sociāli ekonomiskais statuss. Studenti var saņemt līdz EUR 3400 par studijām bakalaura programmā (pirmā cikla studijas) un līdz EUR 5000 par studijām maģistra programmā (otrā cikla studijas).
- 10% Kipras studentu saņem **īpašu stipendiju** iztikas, grāmatu, tīres un datora lietošanas izmaksu segšanai. Tā tiek piešķirta atkarībā no viņu sociāli ekonomiskā statusa.
- Studiju **aizdevums** ir pieejams tikai tiem, kam pieder īpašums Turcijas okupētajā teritorijā.
- **Nodokļu atvieglojuma vecākiem** un **ģimenes pabalsta** nav.

LATVIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

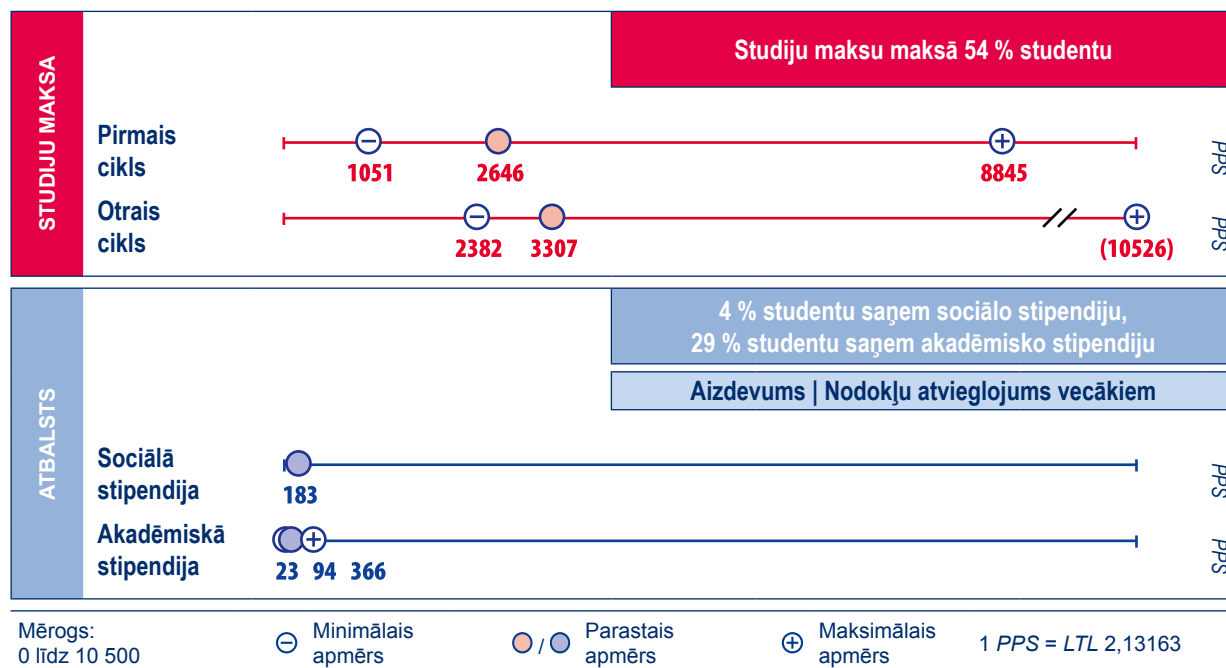
- Studentiem, kam ir valsts subsidētās studiju vietas, studiju maksa nav jāmaksā.
- Studiju maksa ir jāmaksā studentu vairākumam, t. sk. tiem, kas studē vakara nodaļā, tālmācībā vai programmās, kas tiek piedāvātas sadarbībā ar citām universitātēm.
- Studiju maksas apmērs atšķiras atkarībā no studiju jomas un kursa apjoma. Katra augstākās izglītības iestāde studiju maksu var noteikt pati. Studiju maksa pirmajā ciklā ir LVL 500–850 gadā un otrajā ciklā — LVL 1850–7080.

Atbalsts

- **Valsts stipendija**, kas izpaužas kā bezmaksas apmācība, tiek piešķirta atkarībā no akadēmiskajiem nopelniem. Šīs studiju vietas galvenokārt ir pieejamas prioritārajās jomās; pašlaik tās ir dabaszinātnes, datorzinātnes un inženierzinātnes.
- Cita **valsts stipendija** tradicionāli ir pieejama atkarībā no akadēmiskajiem nopelniem, bet pēdējā laikā vairāk tiek ņemti vērā sociālie kritēriji. Priekšrocības tiek nodrošinātas studentiem invalīdiem, studentiem bāreņiem, kuriem ir ģimene, studentiem no lielām ģimenēm vai studentiem ekonomiski nelabvēlīgos apstākļos. Minimālā stipendija pirmajā un otrajā ciklā ir LVL 70. Lielākas stipendijas nodrošina Eiropas Sociālais fonds.
- Ir pieejams divu veidu **aizdevums**. Pirmais ir paredzēts studiju maksas segšanai, bet otrais — iztikas izdevumu segšanai, un tā maksimālais apmērs ir LVL 120 mēnesī. Aizdevums ir jāatmaksā, sākot ar 12. mēnesi pēc zinātniskā grāda programmas apguves beigām. Aizdevumu izmanto 18% studentu.
- **Nodokļu atvieglojums vecākiem** — LVL 150 gadā par veselības aprūpes un izglītības izdevumiem.
- **Ģimenes pabalsta** nav.

LIETUVA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

- Studentiem, kam ir valsts subsidētās studiju vietas, studiju maksa nav jāmaksā.
- Aptuveni puse studentu maksā studiju maksu, kas ir atkarīga no studiju jomas un veida (pilna laika vai nepilna laika studijas).
- Pirmajā ciklā studiju maksas apmērs ir LTL 2241–18 854 gadā. Visbiežāk ir jāmaksā LTL 5640 gadā.
- Otrajā ciklā studiju maksas apmērs ir LTL 5077–22 438 gadā. Visbiežāk ir jāmaksā LTL 7050 gadā.
- Studentiem, kas nenāk no ES un EEZ valstīm, studiju maksu var noteikt augstākās izglītības iestādes.

Atbalsts

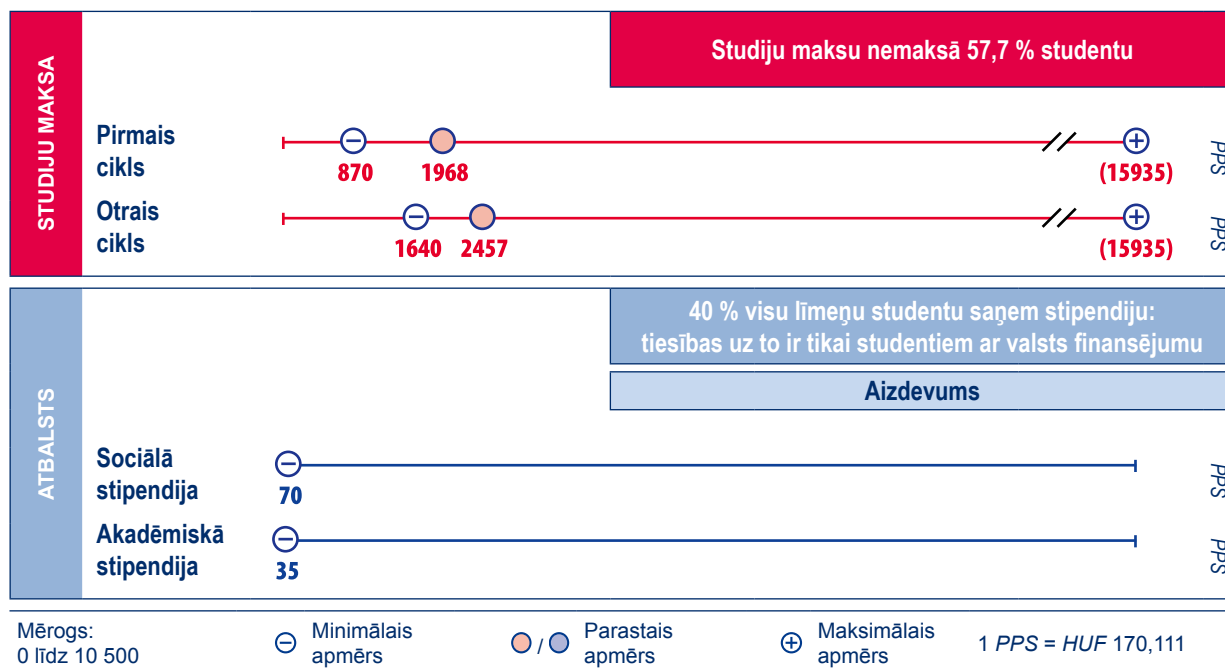
- Ir divu veidu **stipendija**: akadēmiskā un sociālā.
- Akadēmiskās stipendijas apmēru nosaka katra augstākās izglītības iestāde, un tas ir LTL 50–780 mēnesī. Visbiežāk izmaksātā stipendijas summa ir LTL 200 mēnesī. 2009./10. ak. g. šāda veida stipendiju saņēma 29,1% studentu.
- Sociālā stipendija ir pieejama studentiem, kam ir slikti sociāli ekonomiskie apstākļi, studentiem invalīdiem un bāreņiem. Tās apmēru nosaka valdība, un tas ir LTL 390 mēnesī. 2009./10. ak. g. sociālo stipendiju saņēma 4,1% studentu.
- Kopš 2009. gada studenti var saņemt valsts garantēto **aizdevumu**, kas tiek piešķirts vienam akadēmiskajam gadam. Valsts garantētais aizdevums, kas paredzēts studiju maksas segšanai, nevar būt lielāks par studiju maksu vienam akadēmiskajam gadam. Valsts garantētais aizdevums, kas paredzēts iztikas izdevumu segšanai, nevar būt lielāks par LTL 6500 gadā. 2009. gadā aizdevumu izmantoja 5,6% studentu.
- **Nodokļu atvieglojums vecākiem**, kuru bērni ir studenti, kas jaunāki par 26 gadiem, ļauj atgūt daļu no samaksātās studiju maksas.
- **Ģimenes pabalsta** nav.

Plānotās reformas

- Sākot ar 2011. gada 1. augustu, valdība samaksās procentus visiem pašreizējiem studentiem, kam kopš 2009. gada ir piešķirts valsts garantētais aizdevums studiju maksas segšanai.

UNGĀRIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

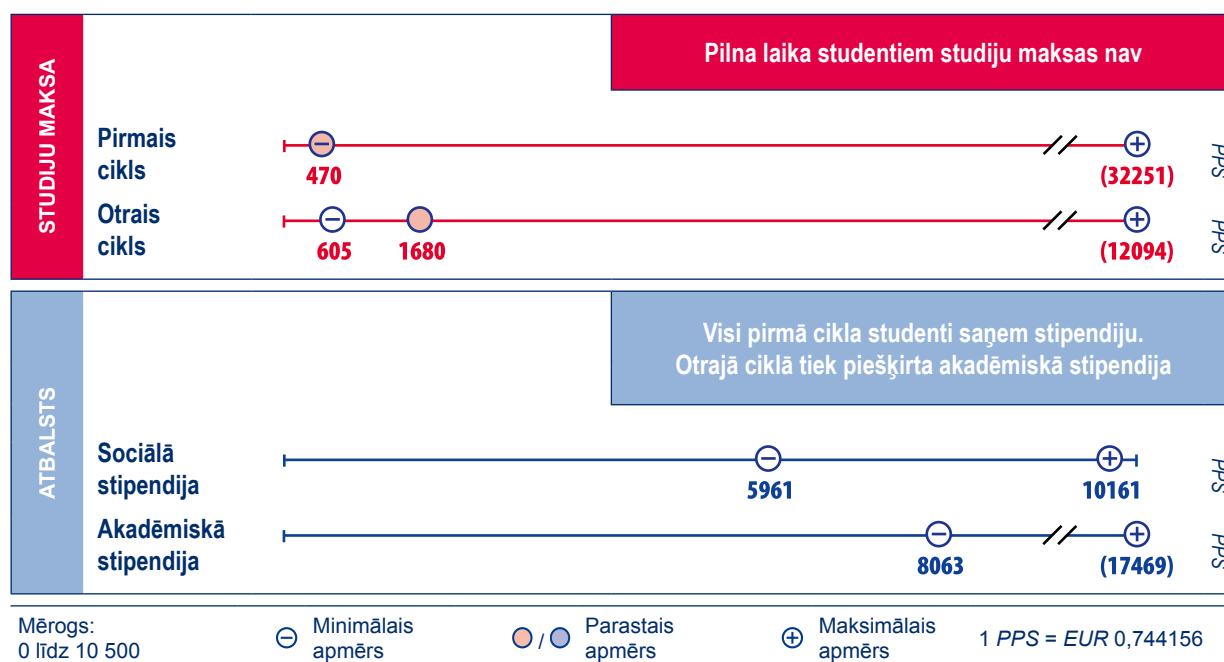
- Studiju maksa ir jāmaksā tiem studentiem, kam nav valsts finansētas studiju vietas, kā arī tiem, kuri studē ilgāk par noteikto studiju laiku. Maksimums 10% sekmīgāko studentu, kam nav paredzēts valsts finansējums, studiju gaitā var to iegūt.
- Studiju maksu nosaka augstākās izglītības iestādes, un tai ir jāsasniedz vismaz 50% no kopējām izglītības izmaksām uz vienu studentu. Studiju maksas apmērs ir HUF 148 000–2 710 800 (visbiežāk — HUF 334 800) par pirmo ciklu un HUF 279 000–2 710 800 (visbiežāk – HUF 418 000) par otro ciklu.

Atbalsts

- **Stipendiju** var saņemt tikai tie studenti, kas saņem valsts finansējumu un kam ir valsts finansēta studiju vieta.
- Atšķirīga apmēra valsts subsidētais **aizdevums** tiem studentiem, kam ir valsts finansēta studiju vieta, (maks. HUF 40 000 mēnesī) un tiem, kam tās nav (maks. HUF 50 000 mēnesī). Studenti bāreņi un studenti, kuru vecāki ir bezdarbnieki, mēnesī var saņemt par HUF 10 000 vairāk. Maksimālais periods ir 5 gadi (7 gadi garākām diploma programmām, piemēram, medicīnas jomā).
- **Nodokļu atvieglojuma vecākiem** un **ģimenes pabalsta** nav.

MALTA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

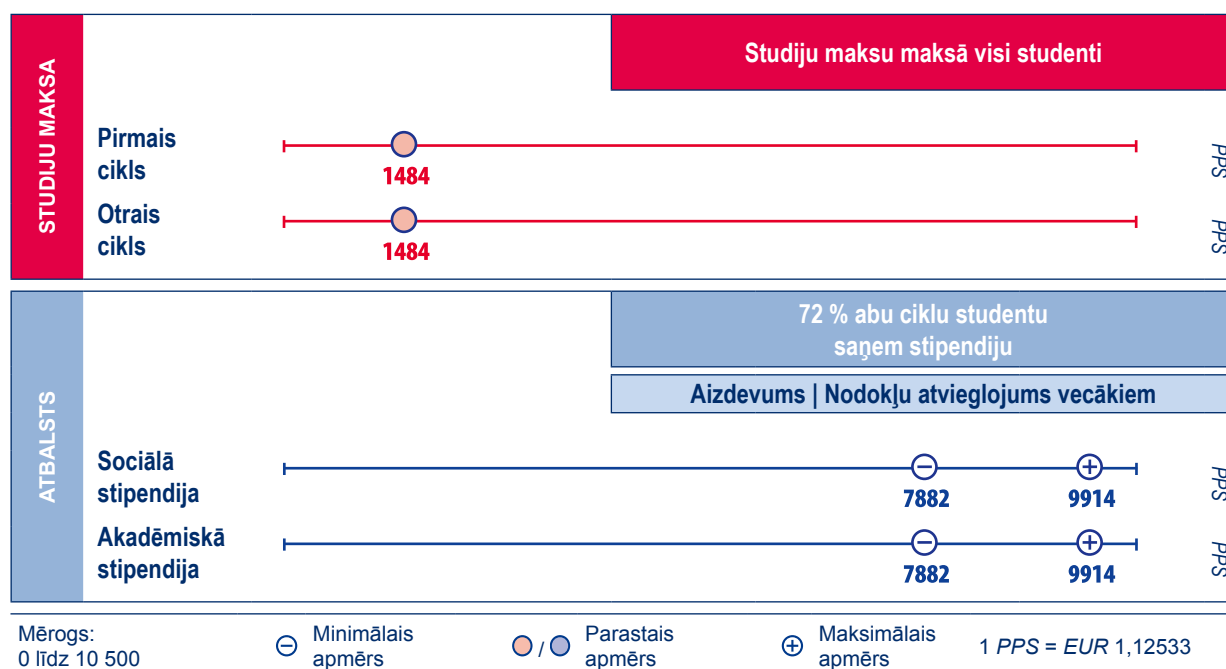
- Pilna laika klātienē studentiem studiju maksa nav jāmaksā. Studiju maksu maksā tikai tie studenti, kas studē vakara nodaļā, tālmācībā vai programmās, kas tiek piedāvātas sadarbībā ar citām universitātēm.
- Studiju maksas apmērs ir atkarīgs no priekšmeta. Mazāko studiju maksu — aptuveni EUR 350–450 — maksā nepilna laika bakalaura programmu studenti. Lielāko studiju maksu — EUR 9000–24 000 — maksā pilna laika medicīnas studenti.

Atbalsts

- **Valsts stipendija** ir pieejama visiem studentiem. Viņi saņem EUR 86 nedēļā no oktobra līdz jūnijam, kā arī papildu EUR 460 pirmajā studiju gadā un vēl EUR 460 par katru akadēmisko gadu. Studējot zinātņu vai IT jomā, stipendijas apmērs ir EUR 146 nedēļā plus EUR 698.
- Tiesības uz atsevišķām stipendijām tiek noteiktas pēc akadēmiskajiem nopelniem.
- **Aizdevuma, nodokļu atvieglojuma vecākiem un ģimenes pabalsta** nav.

NĪDERLANDE

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

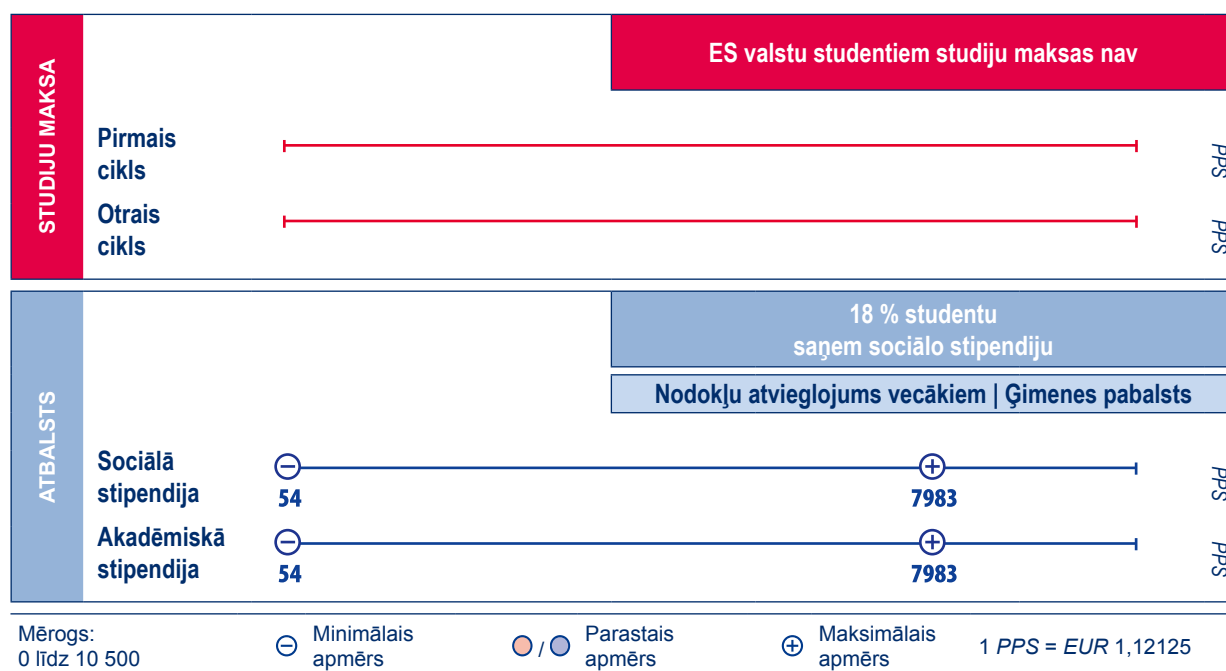
- Studiju maksa tiek noteikta centralizēti (pašlaik EUR 1670 gadā), un tā ir jāmaksā visiem studentiem.
- Tiem studentiem, kas iegūst otro grādu tajā pašā izglītības pakāpē, var būt jāmaksā atšķirīga studiju maksa, ko nosaka augstākās izglītības iestāde.

Atbalsts

- Vispārējo studentu **stipendiju** maksā valsts. Uz to ir tiesīgi visi atzītu augstākās izglītības iestāžu pilna laika studenti. Stipendijas apmērs ir EUR 95,61–266,23 mēnesī. Stipendija ir pieejama grāda studiju programmas standarta ilgumā. Atkarībā no studentu vecāku ienākumu līmeņa un tā, vai students dzīvo vai nedzīvo mājās, var tikt izmaksāta papildu stipendija EUR 219,16–239,08 apmērā.
- Studenti var izmantot **aizdevumu**, lai segtu iztikas izmaksas (EUR 289,38 mēnesī) un studiju maksu (EUR 135 mēnesī). Procentu likme ir vienāda ar valsts maksāto procentu likmi.
- To studentu vecāki, kuri nesaņem studentiem paredzētu finansiālo atbalstu, ir tiesīgi saņemt **nodokļu atvieglojumu** par bērna uzturēšanu. Par apmācības nodokļa kredītu piemērotā nodokļu atvieglojuma maksimālais apmērs ir EUR 15 000, un par bērna nodokļa kredītu piemērotā nodokļu atvieglojuma maksimālais apmērs ir EUR 4000. Bērna nodokļa kredīts var tikt atcelts.
- **Ģimenes pabalsta** nav.

AUSTRIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

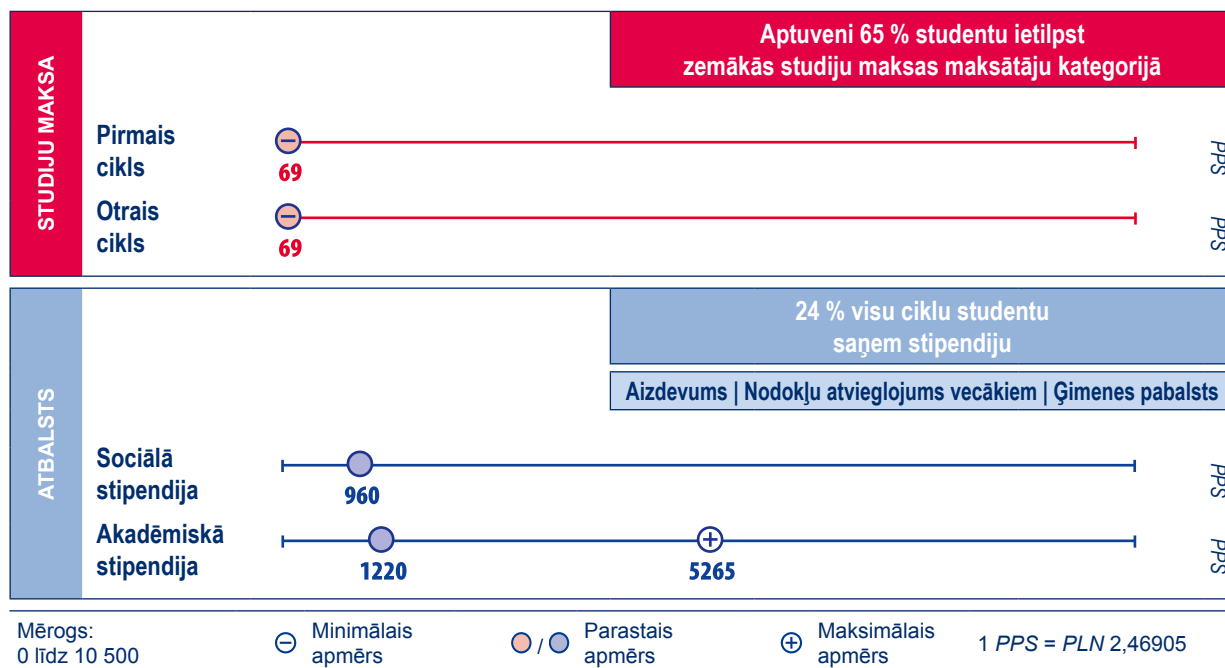
- ES valstu studentiem un tiem, kam ir piešķirtas tādas pašas tiesības, studiju maksa nav jāmaksā. Studiju maksa EUR 363,36 semestrī šiem studentiem ir jāmaksā tikai tad, ja viņi par diviem semestriem pārsniedz minimālo studiju periodu.
- Studenti var tikt atbrīvoti no šīs maksas, ja, piemēram, viņi strādā nepilnas slodzes darbu, slimo vai ir invalīdi, veic bērna (līdz 7 g. v.) aprūpi un audzināšanu vai studē ārzemēs.
- Visiem pārējiem studentiem ir jāmaksā studiju maksa, izņemot studentus no mazattīstības valstīm. Studenti no attīstības valstīm var tikt atbrīvoti no studiju maksas pēc universitātes lēmuma. Ja šiem studentiem studiju maksa ir jāmaksā, tās apmērs arī ir EUR 363,36 semestrī.

Atbalsts

- Federālo studentu **stipendiju** var sistemātiski iedalīt divās daļās: tiešais studiju finansējums, kas tiek saņemts skaidrā naudā, un netiešais studiju finansējums, ko students var saņemt kā pārskaitījumu viņa vecākiem vai kā bezskaidras naudas pabalstu.
- Tiešā studentu pabalsta apmērs ir līdz EUR 8952 gadā, un tas tiek izmaksāts ikmēneša maksājumos. Pabalsta apmērs tiek noteikts, pamatojoties uz studenta, viņa vecāku un dzīvesbiedra ģimenes locekļu skaitu un ienākumu līmeni.
- Stipendija ir jāatmaksā tikai tad, ja pēc diviem pirmajiem semestriem trūkst akadēmisko sekmju apliecinājuma.
- Studentu vecāki var saņemt **ģimenes pabalstu** (EUR 152,70 apmērā) un **nodokļu atvieglojumu** (EUR 58,40 apmērā par bērnu), ja students ir jaunāks par 27 gadiem un studē.
- Studentu **aizdevuma** nav.

POLIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

- Studentiem ir jāmaksā administratīvā (iestāšanās un sertifikācijas) maksa, kuras apmēru ik gadu pārskata augstākās izglītības ministrs.
- Studiju maksa, kuras apmēru nosaka valsts augstākās izglītības iestādes, galvenokārt ir jāmaksā nepilna laika studentiem. Atbrīvojums no maksas vai tās samazinājums ir iespējams, tikai pamatojoties uz sliktiem ekonomiskajiem apstākļiem, veselības problēmām vai izcilām sekmēm.
- Pilna laika studenti valsts augstākās izglītības iestādēs studiju maksu maksā tikai tad, ja viņi atkārtoti studiju kursu vai eksāmenus.

Atbalsts

- **Sociālā stipendija** ir pieejama studentiem ar maziem personiskajiem vai ģimenes ienākumiem vai invalīdiem, savukārt **akadēmiskā stipendija** ir pieejama par akadēmiskajiem sasniegumiem vai sasniegumiem sportā. Vairumā gadījumu par to, lai piešķirto stipendiju skaits atbilstu likumā noteiktajām robežām (Augstākās izglītības likums, 2005. gads), ir atbildīgas augstākās izglītības iestādes.
- Tie studenti, kuru personiskie ienākumi nepārsniedz PLN 2500 mēnesī (2009. g.), jebkurā ciklā var izmantot **aizdevumu**, kura apmērs ir PLN 4000–6000 gadā. 2009./10. ak. g. aizdevumu izmantoja 13% valsts augstākās izglītības iestāžu studentu.
- **Nodokļu atvieglojums** studentu **vecākiem vai aizbildņiem** ir pieejams kā nodokļu atvieglojums PLN 1112,04 apmērā par vienu bērnu gadā (2009. g.), ja ģimene saņem aprūpes pabalstu vai citu sociālo pabalstu un/vai students nav nopelnījis apliekamo ienākumu (t. sk. kapitāla pieaugumu), kas ir lielāks par PLN 3089.
- **Ģimenes pabalsts** tiek piešķirts, ja vecākiem ir zems ienākumu līmenis vai ja students ir invalīds.

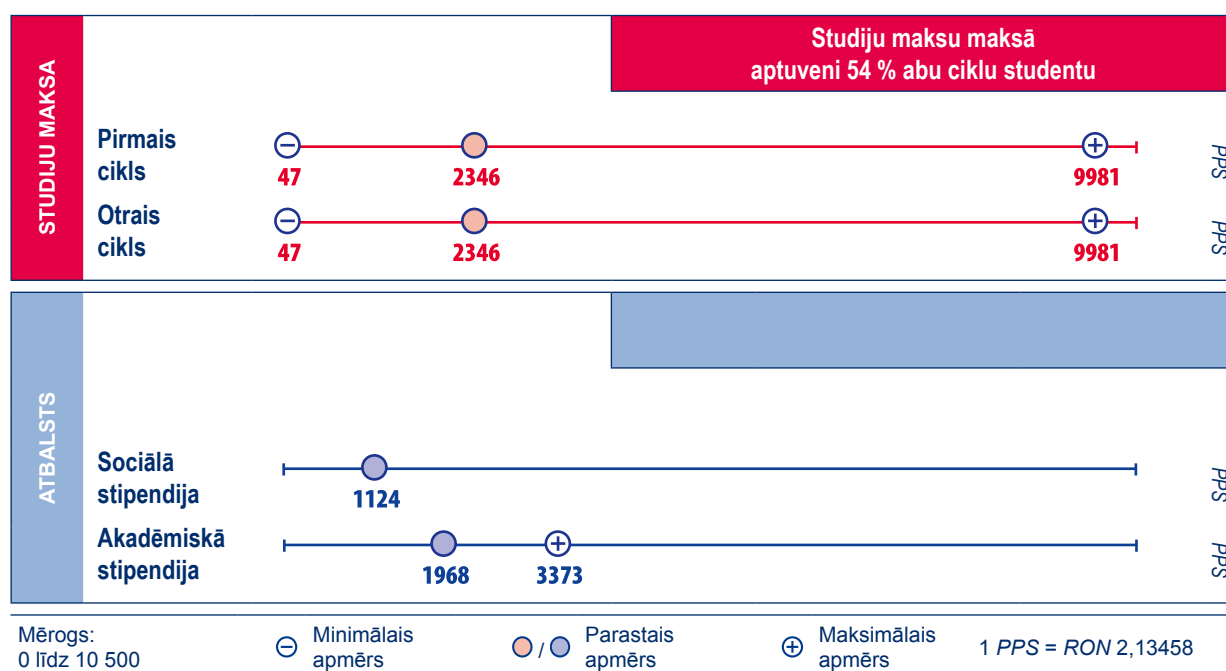
Plānotās reformas

- Līdz ar 2011. gada 18. martā pieņemto likumu, kas stājas spēkā 2011. gada 1. oktobrī, tiek grozīts Augstākās izglītības likums.
- Pilna laika studenti valsts augstākās izglītības iestādēs maksās studiju maksu par otro vai nākamo pilna laika studiju programmu. Atbrīvojums no maksas būs iespējams, balstoties uz akadēmiskajiem sasniegumiem un sasniegumiem mākslā vai sportā; tas tiks novērtēts pēc otrās vai nākamās programmas pirmā apguves gada. Studenti maksās arī par tiem kursiem, kas pārsniedz konkrētiem programmu veidiem centralizēti noteikto ECTS robežu: pirmā cikla studijās — 180 ECTS, bet vienotajās maģistra studijās — 300 ECTS. Studentiem būs papildu iespēja bez maksas apgūt kursus, kuru vērtība nepārsniedz 30 ECTS.

- Tiks izveidots katalogs par bezmaksas administratīvajiem pakalpojumiem. Saskaņā ar šo katalogu augstākās izglītības iestādes nedrīkstēs prasīt maksu, piemēram, par atkārtotu eksāmenu kārtošanu.
- Ienākumu sliekšnis, kas dod tiesības saņemt sociālo stipendiju tiem studentiem, kam ir mazi ģimenes ienākumi, tiks palielināts līdz PLN 410,80–739,70 uz vienu cilvēku (no PLN 316,00–569,00). Precīzo ienākumu sliekšni nosaka pašas augstākās izglītības iestādes.
- Studentu ņemto aizdevumu garantēs valsts: 100% apjomā tiem, kam ģimenes ienākumi nepārsniedz PLN 600,00 uz vienu cilvēku, un studentiem, kuru vecākiem ir atņemtas vecāku tiesības; 70% apjomā tiem, kam ģimenes ienākumi nepārsniedz PLN 601,00–1000,00 uz vienu cilvēku (no 2010./11. ak. g.).

RUMĀNIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

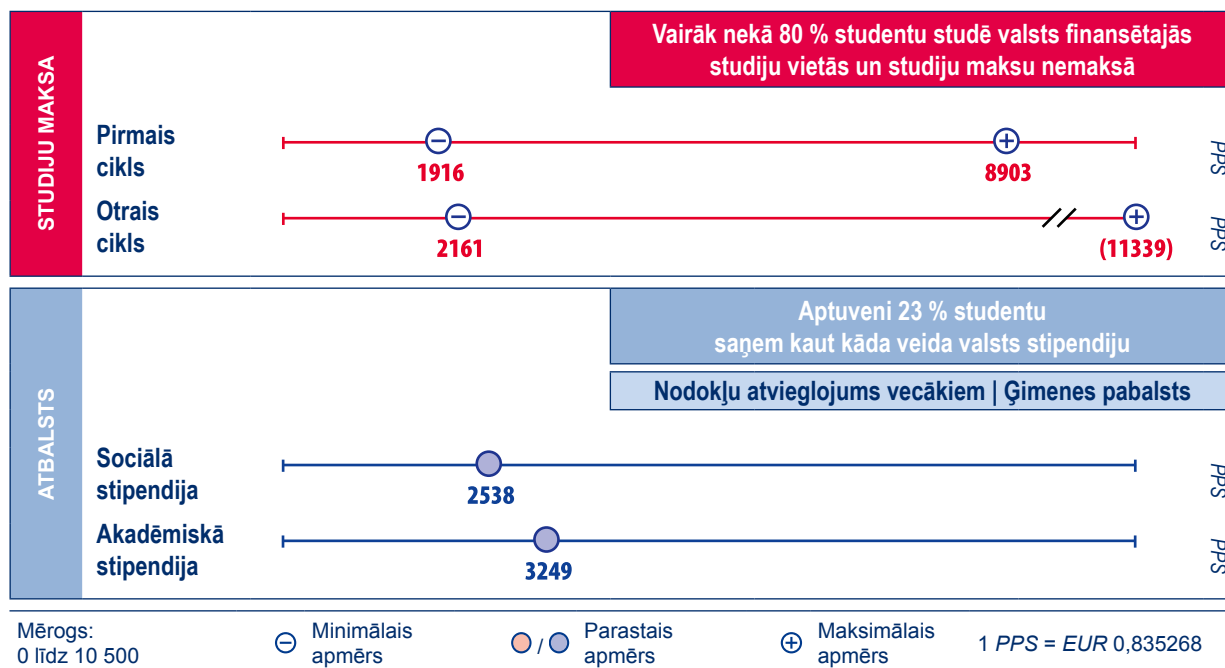
- **Studiju maksas** apmēru visām programmām nosaka katras universitātes senāts. Senāts nosaka arī atbrīvojumu no studiju maksas, ņemot vērā nepieciešamību vai nopelnus. Visi studenti maksā administratīvo un reģistrācijas maksu.
- Kopējo un maksimālo maksu uz vienu studentu nosaka Nacionālā augstākās izglītības finansēšanas padome, un šī maksa tiek norādīta katras augstākās izglītības iestādes institucionālajā līgumā. Studiju maksas apmērs sniedzas no RON 2840,59 (11,2% studentu) līdz RON 5007,54 tehniskajās studiju jomās un līdz maksimālajai summai RON 21 304,34 (0,10% studentu). Vidējais studiju maksas apmērs ir RON 7481.

Atbalsts

- Akadēmiskajai **stipendijai** ir dažādi veidi: studiju stipendija (visbiežāk RON 250 mēnesī) un nopelnu stipendija (visbiežāk RON 350 mēnesī). Stipendija par izcilām studiju sekmēm (katrai fakultātei ir paredzēta viena šāda stipendija) var sasniegt RON 600,00 mēnesī.
- **Sociālās stipendijas** apmērs visbiežāk ir RON 200 mēnesī, un tā tiek izmaksāta atkarībā no studenta finansiālā stāvokļa.
- **Stipendijas** apmēru nosaka katra augstākās izglītības iestāde. Stipendija ir paredzēta, lai segtu dzīvošanas maksu studentu viesnīcā un izdevumus par pārtiku. Universitāte nosaka stipendiju skaitu atkarībā no kopējiem augstākās izglītības izdevumiem paredzētajiem līdzekļiem. Līdzekļus ik gadu piešķir ministrija.
- Studentu **aizdevuma, ģimenes pabalsta vai nodokļu atvieglojuma** vecākiem nav.

SLOVĒNIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

- Tie valsts augstākās izglītības iestāžu pilna laika studenti, kam ir valsts finansētā studiju vieta, studiju maksu nemaksā. Viņi sedz tikai reģistrācijas maksu un atkārtoto eksāmenu izmaksas.
- Tie valsts augstākās izglītības iestāžu pilna laika studenti, kam nav valsts finansētās studiju vietas, nepilna laika studenti, kā arī studenti no valstīm, kuras nav ES valstis, maksā noteikto studiju maksu. Pirmajā ciklā studiju maksa ir EUR 1600–7436, bet otrajā ciklā — EUR 1805–9471.
- Vidējā studiju maksa tiek noteikta, izdalot studiju programmas izmaksas ar uzņemto studentu skaitu.

Atbalsts

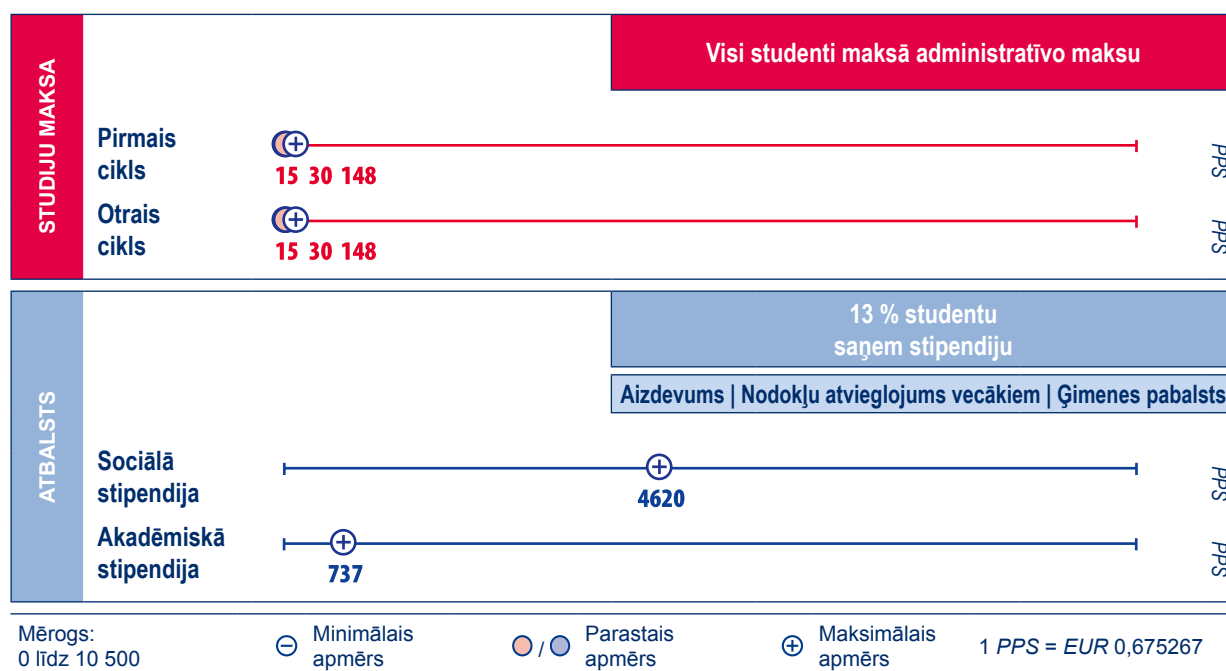
- “Nacionālā” **stipendija** ir pieejama ekonomiski un sociāli nelabvēlīgā situācijā esošajiem studentiem. Pastāv arī akadēmiskā stipendija. Tiesības uz stipendiju ir tiem studentiem, kuri, iestājoties augstākās izglītības iestādē bakalaura studiju programmā, ir jaunāki par 26 gadiem.
- Aizdevums** nav pieejams.
- Ģimenes pabalsts** ir atkarīgs no ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli kā īpatsvars no vidējās darba algas Slovēnijā, no studenta vecuma, kā arī no apgādājamo bērnu skaita (2009. gadā: EUR 19,64–135,55 mēnesī uz studentu).
- Nodokļu atvieglojums vecākiem** ir atkarīgs no apgādājamo bērnu skaita (2009. gadā: EUR 2251,46–7351,57 gadā). Tiesības uz nodokļu atvieglojumu ir tiem vecākiem, kuru bērni, iestājoties augstākās izglītības iestādē, ir jaunāki par 26 gadiem.

Plānotās reformas

- Saskaņā ar Publiskā finansējuma likumā paredzēto tiesību piemērojumu, kas pieņemts 2010. gadā, stipendijas ir viens no sociālajiem pabalstiem. “Stipendiju likuma” projekts ir likumdošanas procesā Slovēnijas parlamentā. Tā nolūks ir palielināt studentu iespējas iegūt stipendiju.

SLOVĀKIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

- Visi studenti maksā reģistrācijas maksu EUR 10–100 apmērā. Valsts augstākās izglītības iestāžu pilna laika studenti, kas nepārsniedz attiecīgās studiju programmas parasto studiju ilgumu, studiju maksu nemaksā.
- Tiem studentiem, kuri parasto studiju ilgumu pārsniedz vai kuri viena akadēmiskā gada laikā studē paralēli divās vai vairākās programmās, ir jāmaksā studiju maksa. Pirmajā ciklā studiju maksa ir EUR 400–1000 gadā, bet otrajā ciklā — EUR 500–1500 gadā. Neklātienes vai nepilna laika studiju programmas studentiem pirmajā ciklā ir jāmaksā studiju maksa līdz EUR 2100, bet otrajā ciklā — EUR 3150.
- Valsts augstākās izglītības iestādēs studiju maksa un pārējās maksas nedrīkst pārsniegt 50% no pilna laika izglītības vidējām izmaksām.
- Trešo valstu studentiem ir jāmaksā lielāka studiju maksa — EUR 3000–8000 gadā.

Atbalsts

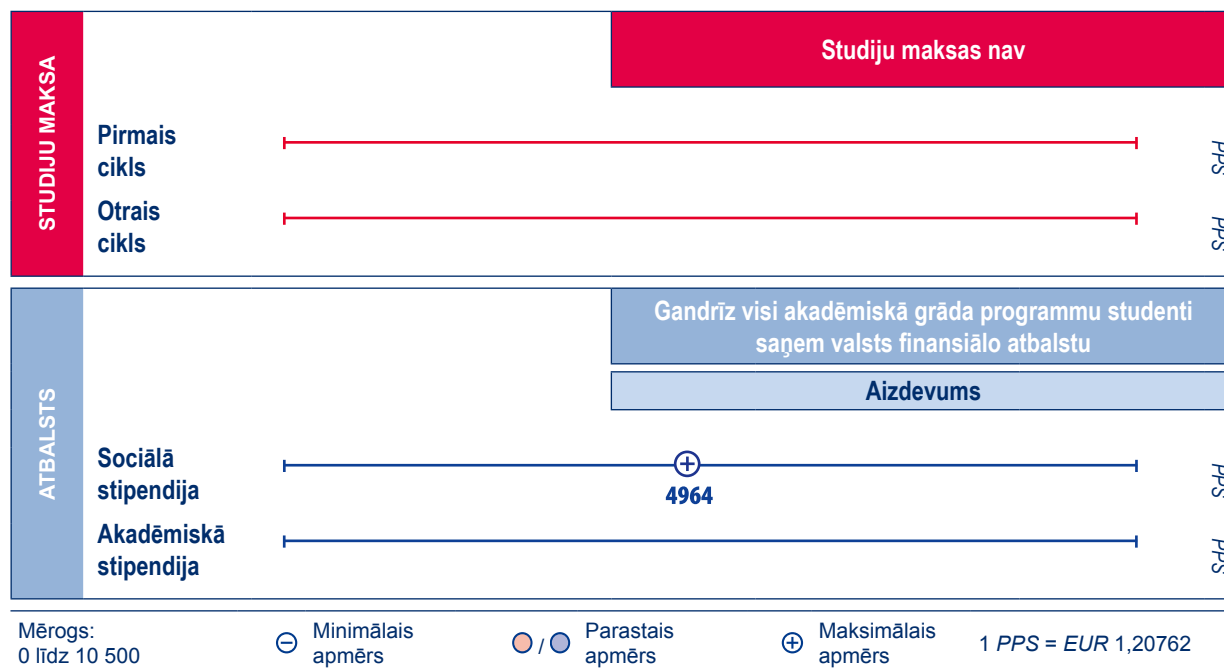
- Atbilstoši īpašiem nosacījumiem studentiem ir likumīgas tiesības uz sociālo **stipendiju**. Par izcilām sekmēm studijās, pētniecībā un attīstībā, kā arī par panākumiem mākslā un sportā augstākās izglītības iestādes piešķir motivācijas stipendiju.
- Parastajā studiju periodā pilna laika un nepilna laika studentiem Studentu aizdevumu fonds nodrošina valsts subsidēto **aizdevumu** EUR 1327,76 gadā. Kopš 2010./11. ak. g. ir pieejams papildu aizdevums EUR 2655,52 apmērā studiju maksas segšanai.
- **Ģimenes pabalsts** pienākas to studentu vecākiem, kuri ir jaunāki par 25 gadiem (EUR 21,25).
- **Nodokļu atvieglojums vecākiem** tiek nodrošināts kā vienreizējs nodokļu atskaitījums EUR 20,00 mēnesī.

Plānotās reformas

Izglītības, zinātnes, pētniecības un sporta ministrija ir ierosinājusi Augstākās izglītības likuma grozījumu, kam ir jāstājas spēkā 2012. gada 1. janvārī. Valdība šo ierosinājumu apstiprināja 2011. gada janvārī, un sabiedriskā apspriešana beidzās 2011. gada 13. maijā. Ierosinātie grozījumi paredz maksimālās studiju maksas noteikšanu par neklātienes studijām — ne tikai par vienu akadēmisko gadu. Augstākās izglītības iestādes varētu prasīt studiju maksu arī no pārējiem studentiem, ieskaitot pilna laika studentus un ES valstu pilsoņus, lai nodrošinātu studiju programmas svešvalodā. Šī maksa nepārsniegtu maksimālo maksu, ko nosaka Izglītības, zinātnes, pētniecības un sporta ministrija.

SOMIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

- Studiju maksa nav jāmaksā.

Atbalsts

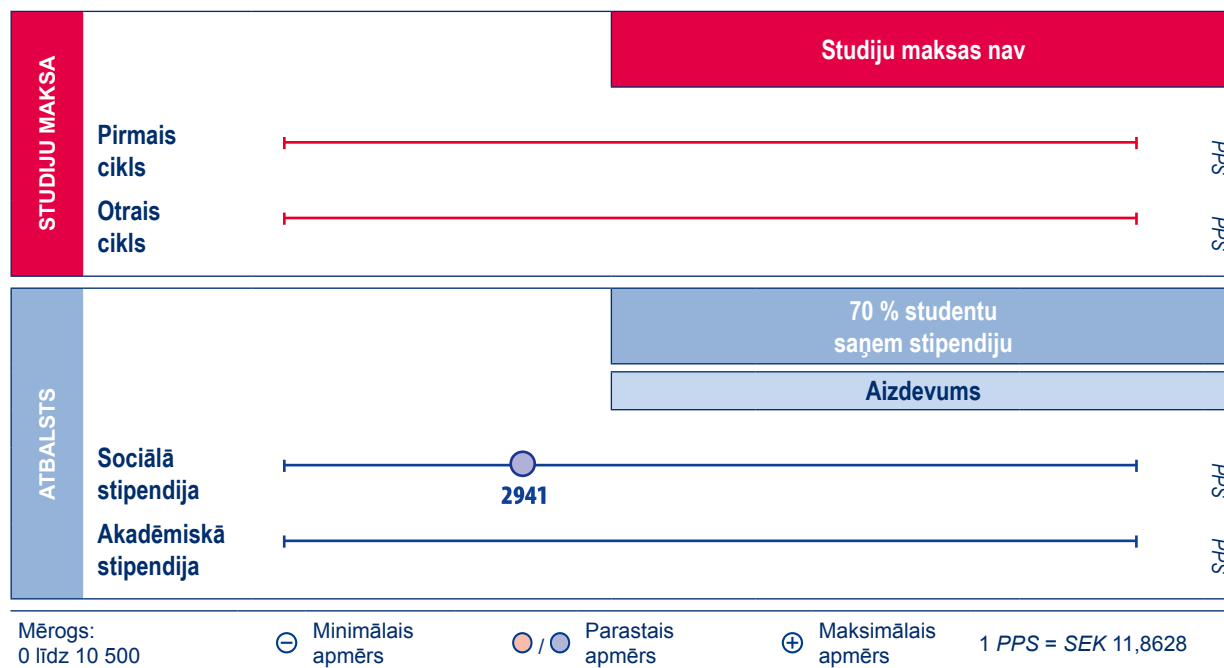
- **Stipendija** ir pieejama parastajā studiju periodā, un tās piešķiršana ir atkarīga no vecuma un tā, vai students dzīvo kopā ar vecākiem. Stipendijas apmērs ir EUR 55–298 mēnesī.
- Studentiem, kuri dzīvo patstāvīgi, piemaksa par mājokli sedz 80% no īres apmēra. Maksimālā summa ir EUR 201,60 mēnesī.
- Stipendija un piemaksa par mājokli ir pieejamas tikai tad, ja studenta ienākumi nepārsniedz EUR 11 850 gadā.
- Tie, kuriem ir tiesības uz stipendiju, kā arī tie, kuri ir 18–19 gadus veci un nedzīvo kopā ar vecākiem (pēc vecāku ienākumu līmeņa pārbaudes), var saņemt studentu **aizdevumu**.
- **Nodokļu atvieglojuma vecākiem un ģimenes pabalsta** nav.

Plānotās reformas

- No 2011.gada 1.augusta noteikumi par finansiālo palīdzību studentiem paredzēs stingrāku studentu sekmju pārbaudi. Jaunajos noteikumos būs paredzēts lielāks nepieciešamais minimālais kredītpunktu skaits akadēmiskajā gadā, kas dod tiesības uz finansiālo palīdzību. Sākot no 2011. gada rudens, finansiālā palīdzība jauniešiem studentiem tiks piešķirta, balstoties uz divu ciklu sistēmu pat tad, ja students ir uzņemts tikai otrā cikla studijās. Pirmā cikla studijās šo palīdzību var saņemt ne ilgāk kā 37 mēnešus, bet otrā cikla studijās — ne ilgāk kā 28 mēnešus. Kopējais maksimālais laiks — 55 mēneši —, kad ir iespējams saņemt palīdzību, atbilst maģistra grāda studiju ilgumam.

ZVIEDRIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

- Zviedrijas un citu ES valstu studentiem studiju maksa nav jāmaksā.

Atbalsts

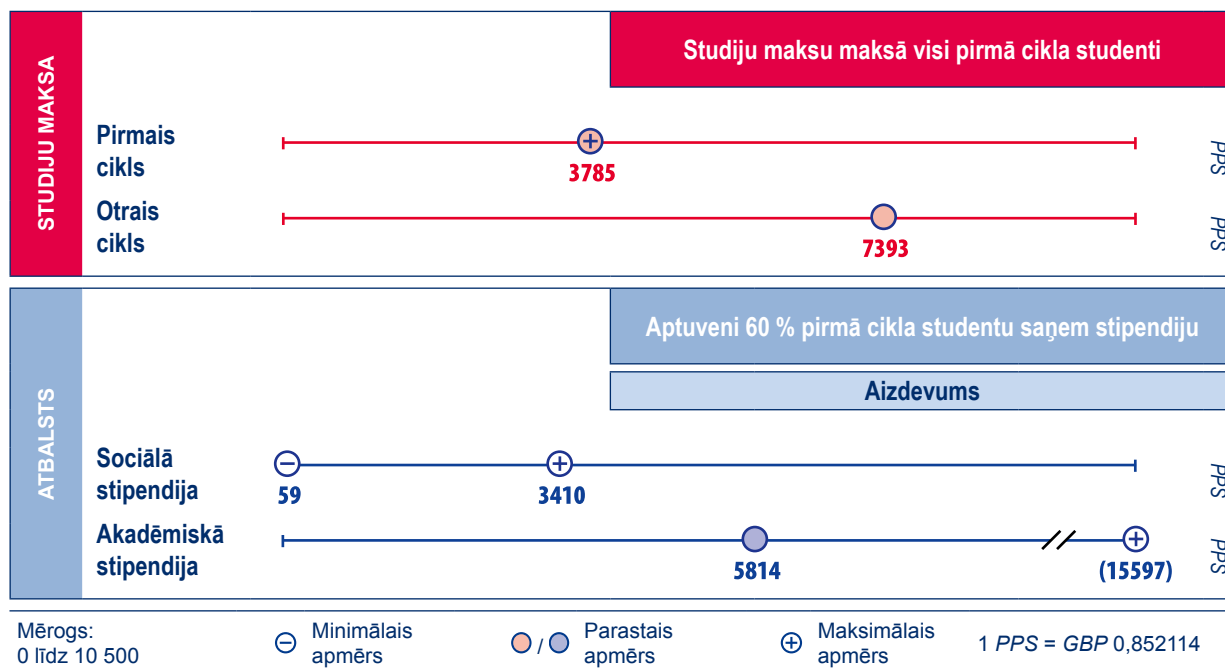
- Visiem studentiem ir pieejama **stipendija** SEK 671 nedēļā deviņus mēnešus gadā.
- Visiem studentiem ir pieejams **aizdevums** SEK 1284 mēnesī deviņus mēnešus gadā.
- Studenti, kam ir 1–4 bērni, vai tie, kas maksā studiju maksu, studējot ārzemēs, var saņemt papildu stipendiju SEK 128–293 nedēļā.
- Līdztekus studiju maksas ieviešanai ārvalstu studentiem ir ieviestas arī divas jaunas stipendiju programmas, kas paredzētas tiem studentiem, kuri maksā studiju maksu.
- **Nodokļu atvieglojuma vecākiem un ģimenes pabalsta** nav.

Plānotās reformas

- 2010. gada jūnijā Riksdāgs apstiprināja priekšlikumus un vērtējumu, kas bija ietverti valdības likumprojektā "Konkurēšana, balstoties uz kvalitāti, — studiju maksa ārvalstu studentiem" (Valdības likumprojekts 2009/10:65). Tas nozīmē, ka Zviedrijas pilsoņiem, kā arī ES/EEZ valstu un Šveices pilsoņiem augstākā izglītība arī turpmāk tiks nodrošināta bez maksas, turpretī citu valstu pilsoņi ("trešo valstu studenti"), sākot no 2011. gada rudens semestra, par augstāko izglītību maksās studiju maksu (<http://www.sweden.gov.se/sb/d/12798>).
- Studiju maksas apmēru noteiks pašas augstākās izglītības iestādes, nodrošinot, lai tās segtu visas izmaksas.

APVIENOTĀ KARALISTE — ANGLIJA, VELSĀ UN ZIEMEĻĪRIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

- Pirmajā ciklā pilna laika studentiem studiju maksu nosaka augstākās izglītības iestādes, ievērojot valdības noteiktos ierobežojumus (*GBP* 3225 gadā = 3785 PPS), un gandrīz visās augstskolās bakalaura programmas studentiem ir jāmaksā maksimālā studiju maksa.
- Pirmajā ciklā pilna laika studentiem studiju maksa nav jāsedz kā "priekšapmaksa". Visiem studentiem ir tiesības saņemt studiju maksai paredzētu aizdevumu, kas ir jāatmaksā pēc studiju beigšanas, kad viņu ienākumu līmenis ir pārsniedzis noteikto sliekšni (*GBP* 15 000 gadā). Maksājumu likme ir 9% no ienākumiem, kas pārsniedz *GBP* 15 000 sliekšni, un tā tiek iekasēta, izmantojot nodokļu sistēmu.
- Otrā cikla studentiem un visiem nepilna laika un ārvalstu studentiem studiju maksu nosaka augstākās izglītības iestādes, un valdība šo maksu neierobežo. Tās apmērs ir ļoti atšķirīgs, īpaši nepilna laika un ārvalstu studentiem. Attēlā redzams studiju maksas vidējais līmenis tikai pilna laika izglītības programmu studentiem: *GBP* 4955 = 5814 PPS. Pētniecības programmu studentiem studiju maksas apmērs gadā parasti ir *GBP* 3390 = 3978 PPS.

Atbalsts

- Pirmā cikla pilna laika studentiem ir pieejama universāla un centralizēta aizdevumu sistēma pilnas studiju maksas apmērā, kā arī aizdevuma un stipendijas kombinācija dzīvošanas izmaksu segšanai. Turklāt daļu no līdzekļiem, kurus veido studiju maksa, augstākās izglītības iestādes izmanto, lai nodrošinātu stipendiju studentiem ar maziem ienākumiem. Šīs stipendijas apmērs ir atšķirīgs un attēlā nav atspoguļots.
- Pirmā cikla pilna laika studentiem aizdevuma apmērs dzīvošanas izmaksu segšanai ir atkarīgs no ģimenes ienākumu līmeņa, no tā, vai students dzīvo mājās vai ārpus tām, vai viņš studē Londonā vai ārpus Londonas un vai viņš saņem stipendiju. Dzīvošanas izmaksu segšanai piešķirtās stipendijas apmērs ir atkarīgs no ģimenes ienākumu līmeņa; Anglijā un Velsā aptuveni 60% studentu saņem stipendiju līdz *GBP* 2906 gadā = 3410 PPS (redzams attēlā), bet Ziemeļīrijā līdz *GBP* 3406 (nav redzams attēlā).
- Velsā atsaucies gadā visi pirmā cikla pilna laika studenti saņēma arī stipendiju, kas sedza aptuveni pusi no studiju maksas apmēra. Tagad tas vairs nav spēkā (kopš 2010./11. ak.g.).
- Pirmā cikla nepilna laika studentiem ir cita kārtība. Tā paredz sociālās stipendijas, bet neparedz aizdevumu studiju maksas segšanai.
- Otrā cikla studentiem nav universālas sistēmas, kas paredzētu sociālo stipendiju vai aizdevumu. Izņemot dažas speciālas disciplīnas (piem., pedagoģija, sociālais darbs un dažas ar veselības aprūpi saistītas profesijas), lielākā daļa izglītības programmu studentu finansējumu nodrošina paši. Akadēmiskā stipendija, kas ir redzama attēlā, ir paredzēta pētniecības programmu studentiem, kuri studē ārpus Londonas, un tās apmēru ir noteikušas Pētniecības padomes (*GBP* 13 290 gadā = 15 597 PPS); parasti visi finansētāji šo summu izmanto kā atskaites punktu. Stipendija un/vai atbrīvojums no studiju maksas pētniecības programmu studentiem tiek piešķirts uz konkurences pamata.
- Nodokļu atvieglojums vecākiem un ģimenes pabalsts studentu atbalsta sistēmā nav paredzēts.

Plānotās reformas

Anglijā saskaņā ar Parlamenta 2010. gada decembra balsojumu par studiju maksas noteikumiem, sākot no 2012. gada septembra, studiju maksas un finansiālā atbalsta pakete tiks mainīta. Jaunās sistēmas galvenie elementi ir šādi:

- augstākās izglītības iestādes varēs noteikt jaunu studiju pamatmaksu *GBP* 6000 apmērā, bet tās drīkstēs prasīt arī lielāku summu līdz *GBP* 9000, ja tām būs apstiprināts "piekļuves līgums", kurā būs norādīti pasākumi (piem., iesaiste un finansiālais atbalsts), kurus tās veiks, lai uzlabotu augstākās izglītības pieejamību un studentu noturēšanu;
- valdība plāno mainīt arī aizdevuma atmaksas noteikumus — palielināt atmaksāšanas sliekšni līdz *GBP* 21 000, noteikt reālu aizdevuma procentu likmi tiem studentiem, kuri aizdevumu atmaksā, un palielināt maksimālo aizdevuma atmaksas termiņu no 25 uz 30 gadiem;
- studiju maksai paredzētais aizdevums tiks piedāvāts arī pirmā cikla nepilna laika studentiem, bet viņiem nebūs vairs pieejama no ienākumiem atkarīgā stipendija, kas pašlaik dažiem nepilna laika studentiem palīdz segt studiju maksu un dzīvošanas izmaksas.

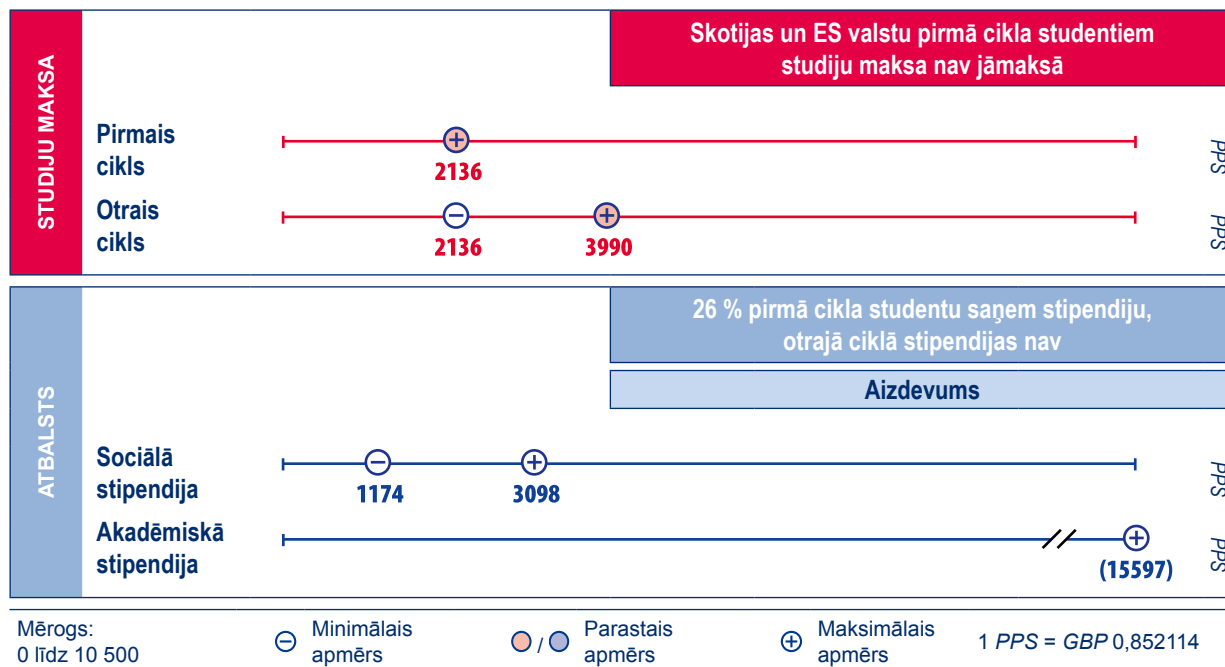
Velsā pēc paziņojuma par plānu atļaut Anglijas augstākās izglītības iestādēm palielināt studiju maksu Velsas valdība apstiprināja noteikumus, kas arī Velsā ļauj prasīt lielāku studiju maksu. No 2012. gada septembra studiju maksas un finansiālā atbalsta pakete ietver šādus galvenos elementus:

- augstākās izglītības iestādes varēs noteikt jaunu studiju pamatmaksu *GBP* 4000 gadā, bet tās drīkstēs prasīt arī lielāku summu līdz *GBP* 9000, ja studiju maksas plāni paredzēs iespēju vienlīdzīguma sekmēšanu un augstākās izglītības popularizēšanu. Tomēr studentiem, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir Velsā, palielināta studiju maksa nebūs jāmaksā, jo papildu maksu segs Velsas valdība;
- studiju maksai paredzētais aizdevums tiks piedāvāts arī pirmā cikla nepilna laika studentiem.

Ziemeļīrijā pēc paziņojuma par plānu atļaut Anglijas augstākās izglītības iestādēm palielināt studiju maksu, notika Asamblejas debātes un sabiedriskā apspriešana par turpmāko politiku Ziemeļīrijā. Ziemeļīrijas izpildvara patlaban apsver vairākas iespējas, kā organizēt studiju maksas un studentu finansēšanas kārtību no 2012. gada.

APVIENOTĀ KARALISTE — SKOTIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

- Pirmajā ciklā Skotijas valdība maksā studiju maksu par Skotijas un ES valstu studentiem.
- Studentiem, kuri nāk no citām Apvienotās Karalistes daļām, kā arī ārvalstu (trešo valstu) studentiem, studiju maksa ir jāmaksā. Studentiem, kuri nāk no citām Apvienotās Karalistes daļām, ir noteikta studiju maksa *GBP* 1820 gadā

vai GBP 2895 par medicīnas programmām; ārvalstu studentiem studiju maksas apmērs netiek regulēts, un to nosaka augstākās izglītības iestādes.

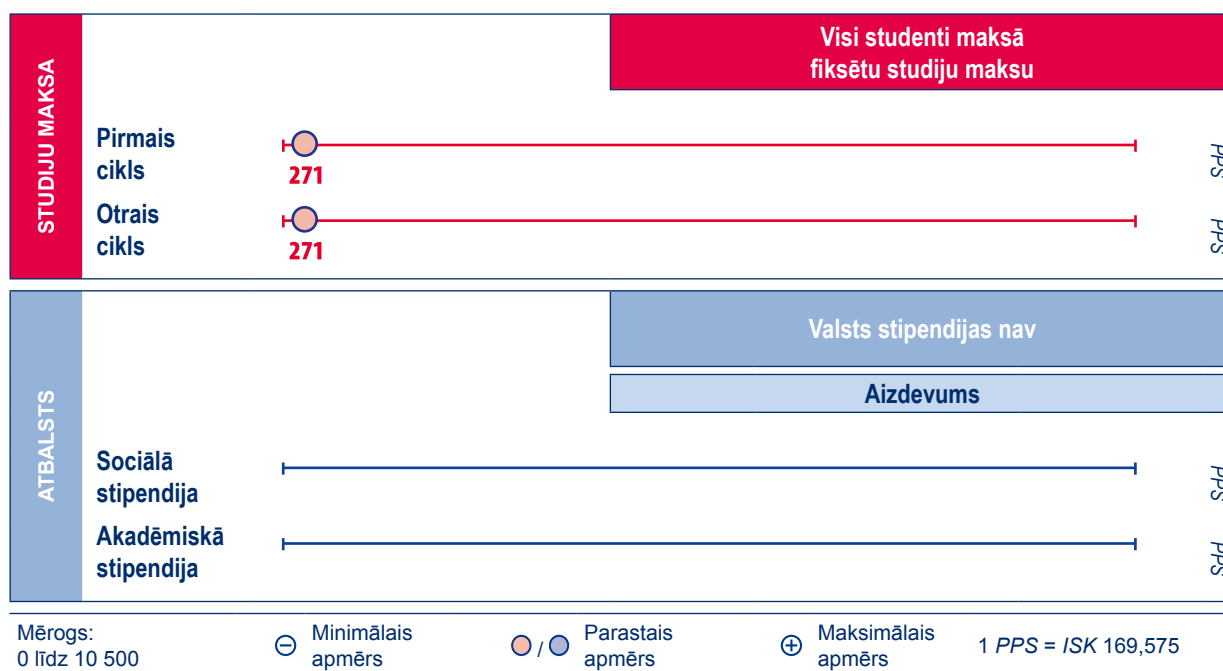
- Studiju maksas un atbalsta sistēma ir paredzēta pirmā cikla studentiem. Otrajā ciklā studiju maksa netiek regulēta, tā atšķiras atkarībā no studiju jomas un studiju veida (t. i., pilna vai nepilna laika studijas).

Atbalsts

- Studentiem ir pieejama gan **stipendija**, gan **aizdevums**; **stipendija** ir paredzēta tiem studentiem, kam ir finansiālas grūtības. Studentiem, kuru ģimenei ir zems ienākumu līmenis, ir pieejama "jauno studentu stipendija" līdz GBP 2640. Studentiem, kas ir vecāki par 25 gadiem vai kas dzīvo ar partneri, ir pieejama "patstāvīgo studentu stipendija" līdz GBP 1000. Vēl ir arī citas **stipendijas**, kas paredzētas studentiem invalīdiem.
- 2010. gadā 60% studentu izmantoja **aizņēmumu**. Studenti, kas dzīvo kopā ar vecākiem, var aizņemt maksimāli GBP 4107 vai minimāli GBP 605 gadā. Studenti, kas nedzīvo kopā ar vecākiem, var aizņemt maksimāli GBP 5067 vai minimāli GBP 915.
- **Nodokļu atvieglojums vecākiem un ģimenes pabalsts** studentu atbalsta sistēmā nav paredzēts.

ISLANDE

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

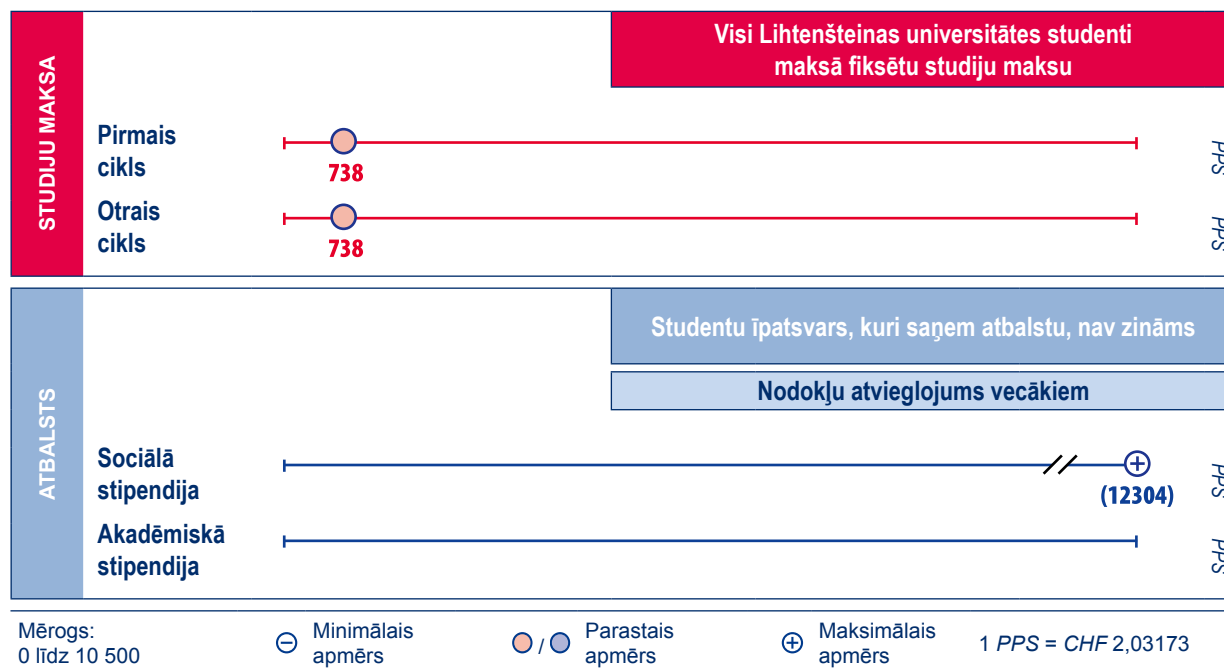
- Visi valsts augstākās izglītības iestāžu studenti reģistrējoties maksā ISK 45 000.

Atbalsts

- Valsts **stipendija** nav pieejama.
- Studiju periodā tiek nodrošināts **aizdevums**, kura apmērs ir atkarīgs no studenta ģimenes lieluma. Dzīvošanas pamatmaksas studentiem, kas dzīvo atsevišķi, ir aplēstas ISK 740 mēnesī.
- **Nodokļu atvieglojuma vecākiem un ģimenes pabalsta** nav.

LIHTENŠTEINA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

- Visi valsts augstākās izglītības iestāžu studenti maksā studiju maksu CHF 1500.

Atbalsts

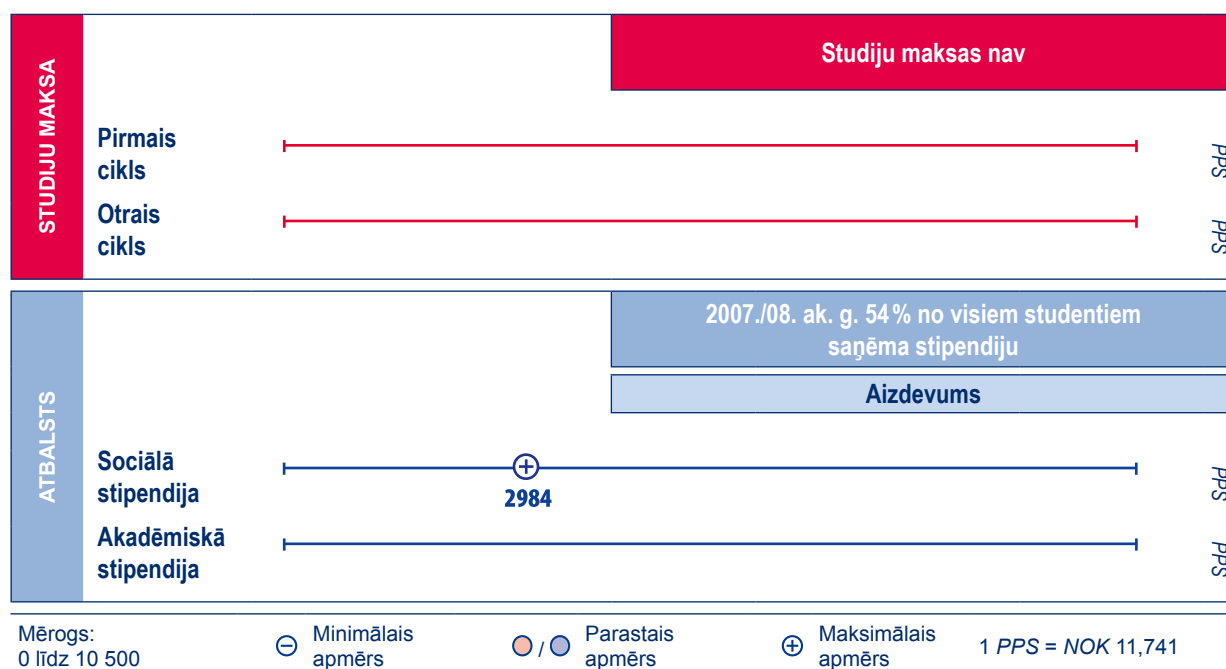
- Valsts atbalstu veido maināma **stipendijas un aizdevuma kombinācija**. Maksimālā kopējā summa ir CHF 25 000, no kuras 40–60% ir stipendija un pārējais — aizdevums.
- Noteicošais princips ir tāds, ka students un/vai studenta vecāki izglītību var finansēt paši. **Valsts stipendija** ir pieejama atkarībā no studentu ienākumu līmeņa. Tiesības uz stipendiju ir tikai Lihtenšteinas pilsoņiem vai pastāvīgajiem iedzīvotājiem.
- **Nodokļu atvieglojums vecākiem** ir pieejams līdz CHF 12 000 gadā, un tas ir paredzēts izglītības izmaksu segšanai.
- **Ģimenes pabalsta** nav.

Plānotās reformas

- Nākamajos gados saistībā ar diskusijām par pētniecības finansēšanu un nacionālās pētniecības stratēģijas izstrādi tiks veiktas augstākās izglītības sistēmas valsts finansējuma reformas.
- Likums par valsts stipendijām ir pārstrādāts un pašlaik ir pieņemšanas stadijā. Likuma pārstrādāšanu lielā mērā ietekmēja finanšu krīzes ietekmē veiktie taupības pasākumi. Finansiālā atbalsta izdevumi ir jāsamazina par 25%.

NORVĒGIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

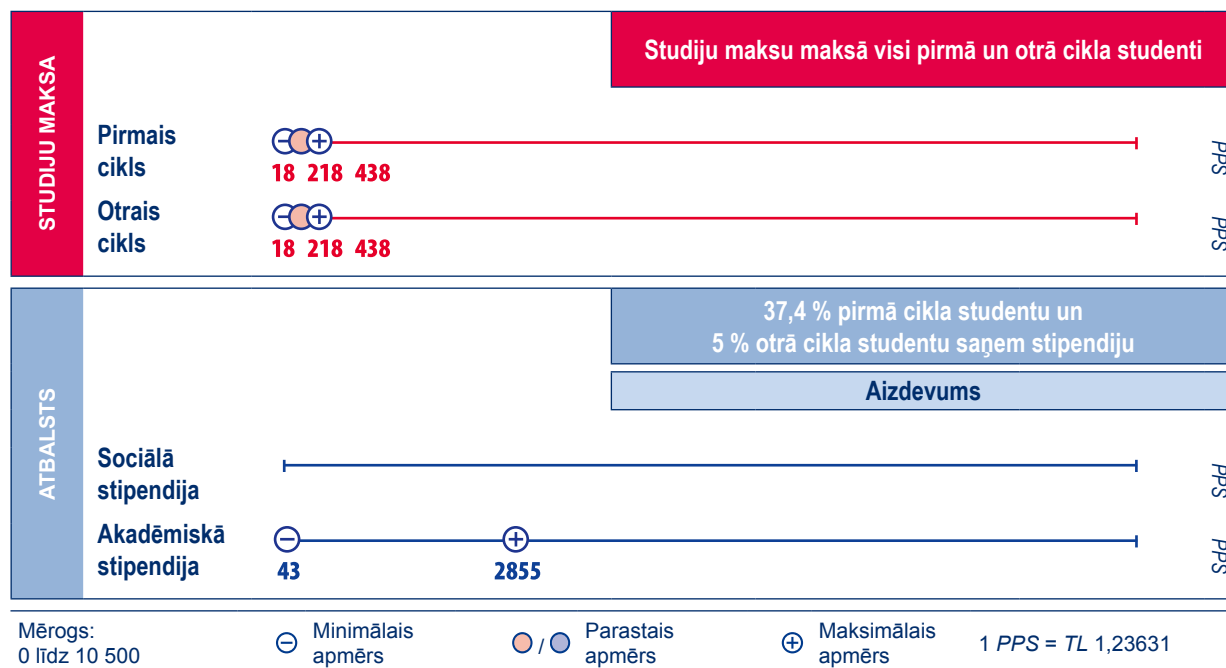
- Valsts augstākās izglītības iestādēs, kur mācās 85% no visiem Norvēģijas studentiem, studiju maksa nav jāmaksā.

Atbalsts

- Norvēģijas studentiem ir tiesības uz **aizdevumu** un **stipendiju**, ko nodrošina Valsts izglītības aizdevumu fonds (VIAF). Kopējais atbalsta apmērs nepārsniedz NOK 87 600. Sākotnēji atbalsts tiek nodrošināts kā aizdevums, tomēr 40% no aizdevuma var tikt piešķirti arī kā stipendija tiem studentiem, kuri dzīvo atsevišķi no vecākiem. Šie studenti var saņemt stipendiju arī ceļa izdevumu segšanai. Summa tiek noteikta atkarībā no nepieciešamības.
- Finansiālais atbalsts tiek piešķirts arī studijām ārzemēs, jo VIAF aizdevumi un stipendijas ir pilnībā pārnesami. Atbalstu var saņemt apmaiņas studenti un pilnas studiju programmas studenti.
- Studenti, kuru aprūpē ir bērni, var saņemt stipendiju par katru bērnu.
- Nodokļu atvieglojums vecākiem** un **ģimenes pabalsts** studentu atbalsta sistēmā nav paredzēts.

TURCIJA

GALVENĀS IEZĪMES

BŪTISKIE DATI

Studiju maksa

- Valsts universitātēs, kurās studē 89% studentu, parasti jāmaksā ļoti maza studiju maksa — TL 22.
- Ne visas valsts universitātes prasa reģistrācijas maksu, un tie studenti, kam ir nepieciešams finansiālais atbalsts, no reģistrācijas maksas var tikt atbrīvoti. No studiju maksas ir atbrīvoti arī tie studenti, kas saņem stipendiju no Kredītu un kopmītņu institūcijas.
- Nepilna laika studentiem ir jāmaksā lielāka studiju maksa. Imatrikulācija dienas vai vakara studijās ir atkarīga no iestājesāmena rezultātiem. Studiju maksa tālmācības programmās ir TL 460–2200, bet programmās bez diplomdarba — TL 360–1600.

Atbalsts

- Ir trīs galvenie **stipendijas** veidi, ko nodrošina valdība, pašas universitātes vai dažādas institūcijas, un tās visas cenšas kombinēt finansiālos un akadēmiskos kritērijus.
- Valdības maksātā **studiju stipendija** ir visizplatītākā, un aptuveni 40% studentu tā tiek piedāvāta kopā ar **aizdevumu**. **Aizdevums** nodrošina aptuveni EUR 100 mēnesī visas programmas laikā.
- Studentu atbalsts tomēr reti sedz visas studentu iztikas izmaksas.
- **Nodokļu atvieglojums vecākiem** un **ģimenes pabalsts** studentu atbalsta sistēmā nav paredzēts.

ATSAUCES

Altbach, P. G., Reisberg, L. and Rumbley, L. E., 2009. *Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution*. Report Prepared for the UNESCO 2009 World Conference on Higher Education. Paris: UNESCO.

Asplund, R., Adbelkarim, O. B. and Skalli, A., 2008. An equity perspective on access to, enrolment in and finance of tertiary education. *Education Economics*, 16(3), 261.–274. lpp.

Astin, A. W. and Oseguera, L., 2004. The Declining “Equity” of American Higher Education. *The Review of Higher Education*, 27(3), 321.–341. lpp.

Barr, N., 2004. Higher Education Funding. *Oxford Review of Economic Policy*, 20(2), 264.–283. lpp.

BFUG (Bologna Process Working Group on Social Dimension and Data on Mobility of Staff and Students in Participating Countries), 2007. *Key issues for the European Higher Education Area – Social Dimension and Mobility*. Stockholm: Government Offices of Sweden [pdf]. Pieejams: <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/WGR2007/Socialdimensionandmobilityreport.pdf> [skatīts 2010. gada 1. decembrī].

Brennan, J., Naidoo, R. and Patel, K., 2009. Quality, Equity and the Social Dimension: The Shift from the National to the European level. In: Kehm, B. M., Huisman, J. and Stensaker, B. eds, *The European Higher Education Area: Perspectives on a Moving Target*. Rotterdam/Boston/Taipei: Sense Publishers, 141.–162. lpp.

Browne, J., 2010. *Securing a sustainable future for higher education. An independent review of higher education funding & student finance*. London: Department of Business, Innovation and Skills.

Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area [pdf] Pieejams: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Budapest-Vienna_Declaration.pdf [skatīts 2010. gada 17. novembrī].

Clancy, P., 2010. Measuring Access and Equity from a Comparative Perspective. In: H. Eggins ed., *Access and Equity. Comparative Perspectives*. Rotterdam/Boston/Taipei: Sense Publishers.

Council of the European Union. *Council Resolution on modernising universities for Europe’s competitiveness in a global knowledge economy*, 16096/1/07. Brussels: Council of the EU [pdf]. Pieejams: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/07/st16/st16096-re01.en07.pdf> [skatīts 2011. gada 24. jūnijā].

De Boer, H., Enders, J. and Jongbloed, B., 2009. Market Governance in Higher Education. In: Kehm, B. M., Huisman, J. and Stensaker, B. eds, *The European Higher Education Area: Perspectives on a Moving Target*. Rotterdam/Boston/Taipei: Sense Publishers, 61.–78. lpp.

EACEA/Eurydice, 2011. *Adults in Formal Education: Policies and Practice in Europe*. Brussels: EACEA P9 Eurydice.

EACEA/Eurydice, 2010. *Focus on Higher Education in Europe 2010: The Impact of the Bologna Process*. Brussels: EACEA P9 Eurydice.

EACEA/Eurydice, 2010a. *Gender Differences in Educational Outcomes: Study on the Measures Taken and the Current Situation in Europe*. Brussels: EACEA P9 Eurydice.

EACEA/Eurydice, 2009. *Higher Education in Europe: Developments in the Bologna Process*. Brussels: EACEA P9 Eurydice.

Eggin, H., 2010. Introduction: Access and Equity: the Issues. In: H. Eggin, ed. *Access and Equity. Comparative Perspectives*. Rotterdam/Boston/Taipei: Sense Publishers, 1.–9. lpp.

Eggin, H. and West, P., 2010. The Global Impact of the Financial Crisis: Main Trends in Developed and Developing Countries, In: *Higher Education Management and Policy*, 22(3), 1.–16. lpp.

European Commission, 2011. *Annual Growth Survey 2011: Advancing the EU's Comprehensive Response to the Crisis*, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM (2011) 11 final [pdf]. Brussels: European Commission. Pieejams: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/en_final.pdf [skatīts 2011. gada 14. aprīlī].

European Commission, 2010. *New Skills for New Jobs: Action Now. A report by the Expert Group on New Skills for New Jobs prepared for the European Commission* [pdf]. Pieejams: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=568&langId=en&eventId=232&furtherEvents=yes> [skatīts 2010. gada 26. augustā].

European Commission, 2010a. *European Disability Strategy 2010–2020. A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe*, Commission staff working document accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. SEC (2010) 1323 final. Brussels: European Commission.

European Commission, 2008. *Commission staff working paper accompanying the Report from the Commission to the Council on the Council Resolution of 23 November 2007 on Modernising Universities for Europe's competitiveness in a global knowledge economy*. COM (2008) 680 final [pdf]. Brussels: European Commission. Pieejams: http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/com/sec2719_en.pdf [skatīts 2011. gada 14. aprīlī].

European Commission, 2006. *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Delivering on the Modernisation Agenda for Universities: Education, Research and Innovation*. COM(2006) 208 final. Brussels: European Commission.

EUA, 2010. *Towards Financially Sustainable Universities II: Diversifying Income Streams*. Konferenču ziņojums [tiešsaistē]. Pieejams: http://www.eua.be/Libraries/Newsletter/EUDIS_Conference_report.sflb.ashx [skatīts 2010. gada 14. oktobrī].

Eurydice, 1999. *Key Topics in Education. Financial Support for Students in Higher Education in Europe*. Brussels: Eurydice.

Eurydice, 2007. *Key Data on Higher Education in Europe. 2007 Edition*. Brussels: Eurydice.

Eurydice, 2008. *Higher Education Governance in Europe. Policies, structures, funding and academic staff*. Brussels: Eurydice.

Fried, J. Glass, A. and Baumgartl, B., 2007. Shades of Privatness: Non-Public Higher Education in Europe. In: Wells, P. J., Sadlak, J. and Vlăsceanu, L. eds, *The Rising Role and Relevance of Private Higher Education in Europe*. Bucharest: UNESCO/CEPES.

Frølich, N., Schmidt, E. K., Rosa, M. J., 2010. Funding systems for higher education and their impacts on institutional strategies and academia. *International Journal of Educational Management*, 24(1), 7.–21. lpp.

Guri-Rosenbilt, S., 2010. Access and Equity in Higher Education: Historical and Cultural Contexts. In: H. Eggins, ed. *Access and Equity. Comparative Perspectives*. Rotterdam/Boston/Taipei: Sense Publishers, 9.–34. lpp.

Harman, Gr., 1994. Student selection and admission to higher education: Policies and practices in the Asia region. *Higher Education*, 27(3), 313.–339. lpp.

Jongbloed, B., 2004. *Funding higher education: options, trade-offs and dilemmas*. Paper for Fulbright Brainstorms 2004 – New trends in Higher Education.

Johnstone, D. B., 2009. Worldwide Trends in Financing Higher Education: A Conceptual Framework. in Knight, J. (ed.) *Financing Access and Equity in Higher Education*. Rotterdam: Sense Publishers.

Koucký, J., Bartušek, A. and Kovařovic, J., 2010. *Who gets a degree? Access to tertiary education in Europe 1950–2009*. Prague: Charles University in Prague, Faculty of Education, Education Policy Centre.

Lepori, B., et al., 2007. Changing models and patterns of higher education funding: some empirical evidence. In: Bonaccorsi, A. and Daraio, C., eds. *Universities and strategic knowledge creation*. Cheltenham: Edward Elgar, 85.–111. lpp.

Leuven/Louvain-La-Neuve Communiqué, 2009. *The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade*. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28–29 April 2009 [pdf]. Pieejams: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique%C3%A9_April_2009.pdf [skatīts 2011. gada 5. janvārī].

London Communiqué, 2007. *Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world* [tiešsaistē]. Pieejams: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/London_Communique18May2007.pdf [skatīts 2011. gada 5. janvārī].

Marcucci, P. N. and Johnstone, D. B., 2007. Tuition fee policies in a comparative perspective: Theoretical and political rationales. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 29(1), 25.–40. lpp.

OECD, 2008. *Tertiary Education for the Knowledge Society. Volume 2*. Paris: OECD.

OECD, 2008a. *Tertiary Education for the Knowledge Society. Volume 1*. Paris: OECD.

Reichert, S., 2009. *Institutional Diversity in European Higher Education. Tensions and challenges for policy makers and institutional leaders* [tiešsaistē]. Brussels: European University Association (EUA). Pieejams: http://www.eua.be/Libraries/Publications/Institutional_Diversity_in_European_Higher_Education.sflb.ashx [skatīts 2010. gada 8. oktobrī].

Robertson, S., 2009. Europe, Competitiveness and Higher Education: an evolving project. In: R. Dale and S. Robertson, eds, *Globalisation & Europeanisation in Education*. Oxford: Symposium Books, 65.–84. lpp.

Salmi, J. and Hauptman, A. M., 2006. Innovations in Tertiary Education Funding: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms. *Education Working Paper Series*, 4. Washington: Worldbank.

Stamm, M. and Viehhauser, M., 2009. Exzellenz und Equity: neue bildungstheoretische Perspektiven für ein altes Spannungsverhältnis. *International Review of Education*, 55, 415.–435. lpp.

Teixeria, P., 2009. Economic Imperialism and the Ivory Tower: Some Reflections upon the Funding of Higher Education in the EHEA (2010–2020). In: B. M. Kehm, J. Huisman and B. Stensaker eds. *The European Higher Education Area: Perspectives on a Moving Target*. Rotterdam/Boston/Taipei: Sense Publishers, 43.–60.lpp.

Tessler, L. R, et al., 2010. *Affirmative action and academic achievement in Brazil: a comparison of two models* [pdf]. Pieejams: <http://www.oecd.org/dataoecd/49/57/46130202.pdf> [skatīts 2011. gada 5. janvārī].

Usher, A. and Cervenán, A., 2005. *Global Higher Education Rankings 2005*. Toronto: Educational Policy Institute.

Varghese, N. V., 2010. *Running to Stand Still. Higher Education in a Period of Global Economic Crisis*. Paris: IIEP, UNESCO.

GLOSĀRIJS

Valstu kodi

ES-27	Eiropas Savienība	AT	Austrija
BE	Beļģija	PL	Polija
BE fr	Beļģija — franču kopiena	PT	Portugāle
BE de	Beļģija — vācu kopiena	RO	Rumānija
BE nl	Beļģija — flāmu kopiena	SI	Slovēnija
BG	Bulgārija	SK	Slovākija
CZ	Čehija	FI	Somija
DK	Dānija	SE	Zviedrija
DE	Vācija	UK	Apvienotā Karaliste
EE	Igaunija	UK-ENG	Anglija
IE	Īrija	UK-WLS	Velsa
EL	Grieķija	UK-NIR	Ziemeļīrija
ES	Spānija	UK-SCT	Skotija
FR	Francija	EBTA/EEZ	Trīs Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas valstis, kas ir Eiropas Ekonomikas zonas dalībvalstis
IT	Itālija	IS	Islande
CY	Kipra	LI	Lihtenšteina
LV	Latvija	NO	Norvēģija
LT	Lietuva	Kandidātvalsts	
LU	Luksemburga	TR	Turcija
HU	Ungārija		
MT	Malta		
NL	Nīderlande		

Statistikas kods

: Dati nav pieejami

Definīcijas

Administratīvā un akadēmiskā personāla nodarbināšana: termins saistīts ar augstākās izglītības iestādes autonomiju darbinieku pieņemšanā un atlaišanā.

Aizdevums: atmaksājama finansiālā palīdzība. Studentu aizdevuma modeļi daudzos aspektos var atšķirties, piemēram, saistībā ar aizdevuma atmaksāšanas plānu, subsīdiju līmeni, segtajiem izdevumiem, attiecināmības noteikumiem u. c. Aizdevums ir *subsīdēts*, ja daļu no izmaksām sedz valsts. Tas var izpausties kā valsts *galvojums*, t. i., studentu aizdevumam valsts nodrošina galvojumu vai apdrošināšanu pret saistību neizpildes risku un zaudējumu risku. (*Salmi and Hauptman, 2006, 43. lpp.*)

Atzīta augstākās izglītības iestāde: valsts, subsidētās privātās un privātās augstākās izglītības iestādes, kas drīkst piešķirt studentiem atzītus zinātniskos grādus.

Augstākās izglītības budžets ir valsts budžeta izdevumi šādās kategorijās:

- **izglītības pamatpreces un pakalpojumi:** visi izdevumi, kas saistīti, piemēram, ar skolotājiem, skolas ēku uzturēšanu, mācību materiāliem, grāmatām, augstākās izglītības iestāžu administrāciju u. c.;
- **pētniecība un attīstība:** visi izdevumi, kas saistīti ar izglītības iestādēs veikto pētniecības un attīstības darbu;
- **ar studiju procesu nesaistīti izdevumi:** visi izdevumi, kas saistīti ar studentu iztikas izmaksām vai izglītības iestāžu sniegtajiem pakalpojumiem sabiedrībai.

Šo kategoriju izdevumi var tikt izmantoti **gan** augstākās izglītības iestādēs, **gan ārpus tām**. (*UNESCO, OECD and Eurostat, 2009, 11.–14. lpp.*)

Augstākās izglītības iestāžu tiešais finansējums: valsts aģentūras veiktie maksājumi izglītības iestādēm, kuras pašas ir atbildīgas par izglītības līdzekļu iegādi.

Autonomija

Pilna autonomija: augstākās izglītības iestāde lēmumus pieņem viena pati, ievērojot valsts vai vietējos tiesību aktus vai noteikumus. Izglītības pārvaldes iestādes rekomendācija, kas nav saistoša, augstākās izglītības institucionālo autonomiju neierobežo.

Daļēja autonomija ietver četras atsevišķas situācijas, proti:

- augstākās izglītības iestāde pieņem lēmumus kopā ar izglītības pārvaldes iestādi vai arī iesniedz tai priekšlikumus apstiprināšanai;
- augstākās izglītības iestāde pieņem lēmumus, izvēloties kādu no izglītības pārvaldes iestādes noteiktajām iespējām;
- augstākās izglītības iestāde ir autonoma dažu lēmumu pieņemšanā saistībā ar risināmo jautājumu, bet attiecībā uz pārējiem lēmumiem tai ir jāvēršas pie izglītības pārvaldes iestādes;
- augstākās izglītības iestāde principā ir autonoma, bet tai tiek stingri ieteikts ievērot oficiālās rekomendācijas.

Autonomijas nav: lēmumus pieņem tikai izglītības pārvaldes iestāde, bet noteiktā šī procesa posmā var notikt konsultācijas arī ar augstākās izglītības iestādi. (*Eurydice, 2009, 81. lpp.*)

Eiropas līmeņa finansējums: finansējums, kas nāk no ES budžeta. Tie var būt, piemēram, 7. ietvara programmas piešķirtie un pētniecībai paredzētie līdzekļi, mūžizglītības programmas līdzekļi, iepirkuma konkursi vai struktūrfondu līdzekļi, kas tiek izmantoti augstākās izglītības modernizācijai.

Finansējuma formulas: formulas, ar kuru palīdzību līdzekļi izglītības iestādēm tiek piešķirti automātiski. Tās var atšķirties atkarībā no to izstrādē izmantotajiem faktoriem. Starp tiem var būt, piemēram, studenti vai pasniedzēji, nominālās, faktiskās vai vidējās izmaksas uz vienu studentu un uz izpildi balstīti kritēriji. (*Salmi and Hauptman, 2006, 10. lpp.*)

Garantētas tiesības uz augstāko izglītību: likumīgas tiesības uz augstāko izglītību, kas līdzvērtīgas, piemēram, bērna likumīgajām tiesībām uz skolas apmeklēšanu.

Ģeogrāfiskā atrašanās vieta nozīmē vai nu indivīda izcelsmes vietu, vai tādas augstākās izglītības iestādes atrašanās vietu, kurai ir nepieciešams īpašs atbalsts un/vai uzmanība. Tas var nozīmēt to, ka lauku rajonos izglītības iestādes saņem vairāk naudas, vai to, ka studentiem no attāliem rajoniem ir pieejams īpašs atbalsts. Tas var attiekties arī uz lauku pretstatījumu pilsētai.

Kupons: studentiem izsniegtie kuponi ("vaučeri") ir t. s. pieprasījuma kuponi. Tas nozīmē, ka studenti (un/vai viņu ģimenes) saņem kuponu noteiktas naudas summas vērtībā, kura ir paredzēta tikai ar augstāko izglītību saistītajiem izdevumiem. Studenti šo kuponu iesniedz izglītības iestādē, kurā ir uzņemti, un izglītības iestāde saņem no valsts līdzekļus šī kupona vērtībā. (*Salmi and Hauptman, 2006, 28. lpp.*)

Maksa, iemaksas: jebkura naudas summa, ko maksā studenti, tā īstenojot formālu un obligātu ieguldījumu savu izglītības izmaksu segšanā. Tā var būt reģistrācijas maksa, studiju maksa u. c.

Mērķfinansējums: finansējums, kas ir atkarīgs no izdevumu kategorijām, kur augstāko izglītības iestāžu izdevumi ir tieši saistīti ar noteiktām funkcijām, uzdevumiem un mērķiem (*Salmi and Hauptman, 2006, 9. lpp.; Lepori et al., 2007, 88. lpp.*). Šī veida finansējums bieži tiek sadalīts konkurences procesā. To sauc arī par mērķa grupām pielāgotu finansējumu (sal. *Technopolis, 2010, 11. lpp.*).

Nacionālā, reģionālā vai vietējā līmeņa pārstāvniecība nozīmē parlamentu, ievēlētu padomi vai citu ievēlētu institūciju.

Netiešais finansējums: valsts aģentūras īstenoti izglītības līdzekļu iepirkumi, kas paredzēti izglītības iestāžu vajadzībām (*UNESCO, OECD and Eurostat, 2009, 61. lpp.*). Citiem vārdiem sakot, valsts finansējums, ko publiskās pārvaldes iestādes nodrošina augstākās izglītības iestādēm NEVIS naudas, bet materiālā formā, piemēram, kā ēkas vai aprīkojumu. Arī algas, kas darbiniekiem tiek izmaksātas tieši no valsts budžeta līdzekļiem, var tikt uzskatītas par netiešo finansējumu (sal. "Augstākās izglītības iestāžu tiešais finansējums").

Nodokļu atskaitījums: nodokļu atvieglojums, samazinot apliekamo ienākumu. Viens nodokļu atskaitījuma veids ir *vienreizējs nodokļa atskaitījums* vai *nodokļa atlaide*, kad noteikta indivīda ienākumu daļa netiek aplikta ar nodokli. Tas var potenciāli mainīt nodokļu maksātāja nodokļu kategoriju, jo ļauj saņemt noteiktus ienākumus, kas netiek aplikti ar nodokli. Tas savukārt nozīmē, ka ar nodokli ir apliekami tikai tie ienākumi, kas pārsniedz šo summu. Vēl viens nodokļu atskaitījuma veids ir tāds, ka no apliekamā ienākuma var tikt atskaitīti noteikti *izdevumi* (piem., procenti par aizdevumu atmaksu, izdevumi par izglītību u. c.).

Nodokļu atvieglojums: jebkāds ar nodokļiem saistīts labums.

Nodokļu kredīts: nodokļu atvieglojums, samazinot maksājamus nodokļus. Parasti tā ir tieša nodokļu saistību samazināšana, kas nav atkarīga no nodokļu maksātāja ienākumiem (*The Free Dictionary*, 2010).

Pirktpējas paritāte (PPP): valūtas konvertēšanas kurss, kas nacionālajā valūtā izteiktos ekonomiskos rādītājus pārvērš teorētiskā, kopīgā valūtā, kas vienādo dažādu nacionālo valūtu pirktpēju. Citiem vārdiem — veicot konvertēšanu uz teorētisku, kopīgu valūtu, sauktu par pirktpējas standartu (PPS), PPP novērš atšķirības starp cenu līmeni dažādās valstīs.

Pirktpējas standarts (PPS): teorētiska valūtas vienība kopīgām atsaucēm, ko Eiropas Savienībā lieto ekonomikas summāro rādītāju apjoma izteikšanai, lai varētu veikt telpiskus salīdzinājumus, novēršot atšķirības starp dažādu valstu cenu līmeni. Summāro rādītāju apjomu PPS vienībās iegūst, nacionālās valūtas vienībās izteikto sākotnējo vērtību izdalot ar attiecīgo pirktpējas paritāti (PPP). Tādējādi par 1 PPS visās valstīs var nopirkt vienādu izvēlēto preču vai pakalpojumu daudzumu, turpretim, lai nopirktu to pašu preču vai pakalpojumu daudzumu konkrētās valstīs, ir vajadzīgas atšķirīgas summas nacionālajā valūtā atkarībā no cenu līmeņa.

Privātais ieguldījums: līdzekļi no privātajiem avotiem, kas ieguldīti valsts augstākajā izglītībā. Privātie avoti var būt fiziskas personas, uzņēmumi, privātie fondi, labdarības organizācijas u. c. Šī veida ieguldījums var izpausties kā līgums, kurā investors un augstākās izglītības iestāde paredz konkrēta labuma nodrošināšanu. Ziedojumi ir līdzekļi, kas augstākās izglītības iestādēm tiek piešķirti vai nu konkrētam nolūkam, vai bez nosacījumiem. Aizdevumi ir līdzekļi, kas augstākās izglītības iestādēm ir jāatmaksā, bieži — ar procentiem. Visbeidzot, publiskā un privātā sektora partnerība ir valsts augstākās izglītības iestāžu un privāto investoru kopīgi centieni sasniegt skaidri noteiktu mērķi, un abas puses šī mērķa sasniegšanā iegulda gan monetāros, gan nemonetāros līdzekļus.

Publiskās pārvaldes iestāde: institūcija, kurai ir tiesības pieņemt saistošus lēmumus saskaņā ar likumiem un/vai konstitūciju. Tā var būt ministrija, ministrijas valsts aģentūra vai cita administratīva publiskās pārvaldes iestāde.

Sociāli ekonomiskais statuss: indivīda vai ģimenes kombinēts ekonomiskā un sociālā stāvokļa mērs attiecībā pret citiem, kas balstīts uz ienākumiem, izglītību un nodarbošanos. Analizējot ģimenes sociāli ekonomisko statusu, tiek noteikta mājsaimniecības ienākumu guvēja izglītība un nodarbošanās, kā arī kopējie ienākumi pretstatā individuālajiem ienākumiem, vērtējot to raksturīgās iezīmes (*Wikipedia*, 2010). Bieži kā noteicošais faktors sociāli ekonomiskā statusa noteikšanā tiek ņemts vērā vecāku izglītības līmenis (*Koucký, Bartušek and Kovařovic*, 2009, 14.–16. lpp.).

Stimulu kopums: valsts izdevumu kopums visdažādākajām vajadzībām, sākot no militārās un policijas jomas līdz izglītības un veselības aprūpes pakalpojumiem, kā arī sadales maksājumiem, piemēram, sociālajiem pabalstiem. Tas ir paredzēts, lai mazinātu ekonomikas lejupslīdes ietekmi un veicinātu ekonomikas atlabšanu. (*Wikipedia*, 2010)

Stratēģiskie dokumenti: dažādi oficiāli dokumenti, kuros ietvertas augstākās izglītības politikas un iestāžu vadlīnijas, pienākumi un/vai rekomendācijas. Tie var attiekties uz programmu saturu un uz augstākās izglītības iestāžu pārvaldību. Vienlaikus var būt spēkā vairāki ar augstāko izglītību saistīti stratēģiskie dokumenti.

Uz ieguldījumu balstītie mehānismi: mehānismi, kas saistīti ar augstākās izglītības pieprasījumu, piemēram, augstākās izglītības iestādes studentu skaits.

Uz izpildi balstītie mehānismi: mehānismi, kas saistīti ar izglītības iestādes faktiskajiem vai plānotajiem rezultātiem noteiktā periodā. Tie var būt balstīti, piemēram, uz absolventu skaitu vai uz tādu studentu vai darbinieku skaitu, kam raksturīgas *noteiktas iezīmes*. Uz izpildi balstītie mehānismi var izpausties kā izpildes līgumi un arī kā izpildes rezerves un maksājumi par rezultātiem pētniecībā un/vai izglītībā. (*Salmi and Hauptman*, 2006, 16. lpp.)

Valsts augstākās izglītības iestāde: iestāde, kas darbojas augstākās izglītības jomā un ko tieši vai netieši vada publiska izglītības pārvaldes iestāde. Šajā pētījumā termins “valsts augstākās izglītības iestāde” ietver divas iestāžu kategorijas, kuras *UOE* datu apkopošanas rokasgrāmatā definētas šādi:

- **valsts iestāde** — iestāde, kuru tieši vada valsts aģentūra, publiskās pārvaldes iestāde vai kontroles institūcija, kuras locekļu vairākumu vai nu ieceļ publiskās pārvaldes iestāde vai ievēlē valsts pilnvarojuma ietvaros;
- **subsīdēta privātā augstākās izglītības iestāde** — iestāde, kuru kontrolē vai vada nevalstiska organizācija vai kuras valdes locekļus neieceļ valsts aģentūra, bet kura vismaz 50% pamatfinansējuma saņem no valsts aģentūrām, vai kuras pasniedzēju atalgojumu maksā valsts aģentūra — vai nu tieši, vai caur valdību. (*UNESCO, OECD and Eurostat*, 2009, 34.–35. lpp.)

Valsts stipendija: studentiem piešķirta valsts palīdzība, kas nav jāatmaksā. (*Salmi and Hauptman*, 2006, 3. lpp.)

Vecums, invaliditāte, etniskā izcelsme un dzimums: juridiski saistoši jēdzieni, uz kuru pamata ir aizliegta diskriminācija ⁽¹⁰⁾.

Vienošanās piešķirums augstākās izglītības iestādei: parasti valsts to pārskaita kā vienreizēju maksājumu augstākās izglītības iestādei. Tā apmērs tiek noteikts, valsts institūcijai un augstākās izglītības iestādei vienojoties. Vienošanās piešķirums var tikt aprēķināts, balstoties uz iepriekšējo gadu piešķirumiem vai uz citiem nosacījumiem, piemēram, studentu vai darbinieku skaitu, un var ietvert noteiktus mainīgos lielumus. Pretstatā finansējuma formulai vienošanās piešķirums nav automātisks. (*Lepori et al.*, 2007, 87.–88. lpp.)

⁽¹⁰⁾ Skatīt 2000. gada 29. jūnija Padomes Direktīvu 2000/43/EK, ar ko tiek ieviests vienādas attieksmes princips pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības (OV L 180, 19.07.2000, 22. lpp.); 2000. gada 27. novembra Direktīvu 2000/78/EK, ar ko tiek noteikta kopēja sistēma vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju, (OV L 303, 02.12.2000, 16. lpp.) un 2004. gada 13. decembra Direktīvu 2004/113/EK, īstenojot vienlīdzības principa ievērošanu starp sievietēm un vīriešiem saistībā ar piekļuvi precēm un pakalpojumiem (OV L 373, 21.12.2004, 37. lpp.).

ATTĒLU SARAKSTS

1.1. attēls.	Augstākajā izglītībā imatrikulēto sieviešu īpatsvars, <i>ISCED 5–6</i> , 2008. g.	16
1.2. attēls.	Pasniedzēju sieviešu īpatsvars augstākajā izglītībā, <i>ISCED 5–6</i> , 2000.–2008. g.	17
1.3. attēls.	Studentu kopuma sastāva uzraudzība, 2009./10. ak. g.	21
1.4. attēls.	Alternatīvi augstākās izglītības pieejamības veidi “netradicionālajiem” reflektantiem, 2009./10. ak. g.	24
1.5. attēls.	Iepriekš iegūtās neformālās un ikdienējās izglītības atzīšana augstākās izglītības sektorā — tiesiskais regulējums, 2009./10. ak. g.	25
1.6. attēls.	Nepilna laika studijas Eiropā, 2009./10. ak. g.	27
1.7. attēls.	Nepilna laika studentu īpatsvars, <i>ISCED 5–6</i> , 2008. g.	27
2.1. attēls.	Studentu skaita tendences augstākajā izglītībā salīdzinājumā ar 2000. g., 2000.–2008. g.	31
2.2. attēls.	Augstākās izglītības studentu īpatsvara tendences 18–34 gadus veco iedzīvotāju grupā, 2000.–2008. g.	32
2.3. attēls.	Prognozētās iedzīvotāju īpatsvara izmaiņas 18–34 gadus veco iedzīvotāju grupā, 2010.–2015. g., 2010.–2020. g. un 2010.–2025. g.	33
2.4. attēls.	Kopējais valsts finansējums augstākajai izglītībai, īpatsvars no IKP, 2000.–2007. g.	35
2.5. attēls.	Svarīgākie politikas mērķi saistībā ar valsts finansējumu augstākajai izglītībai, 2009./10. ak. g.	36
2.6. attēls.	Svarīgākie augstākās izglītības iestāžu finansēšanas mehānismi	37
2.7. attēls.	Finansējuma formulas izmantošana sociālā aspekta mērķu īstenošanai, 2009./10. ak. g.	38
2.8. attēls.	Uz izpildi balstītie mehānismi, kas saistīti ar sociālo aspektu, 2009./10. ak. g.	39
2.9. attēls.	Izmaiņas augstākās izglītības budžetā no 2008./09. ak. g. līdz 2009./10. ak. g.	40
2.10. attēls.	Izmaiņas augstākās izglītības budžetā no 2009./10. ak. g. līdz 2010./11. ak. g.	41
2.11. attēls.	Stimulu kopuma pieņemšana augstākajā izglītībā, 2009./10. ak. g.	42
3.1.a attēls.	To pirmā un otrā cikla studentu daļa, kuri maksā studiju maksu un saņem stipendiju, 2009./10. ak. g.	43
3.1.b attēls.	Pirmajā un otrajā ciklā visbiežāk maksātā studiju maksa, 2009./10. ak. g.	45
3.2. attēls.	Kritēriji, kas tiek izmantoti studiju maksas noteikšanai pirmā un otrā cikla studentiem, 2009./10. ak. g.	47
3.3. attēls.	Galvenās studentu finansiālā atbalsta formas pirmajā un otrajā ciklā, 2009./10. ak. g.	48
3.4. attēls.	Stipendijas piešķiršanas kritēriji pirmajā un otrajā ciklā, 2009./10. ak. g.	50
3.5. attēls.	Aizdevuma piešķiršanas kritēriji pirmajā un otrajā ciklā, 2009./10. ak. g.	51
3.6. attēls.	Nodokļu atvieglojums un citu veidu atbalsts vecākiem, 2009./10. ak. g.	52
3.7. attēls.	Studentiem paredzētās finansiālās palīdzības (stipendija un/vai aizdevums) īpatsvars no kopējiem valsts izdevumiem par augstāko izglītību, 2000.–2007. g.	54

**IZGLĪTĪBAS, AUDIOVIZUĀLĀS JOMAS UN KULTŪRAS
IZPILDAĢENTŪRA**

P9 Eurydice

Avenue du Bourget 1 (BOU2)

B-1140 Brussels

(<http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice>)

Atbildīgā redaktore

Arlette Delhaxhe

Autori

David Crosier, Simon Dalferth, Viera Kerpanova, Teodora Parveva

Maketētājs un datorgrafikis

Patrice Brel

Izdevuma sagatavošanas koordinatore

Gisèle De Lei

EURYDICE NACIONĀLĀS NODAĻAS

BEĻĢIJA

Unité francophone d'Eurydice
Ministère de la Communauté française
Direction des Relations internationales
Boulevard Léopold II, 44 – Bureau 6A/002
1080 Brisele

Izdevuma veidošanā piedalījās: nodaļas kolektīvs (*Eurydice* nodaļa un *Direction générale de l'Enseignement non obligatoire et de la Recherche scientifique* (Kevin Guillaume))

Eurydice Vlaanderen/Afdeling Internationale Relaties
Ministerie Onderwijs
Hendrik Consciencegebouw 7C10
Koning Albert II – laan 15
1210 Brussel

Izdevuma veidošanā piedalījās: *Noël Vercruysse* (Augstākās izglītības nodaļas vadītājs), *Erwin Malfroy* (Augstākās izglītības nodaļas darbinieks), *Dries Moorkens* (Augstākās izglītības nodaļas darbinieks)

Eurydice-Informationsstelle der Deutschsprachigen Gemeinschaft
Agentur für Europäische Bildungsprogramme VoG
Postfach 72
4700 Eupen

Izdevuma veidošanā piedalījās: *Johanna Schröder*

BULGĀRIJA

Eurydice Unit
Human Resource Development Centre
15, Graf Ignatiev Str.
1000 Sofia

Izdevuma veidošanā piedalījās: nodaļas kolektīvs

ČEHIJA

Eurydice Unit
Institute for Information on Education
Senovážné nám. 26
P.O. Box č.1
110 06 Praha 1

Izdevuma veidošanā piedalījās: *Marcela Máchová*; ārējie eksperti: *Vladimír Roskovec* (Augstākās izglītības studiju centrs), *Jiří Dobíšek* (Izglītības, jaunatnes un sporta ministrija)

DĀNIJA

Eurydice Unit
Danish Agency for International Education
Bredgade 36
1260 København K

Izdevuma veidošanā piedalījās: nodaļas kolektīvs

VĀCIJA

Eurydice-Informationsstelle des Bundes
Project Management Agency
Part of the German Aerospace Center
EU-Bureau of the German Ministry for Education and Research
Heinrich-Konen-Str. 1
53227 Bonn

Eurydice-Informationsstelle des Bundes
Project Management Agency
Part of the German Aerospace Center
EU-Bureau of the German Ministry for Education and Research
Rosa-Luxemburg-Straße 2
10178 Berlin

Eurydice-Informationsstelle der Länder im Sekretariat der Kultusministerkonferenz
Graurheindorfer Straße 157
53117 Bonn

Izdevuma veidošanā piedalījās: *Brigitte Lohmar*

IGAUNIJA

Eurydice Unit
SA Archimedes
Koidula 13A
10125 Tallinn

Izdevuma veidošanā piedalījās: eksperts *Heli Aru* (konsultants, Izglītības un pētniecības ministrija)

ĪRIJA

Eurydice Unit
Department of Education & Skills
International Section
Marlborough Street
Dublin 1

Izdevuma veidošanā piedalījās: *Brian Power* (Augstākā izglītība), *Laura Casey* (Augstākā izglītība, Izglītības un prasmju departaments)

GRIEĶIJA

Eurydice Unit
Ministry of Education, Lifelong Learning and Religious Affairs

Directorate for European Union Affairs
Section C 'Eurydice'
37 Andrea Papandreou Str. (Office 2168)
15180 Maroussi (Attiki)

Izdevuma veidošanā piedalījās: *Lina Mimousi*

SPĀNIJA

Unidad Española de Eurydice
Instituto de Formación del Profesorado, Investigación e Innovación Educativa (IFIIE)
Ministerio de Educación
Gobierno de España
c/General Oraa 55
28006 Madrid

Izdevuma veidošanā piedalījās: *Flora Gil Traver* (koordinatore); eksperte: *José Ginés-Mora Ruiz*

FRANCIJA

Unité française d'Eurydice
Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enseignement
supérieur et de la Recherche
Direction de l'évaluation, de la prospective et de la
performance
Mission aux relations européennes et internationales
61-65, rue Dutot
75732 Paris Cedex 15
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Nadine Van Der Tol*;
eksperts: *Pierre Fallourd*

HORVĀTIJA

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa
Donje Svetice 38
1000 Zagreb

ISLANDE

Eurydice Unit
Ministry of Education, Science and Culture
Office of Evaluation and Analysis
Sölvhólsgrötu 4
150 Reykjavík
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Margrét Harðardóttir*,
Ásgerður Kjartansdóttir

ITĀLIJA

Unità italiana di Eurydice
Agenzia Nazionale per lo Sviluppo dell'Autonomia Scolastica
(ex INDIRE)
Via Buonarroti 10
50122 Firenze
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Alessandra Mochi*;
eksperts: *Carlo Finocchietti* (*Centro Informazione Mobilità
Equivalenze Accademiche – CIMEA*)

KIPRA

Eurydice Unit
Ministry of Education and Culture
Kimonos and Thoukydidou
1434 Nicosia
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Christiana Haperi*;
eksperti: *Despina Martidou-Forcier*, *Panikos Giorgoudes*,
Alexis Rotsidis, *Rodoula Efstathiou*, Izglītības un kultūras
ministrijas Augstākās izglītības departaments

LATVIJA

Eurydice nodaļa
Valsts izglītības attīstības aģentūra
Valņu iela 1
1050 Rīga
Izdevuma veidošanā piedalījās: nodaļas kolektīvs;
eksperte: *Agnese Rusakova* (Latvijas Universitāte)

LIHTENŠTEINA

Informationsstelle Eurydice
Schulamnt
Austrasse 79
9490 Vaduz
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Informationsstelle
(Eurydice)*, *Schulamnt des Fürstentums* (Lihtenšteina),
piedaloties arī starptautiskajam birojam, Lihtenšteinas
Universitāte

LIETUVA

Eurydice Unit
National Agency for School Evaluation
Didlaukio 82
08303 Vilnius
Izdevuma veidošanā piedalījās: eksperti *Rimvydas
Labanauskis*, *Jolanta Navickaitė*

LUKSEMBURGA

Unité d'Eurydice
Ministère de l'Éducation nationale et de la Formation
professionnelle (MENFP)
29, Rue Aldringen
2926 Luxembourg
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Germain Dondelinger*

UNGĀRIJA

Eurydice National Unit
Ministry of National Resources
Szalay u. 10-14
1055 Budapest
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Krisztina Olasz*
(koordinatore); eksperti: *Tamás Móré*, *András Derényi*

MALTA

Eurydice Unit
Research and Development Department
Directorate for Quality and Standards in Education
Ministry of Education, Employment and the Family
Great Siege Rd.
Floriana VLT 2000
Izdevuma veidošanā piedalījās: *V. Grech* (reģistrators,
Maltas Universitāte), *M. Schiavone* (Studentu apgādības
padomes priekšsēdētājs), *M. Azzopardi* (direktors,
Mūžizglītības direkcija)

NĪDERLANDE

Eurydice Nederland
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Directie Internationaal Beleid
IPC 2300/Kamer 08.051
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag
Izdevuma veidošanā piedalījās: nodaļas kolektīvs

NORVĒGIJA

Eurydice Unit
Ministry of Education and Research
Department of Policy Analysis, Lifelong Learning and
International Affairs
Akersgaten 44
0032 Oslo
Izdevuma veidošanā piedalījās: nodaļas kolektīvs

AUSTRIJA

Eurydice-Informationsstelle
Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur
Ref. IA/1b
Minoritenplatz 5
1014 Wien
Izdevuma veidošanā piedalījās: nodaļas kolektīvs

POLIJA

Eurydice Unit
Foundation for the Development of the Education System
Mokotowska 43
00-551 Warsaw
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Anna Smoczyńska*;
Sławomir Kaprański (universitātes eksperts)

PORTUGĀLE

Unidade Portuguesa da Rede Eurydice (UPRE)
Ministério da Educação
Gabinete de Estatística e Planeamento da Educação
(GEPE)
Av. 24 de Julho, 134 – 4.º
1399-54 Lisboa
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Cristina Jacinto* (direktora
vietniece, Augstākās izglītības ģenerāldirektorāts), *Ana
Mateus* (direktore, Augstākās izglītības ģenerāldirektorāta
atzišanas, mobilitātes un starptautiskās sadarbības
nodaļa)

RUMĀNIJA

Eurydice Unit
National Agency for Community Programmes in the Field of
Education and Vocational Training
Calea Serban Voda, no. 133, 3rd floor
Sector 4
040205 Bucharest
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Veronica-Gabriela Chirea*
sadarbībā ar ekspertiem no:

- Izglītības, pētniecības, jaunatnes un sporta
ministrijas *Ion Ciuca* (direktors), *Elena Vilcea*
(eksperte), *Margareta Marin* (eksperte), *Victor Iliescu*
(eksperts), *Ovidiu Solonar* (eksperts)
- Augstākās izglītības, pētniecības, attīstības un
inovāciju finansēšanas izpildnodaļa: *Ana-Cristina
Moise* (eksperte)
- Rumānijas Boloņas procesa īstenošanas grupas
sekretariāts: *Ligia Deca* (sekretariāta vadītāja)

ŠVEICE

Foundation for Confederal Collaboration
Dornacherstrasse 28A
Postfach 246
4501 Solothurn

SLOVĒNIJA

Eurydice Unit
Ministry of Education and Sport
Department for Development of Education (ODE)
Masarykova 16/V
1000 Ljubljana
Izdevuma veidošanā piedalījās: eksperti: *Meta Dobnikar*,
Janja Komljenovič (Augstākās izglītības, zinātnes un
tehnoloģiju ministrija)

SLOVĒNIJA

Eurydice Unit
Slovak Academic Association for International
Cooperation
Svoradova 1
811 03 Bratislava
Izdevuma veidošanā piedalījās: nodaļas kolektīvs;
eksperts: *Jaroslav Juriga* (Izglītības, zinātnes, pētniecības
un sporta ministrija)

SOMIJA

Eurydice Finland
Finnish National Board of Education
P.O. Box 380
00531 Helsinki
Izdevuma veidošanā piedalījās: nodaļas kolektīvs

ZVIEDRIJA

Eurydice Unit
Vocational Training & Adult Education Unit
International Programme Office for Education and Training
Kungsbrogatan 3A
Box 22007
104 22 Stockholm
Izdevuma veidošanā piedalījās: nodaļas kolektīvs

TURCIJA

Eurydice Unit Türkiye
MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı (SGB)
Eurydice Türkiye Birimi, Merkez Bina 4. Kat
B-Blok Bakanlıklar
06648 Ankara
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Osman Yıldırım Ugur*,
Bilal Aday, *Dilek Gülecyüz*

APVIENOTĀ KARALISTE

Eurydice Unit for England, Wales and Northern Ireland
National Foundation for Educational Research (NFER)
The Mere, Upton Park
Slough SL1 2DQ
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Sigrid Boyd*

Eurydice Unit Scotland
International Team
Schools Directorate
Area 2B South
Mailpoint 28
Victoria Quay
Edinburgh
EH6 6QQ
Izdevuma veidošanā piedalījās: *Gerard Madill* (eksperts)

EACEA, Eurydice

Augstākās izglītības modernizācija Eiropā: finansēšana un sociālais aspekts, 2011

Brisele: *Eurydice*

2011. gads, 110 lpp.

ISBN angļu valodas izdevumam: 978-92-9201-205-2

DOI angļu valodas izdevumam: 10.2797/67665

Eiropas kataloga Nr. latviešu valodas izdevumam: EC-32-11-799-LV-C

ISBN latviešu valodas izdevumam: 978-92-9201-450-6

DOI latviešu valodas izdevumam: 10.2797/2406

Atslēgvārdi: augstākā izglītība, vienlīdzīgas iespējas, izglītības pieejamība, studentu dalība, dalība izglītībā, dzimumu vienlīdzība, studiju maksa, finansēšana, finansiālais atbalsts, izdevumi par izglītību, nelabvēlīgi apstākļi, iepriekš iegūtās izglītības akreditācija, izglītības reforma, debates, salīdzinošā analīze, Turcija, EBTA, Eiropas Savienība.

Eurydice tīkls nodrošina informāciju un analīzi par Eiropas izglītības sistēmām un politiku. Tīklā darbojas 37 nacionālās nodaļas no visām 33 valstīm, kuras piedalās ES Mūžizglītības programmā (ES dalībvalstis, EEZ valstis, Horvātija un Turcija). *Eurydice* darbību koordinē un vada ES Izglītības, audiovizuālās jomas un kultūras izpildaģentūra, kas atrodas Briselē un kas veido tīkla publikācijas un datubāzes.

Eurydice darba rezultātus – dalībvalstu izglītības sistēmu aprakstus, salīdzinošus tematiskus apskatus, izglītības indikatorus un statistiku – izmanto gan nacionālā, reģionālā un vietējā līmeņa izglītības politikas veidotāji, gan ES institūcijas. Visas *Eurydice* publikācijas ir bez maksas pieejamas tīkla tīmekļa vietnē vai iespiestā veidā pēc pieprasījuma.

Eurydice internetā –

<http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice>